

Akif Emre

*İlk, orta ve lise öğrenimini memleketi olan Kayseri'de tamamladı. İstanbul'da mühendislik okudu. Gazetecilik, yayıncılık ve seyahat yaptı. Askerlik de yaptı. Halen televizyon belgeselciliği ve köşe yazarlığı yapıyor. Akif Emre'nin **Göstergeler** (İz Yayınları, 1997) isimli bir çalışması bulunmaktadır.*

anlatı: 1

âkif emre

'iz'ler

isbn 975-6910-30-5 / yöneliş

mart, 2001, istanbul, 216 s.

kapak tasarımı: yöneliş

uygulama: ferhat çınar

dizgi-düzelti: yöneliş

baskı: umut matbaası

yöneliş

Vatan Cad. Şehit Pilot Mahmut Nedim Sk.

No. 15/3 34000 Aksaray-İstanbul

Tel.: 524 07 76 Faks: 523 58 87

www.yonelis.com

'iz'ler

âkif emre

yöneliş

içindekiler

Önsöz9

İçimdeki Mekanlar

- Eylül 1984, Zahidan15
- Edinburg, 1988.....18
- İşkodra, Kasım 1996.....21
- Kızıldeniz’de İstanbul Yalıları24
- Hazar’dan Esen Neft Kokusu.....27
- Bir Köprüye Adanan Şehir.....30
- Çingeneler Zamanı33
- Türkler’i Beklerken Geçen Yüzyılın Son Günleri36
- Filistin, Bir Cam Atölyesi Gibi.....39
- Kudüs Ey Kudüs43
- Leeds’de Bir Kilise44
- Üsküp Çarşısındaki Hesaplar47

Aynadaki Yüzler

- Wittgenstein’in Çektiği Resim51
- Bahçesaray’ı Kurtaran Şair: Puşkin.....53
- Erol Manisalı’nın Mağarası.....56
- Üsküp-Ankara/ Üsküp-Saraybosna60
- Bulgarlar’ın Son Osmanlısı64
- Şevardnadze’nin Çiğnenen Onuru66
- Bir Ajanda “Günlüğü”70
- “Gavur” Hattat.....73
- Medyatik Bilge.....76
- Dünyanın En “Yahşi” Çocukları79
- “Aşırı” Bir Filipin Filmi82
- Manço’nun Durduğu Yer85
- Cesur Bir Şairdi87
- “Kudüs Şairi”nin Ardından89
- Rebetika92

Zaman İçre Zaman

• 1981, Kayseri	97
• TekkedeBir James Bond Filmi	101
• Aralık 1998	104
• Londra, Tarih: Her An Yaşanabilir Bir Geçmiş	107
• Amerika'dan 28 Şubat Manzaraları	110
• Katerina'dan Kalan Taş	113
• Asteğmen Mehmet Nerede Şehit Oldu?	116
• İstanbul'un Fethini Görenler... ..	119
• Saraybosna'da Bir Damla Gözyaşı	123
• Evren'in Aşireti Çok mu Güçlü?	126
• Malcolm X'in Firavunları	129
• Modernleştirici Gericilik	132
• New York'un Öteki Yüzü	135
• Türk Evi Var mı?	139
• Bilge Kral'la Bir Saat	142
• Çıkmaz Sokaklar	146
• 100 Yıl Sonra Demirel Posteri	148
• Satılık Hafızalar Ülkesi	151
• M. Kemal'in Endonezya'sı	154
• Levhaların Dili	157
• Gavur Mahallesi	160
• Baş Çarşıya	164
• Huntington Yanıldı mı?	166
• Siyasetin Kimyası Değişecek mi?	169
• İçimizdeki Uzantılar	172
• Oksijensiz Toplum	175
• Gelenekten Aşkın Modernliğe	177
• ABD'de Yapılan Bir Araştırmaya Göre	180
• Dindar Kedi	184
• Üniformalı Medyatörler	187
• Aydınlanma Projesi mi?	190
• Devr-i Süleyman'dan Sonra	194
• Sivastopol Önünde	196
• Selanik'in Heykelleri	199
• Meçhul Şairden Tarih Dersi	201
• Fikir Öfkesi	204
• Bir Başka "Barış"	206
• Bir Şehir, İki Medeniyet, Üç Sütun	208
• Sizin Payınıza Ne Düşüyor ?	210
• İrtica Depremden Daha Tehlikelidir	212

ÖN SÖZ

Her kitabın bir serüveni var.*Bu serüven, önce bizzat yazarın yaşadığı, sonra okuruyla paylaştığı bir katedir aslında. Yazmak, yazarı kadar serüveni paylaşan okuru açısından da varoluşsal bir sürecin en azından bir anının/bölümünün paylaşılması durumunda anlam kazanıyor benim için.

‘İz’ler bir kitap formuna ulaşmadan, hatta yazıya dökülmeden önce uzun bir serüveni yaşadı. Bu serüvenin öznesi olarak yazar açısından, bizzat yaşamışlığına/yaşanış tarzına yüklenen anlam nedeniyle hayatı algılayış biçiminden işaretler sunuyor.

Yaşanmış olanı, yaşayanlar ve yaşayacaklarla paylaşmayı anlamlı kılacak gerekçe ne olabilir? ‘İz’leri yaşanmış olanları aktarmaktan farklı kılan, biçim kaygısını aşan formatındaki farklılık vurgusu, belki de bu sorunun cevabını bulmaya yönelik bir kaygıdan kaynaklanıyor.

Modern edebiyatın kazandırdığı bir anlatı türü olarak romanda kalıcılığı sağlayan, ona evrensel boyut kazandıran; insani duyarlılığı yakaladığı, insana dokunabildiği, yaklaşılabildiği noktadır. Yani insan oluşumuzun zamanı ve mekanı aşan boyutunu yakalayabildiği, okuyanın kendinden parçalar, izler bulabildiği oranda klasik bir eser haline gelir roman. Bu anlamda büyük romancılar gerçekte filozof romancılarıdır. Felsefesini romanla örgüştürmüştür. Sinema için de aynı şey söylenebilir. İz bırakan filmler o kadar çok değil. Ama sinemanın kısa tarihinde klasikleşen eserler insani yanımızla temas edebilen estetik formlar değil midir.

'İz'ler ne bir roman ne de bir sinema senaryosu. Ama fotoğraf karelerinin peş peşe akışına benzeyen formatı, geçmiş ve yaşanan anı iç içe buluşturması; gerçekte kurgu ya da biçim kaygısından çok yazarının hayata karşı duruşunu yansıtıyor oluşu kitaplaşmasını meşrulaştıran bir gerekçe sayılabilir.

Estetik kaygı bir yana, gazete üslubu içinde güncelle kalıcı olanın, evrensel mekan duygusunun yerelle keşiştiği, geçmişin bugünle hatta gelecekle buluştuğu bir süreci yakalama bilincinin bir ürünü olarak 'İz'ler ortaya çıktı. Kayda geçilmemiş anılarla henüz not edilmemiş yaşanan 'an'ı buluşturmayı denedi 'İz'ler. 'İz'ler **geçmişten bugüne çağrılmış bir cevap** olarak düşünülebilir. Parçalar zaman ve mekan/lar arası kesintilerle oluşan bir süreklilik, bütünlük kaygısının tahrik ettiği arayış, 'İz'ler biçiminde ortaya çıktı.

Şüphesiz bu yazılar aynı zamanda günlük gazetede yayınlanıyor olmanın zorluklarıyla da baş etmek zorundaydı. Günü birlik kültür tüketimin malzemesi olma riskini göze alarak, gelip geçenlerin eteğini çekme denemesi gibi güç bir misyonu yüklendi. Güncel olmaya mahkum gazete yazısının Batıda ortaya çıktığı haliyle; edebiyatın imkanlarına yaslanarak, olguları (fact) bir tür **yeniden kurgulama** işi, öykülendirme girişimi olduğu göz önüne alındığında/hatırlandığında, **'İz'ler** aslına **uygun** gazete yazısıdır. Haber yazımı bile bir öykülendirme, yeniden kurgulama girişimi olarak edebi kaygıdan, edebiyat ilişkisinden tümüyle ayrı düşünülemeyeceği gibi bir edebiyat türü olduğu bile ileri sürülebilir. Gazeteciliğin edebiyatla arasının iyice açıldığı günümüz pratiğinde bu iddianın nerede durduğunu bir an için ihmal edersek, İngilizce'deki **story** (hikaye) ile **news** (haber) ilişkisini hatırlamak bile her ikisi arasında zorunlu bir ilişki kurmamızı sağlar.

'İz'ler geçmişten bugüne verilmiş bir cevap olarak, anılar yığını olmaktan çok yaşayanları ve **yaşanan anı** önemseyen/gözetken, hayatı yeniden kurgulamaya, yeni bir dünya inşa etmeye yönelik bir duyarlılığın gününbirlik telaşlarımızdan bir an için olsun sıyrılmaya çabası olarak da okunabilir.

Anlatılanların hiç birinin yazılı bir tutanağı yoktu. Anlatılanları, hafızamın derinliklerinde bir yerlerinde saklı kalmış kimi izlerin bugünün aynasına yansıyan aksı diye okuyun.

Âkif EMRE
25 Şubat 2001

İÇİMDEKİ
MEKANLAR

EYLÜL 1984, ZAHİDAN

Uçağın penceresinde sürekli geçtiğimiz yerlere bakıyorum. Adeta bir çöl denizinin üstünde uçuyoruz. Ara sıra görünen dağ sıraları yeknesaklığı bozarken, garip ama, çölün bende uyandırdığı sertlik hissini biraz yumuşatıyor.

Uçak Zahidan'a indiğinde, çöl denizinde ıssız bir adaya indiğim hissine kapılmamam mümkün değildi. Havalananına iner inmez, alışık olduğum, o şehir hayatına özgü gürültünün bir anda adeta sustuğunu keşfediyorum. Ne kadar sessiz bir şehirdi burası? Henüz şehre inmemiştim ve dehşet bir sessizlik duygusu sarıvermişti.

Gerçekten şehir sessizdi, gürültü yoktu; hayret. Çöl hayatına özgü, öğle vaktiyle birlikte herkesin evine çekildiği, hayatı durduran sessizlik de değildi. Henüz erken saatler. Herhalde birileri bu şehri terketmiş olmalıydı.

Evlerin hemen hemen hepsi tek katlı. Çevreye, tabiata olduğu kadar şehre de bir tür sarı renk hakim. Daha doğrusu toz rengi, kum rengi demek daha doğru olur.

Caddelerdeki boşluk bir an *western* filmlerindeki bildik sahneleri hatırlatıyor. Bir iki atlı, birkaç yayanın geçtiği kasaba görüntüsü. Uzaktan geçen bir at arabası. Sessizliği bozmak için yapılacak en küçük hareket yeterli...

Tek katlı binaların gölgesine sıra sıra oturmuş insanların dışında hareket halinde çok az nesne var. Kafalarında kocaman sarıkları, uzun sakallarıyla her biri birer bilge görüntüsünde insanlar... Yaşlılar kadar gençlerin çoğu da sa-

kallı ve sarıklı. Ceket pantolon giyen hemen hemen hiç yok gibi.

Evet o alınlar. Hayatın tüm yükünü satır satır yazan alının çizgileri. Ve o derin bakışlar. Gördüğüm insan manzarası doğuya özgü bilgelik işareti mi, yoksa 'Doğu'nun durağanlığı'nın göstergeleri mi? Doğu üzerine yapılan oryantalist çalışmalar aklıma geliyor. Buranın nasıl görüldüğü biraz da benim nereye ait olduğumla alakalı, diyorum kendi kendime. Görünüşte çok şey Doğu'nun durağanlığı tezinin hala geçerli olduğunu gösteriyor... Ama biliyorum, bu insan malzemesine dokunmadan içindeki derinliği yakalamanız mümkün değil.

Şehirde dolaşırken bakışların üzerimde olduğunu hissediyorum. Bir an kendimi İslam toplumlarına uzak coğrafyaların insanları gibi hissediyorum. Üzerime giyindiğim Lewis marka kot pantolon ve gömlek dikkatleri yeterince üzerimde topluyor.

Şehirde gezdikçe zaman dışı bir mekana inmiş olmanın ağırlığı daha da artıyor. Sanki bu dünyaya ait değilmiş gibi burası. Bir tür unutulmuşluğa terkedilmiş. Her taraftan zenginlik akıyor ama bir sefalet manzarası da arzetmiyor. Ya neydi, bana bu terkedilmişlik duygusunu veren?

İslam dünyasıyla bu kadar ilgili biri olduğumu varsaymama rağmen beni bu denli sarsan şey bizzat kendim olmayayım? Yetişme tarzımız, buralara göre Batılılaşmış olmamız. Camiye girip namaz kılarken bile ne kadar şaşırıklarını görebiliyorum. Hidayete ermiş bir Batılı gözüyle bakıldığım apaçık. Her şeye rağmen, oryantalist resimlerden çok farklı şeyler gördüklerim, bunun bilincindeyim.

1982, İstanbul

Ali ve Salih Pulcu kardeşlerle beraber İbrahim Paşa Sarayı'nda bir fotoğraf sergisini geziyoruz. Ali, sergiyi çok beğenmiş mutlaka görmemi istemişti. Ali'nin zor beğenen yanını bildiğim için; "bir Fransız fotoğrafçının sergisi ama çok değişik bir şey..." diye başlayan tavsyesini ciddiye almak zorundaydım. Salih'in de estetik zevkini yanıma alarak ser-

gideyim işte. Gerçekten ilginç. Sanatçı fotoğraflarını minyatürlerle birlikte sergiliyor. Yüzlerce yıl önce çizilmiş minyatürlerdeki sahenin neredeyse aynı açıdan fotoğrafları. Sanki aynı anda bir sanatçı minyatür çizerken, diğeri kamerayla fotoğraf çalışmış. Zaman mı durmuş, yoksa bir geleneğin sürekliliği mi söz konusu olan?

Şubat 1995, Zahidan

Taftan çölünün tozu üzerimde. Günlerdir yoldayım. İstanbul'a mümkün olduğu kadar çabuk dönmem gerekiyor. İşte yine Zahidan'dayım. Uçakta yer yok, son anda bir otobüste yer bulabiliyorum. Burada konuşulan Beluc dilini ve Farsça'yı ben bilmiyorum, İngilizce'den de bunlar anlamıyor. Ama ne kadar da kolay anlaştık. İşte, terminalden çıkmış otobüsü durdurup, beni şoförün arkasındaki koltuğa yerleştirdiler.

Altı ay önce havadan gördüğüm çölü bu sefer otobüsle geçiyorum. Gözümün önünde Fransız fotoğrafçının sergisinden kareler geçiyor. Sergiyi gezerken biraz zorlamış diye düşünmekte haksızlık ettiğimi anlıyorum. Oysa geride gördüklerim karşısında kendi kendime, ne kadar modern bir şehirmiş burası diye düşünmeden edemiyorum. Bir ara "Ağa hara gidersin sen?" diyen Azeri şoförün tanıdık sesiyle kendime geliyorum. Evet, suskunluğum bozulmuş, yeryüzüne inmiştim.

Edinburg'a gitmek üzere Glasgow istasyonunda trenin kalkmasını beklerken yapının her yönüyle 19. yüzyıl 'Britanya'sının izlerini hala üzerinde taşıdığını düşünüyorum. Victorya döneminin tüm özelliklerini taşıyan Londra'daki St. Pancras istasyonunun bir modeli gibi duruyor. Britanya a-dasına özgü yağışlı ve nemli havanın kararttığı asırlık istasyon binasının taşları, dekoru adeta Sanayi Devrimi yıllarını hatırlatıyor. Siyah beyaz kartpostalın içinde hissediyorsunuz kendinizi.

Çağdaşlığı hatırlatan tek unsur teknolojik olarak gelişen trenler.

Bir saati bile bulmayan yolculuktan sonra Edinburg'dayız. Glasgow'un aksine Edinburg istasyonu bir vadinin içinde. Vadinin sağ tarafından Edinburg Kalesi hemen dikkati çekiyor. Yolculuğa beraber çıktığım Ahmet Şirin'le zaman zaman şiddetli tartışmalarımız oluyor. Ama bu kez anlaşıyoruz. İlk iş olarak kaleye tırmanma konusunda tartışmasız bir ittifak sağlıyoruz.

Londra'nın aksine tuğla yerine, artık siyahlaşmış taşların kullanıldığı İskoçlara özgü binaların arasında kıvrıla kıvrıla kaleye varıyoruz. Özellikle Ahmet nefes nefese. Kapısında İskoç etekleriyle dikkat çeken nöbetçi askerlerin arasından geçip kaleye dalıyoruz. Kale, iç içe surların oluşturduğu bir tepeye kurulmuş. Kalenin en iç kısmı, Edinburg'un en yüksek noktasını oluşturuyor. Kalenin deniz tarafında durup İskoçya'nın başkenti bu tarihi şehre ve daha uzaklar-

da kendini gösteren Kuzey Denizi'ne doğru bakıyorum. Kuzey Denizi, yani bir tarafıyla okyanus, Atlas Okyanusu... Cahit Zarifoğlu'nun okyanusu il gördüğü andaki duygularını hatırlıyorum: Artık tüm namazlar yeniden kılınmalı.

Kalenin tepedeki en iç kısmı müzeye dönüştürülmüş. En büyük salon adeta bir tapınağı andırıyor. Salonun girişine, herkesin görebileceği yükseklikte asılı levha bu tapınak havasını iyice pekiştiriyor: Vatan savunmasında ölenlerin anısına... Duvar boyunca, göğüs hizasında yapılmış uzun rafa belli aralıklarla kalın defterler konulmuş. İlk bakışta hatıra defterini çağırıştırıyor. Tek sıra halindeki ziyaretçiler, defterlerin sayfalarını inceliyor büyük bir huşu içinde.

Merakım doruk noktasında.

Biz de yavaş ilerleyen sıraya giriyoruz, kalın ciltli, defter mi kitap mı olduğunu uzaktan anlayamadığımız sayfaları karıştırmak için sabırsızlanıyoruz.

Evet önümüze gelen ilk eserin kapağını heyecanla açıyoruz.

Bu, Birinci Dünya Savaşı sırasında yurt savunmasında ölen İskoç askerlerinin listesini veren bir tür nüfus kütüğüydü. Nerede can vermiş İskoçlar diye listeye rasgele göz gezdirmeye başlıyoruz. İlk sayfaları açar açmaz kıpkırmızı olduğunu hissediyor, nasıl tepki vereceğimi bilemiyorum. Ahmet'le aynı anda göz göze geldiğimi hatırlıyorum.

İsim, doğum yeri, birliği, rütbesi, öldüğü tarih ve cephesi...

Son maddeye baktığımızda içimden bir şeylerin koptuğunu hissediyorum: Filistin, Gelibolu, Süveyş, Akabe...

Liste uzayıp gidiyor.

Bir anda, harim-i ismetimizi korumak için susuz çöllerde, Çanakkale'de ateş çemberinde şehit düşenlerin sayısını hatırlamaya çalıştım.

İsimlerini düşünmeye bile cesaret edemiyorum.

Şehidlerin değil isimlerini, sayısını bile hatırlamayan, tarih bilinci yoksunluğu karşısında sarsılıyorum.

19 Aralık 1998, Üsküdar

Ramazan bugün mü yarın mı tartışması, her yıl olduğu gibi yine gündemde. Eve geç geldim. Gece 24.00'e doğru, acaba Ramazan'a başlayan birileri var mı diye televizyonda rasgele kanallarda dolaşıyorum.

Birden, yerli kanalların, naklen savaş kanalı CNN'e bağlanarak verdikleri haberle irkiliyor ve gazeteyi arıyorum.

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Irak'a ortak hava harekatı başlattılar. İlk açıklama Britanya Başbakanı Tony Blair'den geliyor. Dünya barışını korumak için...

Sabah erkenden Tiran'a doğru yola çıktığımdan beri, bir nehirle yanyana gidiyoruz. Yağmur bir yağıp bir duruyor. Müthiş bir vadinin içinde nehrin sularıyla birlikte akıyorum. Vadi zaman zaman daralıyor. Kafamı kaldırıp yukarılara bakıyorum. Vadinin kıvrım yaptığı, geçit verdiği noktada, iki tarafta Osmanlı kaleleri hala duruyor.

İşkodra ile Tiran arası İtalyan işgalinden kalma uzun yolda, yer yer hakim tepelerde hala ayakta duran kalelere rastlıyorum.

Sağ tarafımda nehrin berrak suları, bulutların arasından görünen güneşin ışıltısıyla parlıyor. Bindiğim Mercedes marka taksinin ön koltuğundayım. Bu fakirlikte bu araba lüksü Arnavutlara özgü. Çoğu kaçak getirilen Mercedesler'in sayısı ilk gelenleri şaşırtacak kadar çok. Hükümet bin dolar karşılığında ruhsat veriyormuş... Ben vadinin güzelliğine dalıp başka bir aleme yolculuk ederken şoförün astığı haç gözümün önünde bir o yana bir bu yana sallanıp duruyor. Nehir pırlıl pırlıl, henüz sanayi artıklarıyla kirletilmemiş. Varolan sanayi tesisleri de işletilemez durumda, kapalı olduğuna göre, bir müddet daha bu güzellik korunacak. Devrimden sonra iflas etmiş bir ülkenin güzelliği...

Bulduğum yerde yağmur kesildi ama hemen ilerimizde vadinin girinti yaptığı yerde yağıyor. Ve biraz daha uzakta, bulutların arasından güneş parlıyor. Adeta kelimeler tükeniyor. Aman Ya Rabbi, bu ne güzellik. Karşımda tabiatta görülmesi mümkün olmayan bir renk cümbüşü var, sanki bir

kamera oyunuyla karşı karşıyayım. Bunca gezdiğim yerler arasında, tabiatın bu kadar cömert renklerini sunduğu ana çok az rastladım. Avrupa'nın ortasında bu doğallık, biraz da Avrupa'nın ortasında bu sefaletle borçlu. Ne yaman çelişki bu?

Bir gün önce akşam üstü şehri dolaşırken gördüğüm bir sanat galerisi, beni ne kadar şaşırtmıştı. Bu küçük şehirde bile sanat galerisi vardı. Hemen içeri daldım. Resimlerini sergileyen sanatçıyla tanışıyorum. Çoğunlukla tuval üzerine yağlı boya portre, natürmort ve manzara çalışmış. O ressam, kim bilir kaç defa bu manzarayla karşılaştı. Şehrin o sakin sokakları zaten tablo gibi duruyordu. Kuzey Arnavutluk'ta İtalyan etkisi daha çok hissedilmekle beraber, Osmanlı mimarisinin izleri hala duruyor. Ama ülkenin diğer taraflarında, Balkanlar'a özgü o Osmanlı havası tümüyle hakim. Osmanlı mimarisini görmek için Balkanlar'a gitmek gerekiyor.

Zihnim yine, bir sarkaç gibi gözümün önünde sallanıp duran haça takılıyor. Rahatsız olmuyorum. Hatta bir tür hoşnutluk duyuyorum bu durum karşısında. Din olgusunu yok sayan, dünyada belki başka benzeri bulunmayan bir sistemin çökmesinden sonra insanların kimliklerini açığa vurma ihtiyaçlarından başka bir şey değil bu. Hiç olmazsa dini özgürce ortaya koyuyor. Müslüman ve Hıristiyanların bile aynı mezarlığa gömüldüğü bir dönemden sonra, insanlar kendilerini ifade edecek sembollere sığınmıyor. Dün İşkodra hatırası almak için girdiğim gümüş işi yapan ustanın küçük dükkanında asılı haç da dikkatimi çekmişti. Bunu ülkedeki yoğun misyoner faaliyetleriyle ilişkilendirmiştim o an.

Birkaç gün önce Tiran'da ziyaret ettiğim o evin hanımının sözleri ne kadar da etkilemişti beni. Salonda beton zemin üzerine serecek bir şeyleri bile yoktu. Mutfak ancak bir perdeyle ayrılmıştı oturduğumuz evin belki de tek odasından. Duvarda asılı siyah beyaz fotoğraf dikkatimi çekiyor. Hafif sararmış, başında geleneksel kepiyle yaşlı bir Arnavut. Bu sararmış fotoğrafın kime ait olduğunu sorduğumda, "büyük babamız" diyor ve ilave ediyor, "namaz kılardı..."

İşkodra'da Enver Hoca döneminde yıktırılanın yerine yeni yapılan camiye halkın ilgisini şimdi daha iyi anlayabiliyorum. Neydi o dünkü kalabalık. İşkodra Müftüsü'nün hanımlara verdiği vaazını dinlemeye gelen kadınların ilgisi... Mini etekli kadınlardan, torununun elinden tutup getiren yaşlı ninelere kadar her kesimden kadın doldurmuştu camiyi.

6 Şubat 1999

Kosovalı Arnavutlarla Sırp yönetimini bir araya getirecek konferans bugün başlıyor. Arnavutların temsil sorunu var. Batılı büyük devletler Kosova Kurtuluş Ordusu temsilcilerinden çok İbrahim Rugova'ya itibar ediyor. Yazımda yazdığım sözleri aklıma geliyor Rugova'nın: "Annem babam Allah'a inanırdı ama ben kendimi Müslüman saymıyorum." Ne değişti?

KIZILDENİZ'DE İSTANBUL YALILARI

Suakin, 1997

Hartum'dan Port Sudan'a giden uçak tıka basa dolu. İki saate yakın bir uçuştan sonra Port Sudan Havaalanı'ndayız. Şehre girmeden yol ayrımından sağa sapıp Kızıldeniz sahili boyunca güneye doğru ilerliyoruz. Yol boyunca deve sürülürüne rastlıyoruz. Çöl olmasına rağmen yer yer yeşil bir bitki örtüsü var. Toprak biraz daha siyaha çalıyor. Siyah çadırlarını gördüğümüz deve sahiplerinin yüzyıllar önce Kızıldeniz'in karşı tarafından Arabistan yarımadasından buraya göçmüş Bedevi Araplar olduğunu söylüyor yanımdaki Sudanlı gazeteci.

Nihayet Suakin önlerindeyiz. Adaya geçmeden evvel müzeyi geziyoruz. Bir tür Suakin tarihî müzesi denebilir burası için. Geçmiş zamanlardan kalma Suakin resimleri, gravürleri, eşyalar. Çok değil bir yüzyıl öncesine kadar hayat dolu bir adaymış Suakin. Zaten bazı resimlerin üzerinde şu tür ibareleri görmek mümkün: 'Geçmiş tarihine bak, düşün ve ibret al.'

Ada, bir arabanın geçebileceği bir yolla karaya bağlanmış. Adayı çevreleyen surların kapısından içeri girer girmez şehrin sergilediği manzara karşısında ürpermek elde değil. Terkedilmiş, yıkılmış bir şehir. Şehirdeki yapıların he-men tamamı harap, çoğu yıkılmış halde. Camilerin sadece minareleri ayakta kalmış.

Bir hüznün çöküyor. Kolonyalizm öncesi bölgenin en zengin ve hayat dolu şehriymiş. Yıkıntılar arasında bile ne tür bir zenginliğin viraneye dönüştürüldüğünü anlamak mümkün. Sahil boyu ahşap Boğaziçi yalılarını görünce bir anda Boğaz'ın serin kıyılarında geziniyor gibi hissettim kendimi. Yapılar İstanbul'da Boğaz kıyısındaki ahşap mimarının hemen hemen aynısı. Sanki Boğaziçi buraya taşınmış gibi. Büyük köşklerin bir kısmı hâlâ ayakta. Köşklerin içine giriyoruz. Cumbalı odaların içine Kızıldeniz'in sıcak ve rutubetli havası girse de, Boğaz serinliğini hissetmememiz elde değil. Birlikte olduğumuz Mehmet Yıldız'a nerede ne yapılması gerektiğini söylememe gerek kalmıyor. Yıkılmış bir medeniyetin, hem de çok yakın bir geçmişte kalan bir hayatın üstüne çöken hüznü hep birlikte duyumsuyoruz. Artık neyi nerede nasıl görüntülememiz gerektiğini söylemenin anlamı yok. Ortak bir duyarlılığı birlikte paylaşarak kamerasıyla çalışıyor.

Suakin, bir zamanlar bölgenin en gelişmiş ticaret merkeziymiş. Osmanlı döneminde en canlı ve zengin günlerini yaşamış. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı alınca hemen Sinan Paşa'yı buraya kadar gönderiyor ve Suakin Osmanlı idaresine katılıyor. Zaten yıkıntılar arasında dolaşırken bile ahşap köşk ve konaklar nasıl bir zenginliğin sonucu olduğunu anlamanıza yetiyor. Sudan, İngiliz işgaline uğrayınca Suakin bilinçli olarak geriletirilip ticari ve ekonomik etkinliğine sekte vuruluyor. Böylece kurulu, yerli ekonomik denge kolonyalistler lehine bozuluyor. Daha kuzeydeki Port Sudan ise kolonyal yönetimin kontrolünde ekonomik merkez haline geliyor. Yerel dengeler bozularak ekonomik denge yeniden sömürge esasına göre kuruluyor. Bugün Port Sudan, Sudan'ın ekonomi ve ticaret merkezi durumunda. Kızıldeniz'deki en büyük limanı ve Sudan'ın denizle dış dünyaya açılabilirdiği tek büyük merkez.

İstanbul, 1999

Andre Raymond'un *Osmanlı Döneminde Arap Şehirleri* isimli kitabını okuyorum. Raymond kitabın bir bölümünde, Osmanlı yönetimi sırasında Arap şehirlerinin küçüldüğü ve eski canlılığını yitirdiği iddiasını ele alıyor. Verdiği rakamlar bu iddianın ne kadar su götürür bir oryantalist bakış açısını yansıttığını gösteriyor. Kahire'den, Şam'a, Tunus'a kadar Osmanlı öncesi çökmeye yüz tutmuş belli başlı önemli Arap şehirlerinin gerçekte nasıl yeni bir gelişme dönemi yaşadığını anlatıyor. Rakamlar ve verdiği şehir planlarındaki gelişim sürecini hem şehircilik, hem de demografik olarak gözler önüne seriyor.

Raymond'u okurken Suakin müzesinde gördüğüm levhayı hatırlamadan edemiyorum; geçen yüzyıldan kalma müthiş bir Suakin fotoğrafının üstündeki yazı: Geçmiş tarihine bak, düşün ve ibret al.

HAZAR'DAN ESEN NEFT KOKUSU

Bakü, 1997

Hazar kıyılarının tarihî kenti Bakü'nün geçmişini hatırlatan çok az şey var. Geçmiş sayılabilecek her şey Çarlık Rusyasının ve ondan sonra işgali sürdüren Sovyet döneminin izlerini taşıyor. Geniş bulvarları ve Rus mimarisinin tüm özelliklerini taşıyan yapılarıyla tipik bir Rus şehri izlenimi veriyor.

19. yüzyılın başından beri Rus işgali altında kalan bu şehirde azatlık duygusu hiç silinmedi. Sovyet şehir mimarisinin en belirgin özelliği olarak Hazar Denizi'nin kıyısındaki büyük alan Azatlık Meydanı olarak anılıyor artık. 150 yıllık işgalin ağırlığını Sovyet tanklarına karşı bedenlerini ortaya atmaya çalışan Azerilerin kıyam ettiği meydanın adı oldu. Azatlık Meydanı, kıyısında yer aldığı Hazar'ın görkemiyle boy ölçüşmek istercesine Sovyet gücünün gövde gösterileri için alabildiğine geniş hacimli ve abartılı planlanmış.

Bakü, petrol savaşının dünyadaki ilk kurbanı. Neft bu toprakların kaderini o kadar belirlemiş ki Hazar'dan esen rüzgar bile neft kokuyor. Azerbaycan'ın modern tarihine bir bakıma neft tarihi denilse yeridir. Yirminci yüzyılın başında dünya petrol üretiminin yüzde elliden fazlası Hazar'dan çıkarılıyordu. Rusların, İngilizlerin neft mücadelesinin kurbanı oldu Azeriler. Ama azatlık duygusu hep diri kaldı içlerinde. Milliyetçilik düşüncesine yabancı Osmanlı dünyasını bile etkiledi Azerbaycan'daki Türkçülük akımı.

Sovyetler'den bağımsızlıklarını kazanmış olmasına rağmen ülkede yaşanan siyasal istikrarsızlığın derinliklerinden neft kokusunun geldiğini hissedebiliyorsunuz. Neft Azerbaycan'ın ruhuna, havasına, suyuna kadar sinmiş bir duygu. Koku hatta bir tür korku.

Bağımsızlıktan beri Bakü'nün peyzajında görünen tek ve en önemli değişiklik herhalde şehre tepeden bakan çok katlı "prezident sarayı." Bir de Hazar'a hakim bir tepede inşa edilen cami; daha çok Türkiye'deki cami mimarisine uygun olarak yapılmış. Şehitliğin yanına başına yapılan bu camiden şehri kuşbakışı seyrettiğinizde eski şehire sıkışmış gibi duran, ayakta kalan tek tarihî camiyi görebiliyorsunuz. Şehrin manevi kimliğini hatırlatan tek yer de bu tepe zaten. Şehitlik: Bağımsızlık gösterileri sırasında Rus tanklarının ezdiği gençlerin ve Ermenilerle sürdürülen savaşta şehid olan Azerilerin gömüldüğü yer...

Cumhurbaşkanı Aliyev'in konuşma yapacağı Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na sıkı bir aramadan sonra giriyoruz. Fransa'dan Ermenilere karşı diplomatik bir başarıyla dönen Aliyev'in devlet ricaline yönelik konuşması saatler sürüyor. Zaman zaman ayakta tempo tutarak alkışlarla kesilen konuşması bitmek bilmiyor bir türlü. Başkan'a karşı gösterilen resmî saygı Sovyet döneminin tüm alışkanlıklarının sürdürdüğünü gösteriyor. Alkışlar alkışlar...

"Azeri dili"nde sürdürülen konuşmalar sırasında Azeri Türkçesi'nin kendine özgü şiirselliğini hissetmemek mümkün değil. Her ne kadar hükümet üyelerinden ve üst bürokratlardan söz alanların Aliyev için yaptıkları övücü konuşmaların abartı sınırını aşmasından rahatsız olsam da, Azeri Türkçesi'nin akıcılığı hoşuma gidiyor.

Sonu gelmeyecek gibi gelen uzun konuşmadan sıkılıp bir ara koridora çıkıyorum. Salonun sonunda kantine benzer bir yerde bir şeyler yemek ihtiyacını duyuyorum. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın kantinindeki ürünler ülkenin ekonomik olarak ne durumda olduğunu göstermeye yetiyor. Ekmek, peynir türü yiyecek ve çay gibi içeceklerin dışında hiçbir şey

yok. Saatler süren konuşma sırasında acıktığım için yiyecek bir şeyler almak istiyorum. En uygun ekmeğe ve peynir görünüyor. Satıcı kadınlardan ekmeğe istiyorum. Ama kadınlar bir türlü ne istediğimi anlamıyorlar. Hayret, Türkçelerimiz birbirine bu kadar yakınken nasıl olur da ekmeği anlamazlar. Sonunda, Azerilerin ekmeğe "nan" diyebilecekleri aklıma geliyor. Ve her iki kadın da kendilerinden geçercesine gülmeye başlıyorlar. Birbirlerine bakıp: "Nan"a ekmeğe diyolar... diyerek gülmekten kendilerini alamıyorlar.

Aliyev hâlâ konuşuyor. Ermenilere karşı diplomatik destek karşılığında Fransızlarla yapılan petrol anlaşmasını anlatıyor. Sovyetler'in yamadığı yapay kimliklere karşı bir Azeri kimliği oluşturma gayreti hemen hissediliyor. Ama resmî söylemin temelsiz bir yerden tuttuğu gibi bir intiba ediniyorum. Resmi ilişkilerde Rusça yerine yetersiz Azericelerini kullanmak gibi. Ama formatlar, ilişki biçimleri Sovyet döneminden hiç de farklı değil. Türkiye Diyaneti'nin yaptırdığı yeni cami, Şehidlik ve mezarların başında ziyaretçilere dua okuyan sarıklı molla'nın dışında görünür planda farklılıklarını ortaya koyan bir şey göze çarpmıyor.

Yalnız, Hazar Denizi'nden çıkarılan, Bakü'nün havasına ve suyuna sinmiş petrol kokusunun dayanılmaz ağırlığını her şeyde hissediyorsunuz.

BİR KÖPRÜYE ADANAN ŞEHİR

10 Temmuz 1999, Mostar

Onu Neretva nehrine bakan atölyesinde resim yaparken buldum. Çizdiği resimlerin hemen hepsi Mostar'a ait, Mostar'ı anlatıyor, Mostar'dan mülhem... Yol kenarında, gelip-geçenlerin göreceği şekilde yaptığı resimleri vitrinleyen Tahir Kosaviç'i ben de ilk gördüğümde, turistlerin ilgisini çekecek resimler yaparak para kazanmaya çalışan; dünyanın her yerinde bulabileceğiniz türden ressamlardan biri olduğunu düşünmedim değil. Oysa Tahir, Mostar'da atölyesi olduğu için turistlere MOSTAR hatırası resimler çizen bir tip olmaktan çok uzak.

Mostar'da yaşadığı, Mostar'ı yaşadığı için Mostar resimleri çiziyor. Atölyesi yağlıboya tablolardan, karakalem çalışmalarına kadar her teknikten Mostar resimleriyle dolu. İçeri girdiğimde oturduğu yerden görebildiği Mostar Köprüsü'nün tuval üzerine çizdiği tablosu üstünde son fırça darbeleriyle rötuşlar yaparken buldum. Resimlerinde ışığı çok iyi kullanıyor oluşu hemen dikkatimi çekiyor. Evet, resimlerinin belki de en büyük özelliği ışığı kullanışıydı.

Her ne kadar Mostar köprüsü yıkılmış olsa da sanki 1-şıktan çizgilerle o zarif kemerli köprü her bakışında yeniden kuruluyor ve yeniden çiziyor gibiydi.

"Mostar bir ışık şehridir. Nice ressam, şairler, sanatçılar bu ışıktan ilham alarak yetiştirdi. Mostar Köprüsü de bu ışığın kaynağıydı.

Neretva'yı görmediğim, köprüden geçmediğim günü kayıp sayardım. Köprünün yıkılmasıyla şehrin ruhu gitti...

Bu özlemle her birimiz köprüyü yeniden inşa etmeye çalışıyoruz. Kimimiz taşları yeniden yontuyor, kimimiz hayalindeki köprüyü çiziyor, kimimiz şiirini yazıyor."

Duvardaki tablolardan biri diğerlerinden farklı tarzda çalışılmış. Sanki mitolojik bir şeyler anlatıyor gibi. Resmin hikayesini anlatıyor: "Mimar Hayruddin köprüyü bitirip iskelelerin sökülme aşamasında birden ortadan kaybolmuş. Açılış yapılacak ama mimar ortalarda yok. Köprünün gerçekten sağlam olup, üzerinden insanların geçebileceği kadar ayakta durabileceğinden, bu zarif kemerin üstünden geçecek yükü taşıyabileceğinden kimse emin değil.

Bu arada Mimar Sinan Blagay tekkesindedir. Dua etmektedir.

Sonuçta iskele sökülüyor. Önce sahipsiz bir at geçiriliyor. Köprü yıkılmıyor, sağlam...

Mimar Sinan köprüyü ondan sonra hiç görmüyor. Arkada ölümsüz bir eser bıraktığını biliyordu. Köprü yıkılınca atlar bile ağladı. Ben de bunu çizdim resmimde."

Şehir hayli canlanmış. Üç yıl aradan sonra gördüğüm şehir sanki üzerindeki şoku atmış, normal hayata geçmiş gibi. Kurşun ve şarapnel parçalarıyla delik deşik olan binalara raslamak mümkün hala. Hatta neredeyse yarısı öyle duruyor. Ama elden geldiğince tamir edilmeye çalışıldığı belli oluyor.

Mostar Köprüsü'ne paralel kurulan geçici servis köprüsünden, eski köprüden geriye kalan kuleleri bakıp, hayalimde köprüyü yeniden kurmaya çalışıyorum. Hava yağmurlu, bulutların arkasından güneş bir çıkıyor, bir kayboluyor. Ve bir eleğimsağma ışıltılarla kemeri tamamlıyor.

Mostar kendini tamamlıyor. Ama sanki herkes temel yokluğu konuşuyor sessizce.

Dar köprünün üstünde gelip geçenlerin yüzünden okunuyor. Hızlı geçiyorlar köprüden. O zarif eleğimsağmanın yerine

bu hantal köprüden geçmek zorunda oldukları için utanıyor gibiler...

Altiyona Doris, orta yaşlarda bir öğretmen hanım. Köprü'nün üstünde hüzünle anlatıyor: "Benim için anam-babam gibiydi. Yıkılınca onlardan birinin gittiğini hissettim. Benim için güzelliğin simgesi idi."

Yaşlı Muris amca ise tek cümle söyleyebiliyor: "Büyük boşluk hissediyorum..."

Tahir'in söylediklerini hatırlıyorum: "Artık Haçlılar bu şekilde intikam alıyorlar... Neden Sinan değil de Mikel Anjo öğretiyor sadece?"

ÇİNGENELER ZAMANI

24 Ekim 1999, Filibe

Meriç Nehri'nin kenarındaki bu şehrin İstanbul'u hatırlatan yanı yedi tepesi olsa gerek. Şehir yedi tepe üstünde kurulmuş. Yedi tepenin isimleri bugün de Türkçe anılıyor: Nebet (nöbet) tepe, Canbaz tepe, Sahat tepe...

Nebet Tepe'nin bulunduğu bölge eski Filibe olarak da biliniyor bugün. Aslında Osmanlılar döneminde çoğunlukla Hıristiyan ve Bulgar nüfusun yaşadığı bölge olduğu için buranın korunduğu anlaşılıyor. Osmanlı etkisini hatırlatacak özellikle dinî eserlerden hiçbir izin kalmadığı şehirde bu bölgenin titizlikle korunmasına başka bir anlam veremiyorum. O güzelim evler aslında tipik Osmanlı mimarisinin birer yansıması. Makedonya'dan itibaren bu bölgedeki Osmanlı evlerine özgü simetri anlayışı tümüyle bu yapılara hakim. Yalnız abartılı dış süslemeler son dönem Batı etkisinin uzantısı.

Şehre hakim tepede kurulmuş bulunan Pembe Konak zarafet ve ihtişamı hatırlatıyor. Ünlü Fransız şairi Lamartin, Osmanlı coğrafyasına doğru yaptığı gezi sırasında Filibe'ye uğradığında bu evde kalmış. Tarih 1833. Kaldığı evi ve hâlâ korunan eski Filibe evlerini görünce Osmanlı için söylediklerinin anlamını kavramak mümkün olabiliyor: "Bu ülke fakir, fakat bu ülkenin iki özelliği var ki; 'temizlik ve güzellik' bunları hiçbir Fransız'ın tasavvur etmesi bile mümkün değil."

İnce ince yağın sonbahar yağmuru altında Arnavut kaldırımlarıyla döşenmiş güzelim sokaklara düşen kırmızı-sarı yaprakların hışırtısı arasında akşama kadar eski Filibe'yi geziyorum. Her köşeyi dönüşümde yeni ve beklenmedik bir heyecanın kapısı aralanıyor.

Bir gün evvel Cuma Camii'nin, bu Balkanlar'ın en büyük camilerinden birinin duvarında gördüğüm çatlak terk edilmişliğin, sahihsizliğin verdiği hüznün yerini başka duygulara terketmiş gibiydi. Sultan Murat zamanından kalma bu cami bir zamanlar şehirde bulunan 53 camiden ayakta kalabilen sadece iki camiden biri olarak geçmişten bir izdi... Yol kenarında lokantaya çevrilen bir başka zarif caminin karşısında çaresizliğin verdiği acıyı içime gömdüm.

Camide hutbeyi dinlerken birkaç safi zor bulan cemaat aynı zamanda Müslüman nüfusun şehri nasıl "terketmiş" olduğunu gösteriyordu. Küçük topluluklara özgü küçük sorunlar hutbeye bile yansdı.

Camiyi incelerken takım elbiseli cami görevlisiyle konuşuyorum. Çok düzgün, aksansız Türkçesi dikkatimi çekiyor. Türk olduğunu söylüyor. Şehirde artık çok az Türk kaldığı için bu karşılaşma hoşuma gidiyor.

Bir Gün Sonra

Filibe'nin etrafında birkaç mahallede Çingeneler yerleşmiş. Çingeneler kendilerini Müslüman ve Türk olarak tanımlıyorlar. Şehirdeki tüm dinî yapı ve vakıf eserler neredeyse tamamen Çingenelere teslim.

Öğle vakti uğradığımız Çingene mahallesinde bir evin önünde kadınlar yağda kızarttıkları kendilerine özgü yağlamayı dağıtıyorlar. Ne yaptıklarını sorduğumuzda, "Allahlık dağıtıyoruz" cevabını alıyoruz. Cenazesi olan ev ölünün arkasından 3, 7, 32 ve 40. günleri bir anma yapıyorlar. Bu bizim rastladığımız 3. günü için dağıtılan "Allahlık" imiş.

Bu arada camide karşılaştığımız görevli evinden çıkıp bize geliyor. Tanışmış olduğumuzu hatırlatarak bir yardıma ihtiyacımızın olup olmadığını soruyor ve biz Çingene mahal-

lesinde bir yabancıya yardımcı olmanın ne anlama geldiğini anlıyoruz. Adeta tüm kapılar açılıyor. Ve bir de Türk olduğunu söyleyen herkesin Türk olup olmadığını anlamış oluyoruz. Ama Türkçe'yi çok güzel konuştuklarını itiraf etmeliyim.

Akşam saat altıda sünnet düğününe davet ediliyoruz. Sünneti yapacak olan ise mahallenin berberi. Sünneti nasıl öğrendiğini, eski dönemde sünnet yapmak için ne tür zorluklarla karşılaştığını, hatta bu sebepten dolayı hapis yattığını anlatıyor.

Akşam altıda söz verdiğimiz üzere geri geliyoruz. Tam Çingene mahallesine özgü şenlik... sokakta çocuklar oynuyor, dans ediyor...

Sünnet yapılmadan önce çocuğun yakınları saf tutarak tekbir ve salavat getiriyorlar yüksek sesle. Berber Rafet gerçekten bu işi bildiğini gösterircesine tüm maharetini sergiliyor. Sünnet gerçekleştiği anda evin dışında toplanan mahallenin çocuklarının ve kadınlarının çıkardığı müthiş bir çığlık ve alkış sesi yükseliyor.

Filibe merkezinde Türk ve Müslüman nüfus neredeyse kalmamış gibi. Ama Müslümanlık da Türklük de Çingenelere emanet. Emir Kustrica'nın "Çingeneler Zamanı"ndan farklı bir çingeneler zamanı yaşanıyor burada.

TÜRKLER'İ BEKLERKEN GEÇEN YÜZYILIN SON GÜNLERİ

Kudüs

Artık İngilizce düşünüp, kendi tarihimizle ve tarihsel coğrafyamızla bile İngilizce aracılığıyla temas kurabildiğimiz için, Kanuni'nin yaptırdığı Kudüs surlarının kapılarını bile yabancılara göre isimlendiriyoruz. Jafa Gate, Zion Gate bunun tipik örnekleri. "Bab-ı Davud Aleyhisselam"ı hatırlayan bile yok artık, çünkü haritalarda Zion Gate (Sion Kapısı) yazıyor.

Yafa Kapısı (Jafa Gate) diğerlerinden farklı. Surların bir kısmı yıkılmış. Oysa burası Hz. Ömer'in şehre girdiği yer. Hâlâ, sur duvarına çıkılmış Ömer bin Hattap Square yazısını okuyabiliyorum. Her nasıl olmuşsa bu levha hâlâ yerinde duruyor. Uzaktan Kubbetü's-Sahra Mescidi'nin altın yaldızlı kubbesi parlıyor. Eski Kudüs'ün en yüksek yerindeki en yüksek mabedi, her yerden görülebiliyor.

Sultan Abdülhamid döneminde Kudüs'ü ziyaret etmek isteyen Alman imparatoru bu kapıdan içeri at üstünde girmek istemiş. Dönemin diploması dilinde bir imparator veya devlet başkanının bir şehrin kale kapısından at üstünde girmesi o yeri teslim aldığı anlamına geliyor. Diplomatik yollardan imparatoru bu kararından vazgeçiremeyen Osmanlı Hariciyesi zor durumdadır. Tam bir diplomatik skandal yaşanmak üzeredir fakat Almanları da kaybetmek istememektedir. Çareyi Abdülhamid'in siyasi dehası bulur: Kapının yanından surlar yıkılır, hendek doldurularak bir geçiş yapılır böylece hem

imparatorun at üstünde şehre girme isteği yerine getirilmiş olur hem de diplomatik skandalın önüne geçilir.

Bir kenarda duran iki Osmanlı tipi mezarın üstünde pet şişeler... Kudüs surlarını yapan iki mimarın mezarları...

Taksiye bindiğimde Türkçe "Nasılsın?" hitabıyla karşılaşıncaya hiç de Türk'e benzemeyen bu Arap taksi şoförüne, Türk olduğumuzu nereden anladığını soruyorum. "Tipinizden Türk olduğunuz belli" diyor. Ve Türkçesi burada bitiyor; Doğu Kudüs'ün sıkışık trafiğinde yol alırken sohbeti İngilizce sürdürüyoruz. Yaş tahminlerinde hep yanılmışımdır ama 55 yaşlarında gösteren bu Arap taksici konuşmasını kederle sürdürürken sanki geçmiş yüzyıldan kalma insanların ağırlığıyla konuşuyordu.

"Bak, bunları siz Türk olduğunuz için söylemiyorum. Çok acı çektik. Türkler buradan gittiğinden beri Filistin huzur görmedi. Aslında bizim çektiklerimiz Şerif Hüseyin'in Halife'ye isyanının bedelinden başka bir şey değil. Benim dedem Osmanlı ordusunda çavuşmuş. O anlatırdı Osmanlı'nın son döneminde bile nerelere kadar uzandığını. İlk coğrafya bilgimi onun Osmanlı ordusuyla birlikte gittiği yerlere ait anlattıklarından edindim.

Türkler tekrar buralara gelmeden bizim ağız tadını bulmamız zor. Bunları ta kalbimin derinliklerinde duyarak söylüyorum..."

Nelerden bahsediyordu bu yaşlı adam. Tarihi mi dondurmuştu yoksa bir yüzyıldır içinde yüzdükleri çözümsüzlük denizi onu gerçek dışı(lığa), nostaljiye mi sürüklüyordu? Yoksa gerçek bizim sandığımızdan çok daha farklı bir şey, sandığımızdan çok daha elle tutulur bir şey miydi?

Ertesi gün Mescid-i Aksa'nın avlusunda Şerif Hüseyin'in mezarının tam yerini soruyorum Müslümanlardan birine. Birkaç gün önce avluya bakan odalardan birinde olduğunu görmüş ama yerini bulamamıştım. Adamın kızgınlığını hiç unutmuyacağım: "İlgilenecek başka mezar bulamadınız mı? Şehitlerin, ulemanın mezarları dururken o hainin mezarıyla mı ilgileniyorsunuz?" Sert tabiatlı Filistin karakterinin gös-

terdiği bu tepki, Arap milliyetçiliğinin çoktan iflas edişini resmetmiyor mu? Zaten Şerif Hüseyin’in oğlu Kral Abdullah bir Filistinli tarafından burada öldürüldüğünde Mescid-i Aksa’ya gömülmesine karşı çıkmıştı Kudüslüler.

22 Aralık 1999. *Jerusalem Post*’un manşetten verdiği haberi okurken ister istemez kederli taksi şoförünün söyledikleri aklıma geliyor; İsrail, Türk heyetini bekliyor. Habere göre Suriye barış görüşmelerinden rahatsız olan Türkiye, kalabalık bir heyeti İsrail’e göndererek, Suriye’ye karşı izlenecek ortak politikaları belirleyecekler.

2000’e 2 Gün Kala/AB’yi Beklerken

İstanbul’a iner inmez havaalanı çıkışında yüz yüze geldiğim trafik keşmekeşinin verdiği sıkıntı İstanbul özlemimi çoktan unutturuyor.

Taksi şoförü, Avrupa Birliği’ne girince trafik hallolacak diyor. İstihza mıydı? Çaresizlikten irrasyonel bir çıkış arayışı mıydı?

Bir yanda Türkleri bekleyenler, diğer tarafta AB’yi bekleyen Türkler...

FİLİSTİN, BİR CAM ATÖLYESİ GİBİ

El-Halil'de

Şehrin girişindeki cam atölyesi El Halil'in kadim gele-
neğini yaşatır gibi. Filistin'in bu en eski yerleşim yeri tarih
boyunca cam imalatı ile ünlü. Şimdilerde şehirde birkaç cam
atölyesi faaliyet gösteriyor. Renk ve şekil cümbüşü içindeki
el yapımı cam tabaklar, kristaller Filistin'de yeşeren Arap
zevkini yansıtıyor. Bu camlarda ışıldayan parıltılar binlerce
yıldır buralardan gelip geçen milletlerin zevkinden damıtıl-
mış, kültürlerin, zevklerin elegimsağmasından başka bir şey
değil.

El Selam cam atölyesinde el işi kristallere bakarken İst-
anbul'a özgü renkler, desenler dikkatimi çekiyor. Bu atölye-
yi işleten ustanın dedelerinin 300 yıl kadar önce İstanbul'da
öğrendiği camcılığı buraya kurduğunu öğreniyorum.

Ramazan günü harareti ocağın karşısında camı üfleyen
ustanın şekillendirdiği renklerde, göğe çizdiği elegimsağmada
kadim renkler gibi Osmanlı renkleri de yansyordu; Filistin
bir renkler prizmasından başka nedir ki aslında?

El Halil'e girer girmez ürperiyorum. Kadim bir şehrin,
peygamberler şehrinin uhreviyeti tüm metafizik havasıyla
sarıp sarmalamış şehri. Vadiyi çevreleyen taş binalar tarih
öncesinden izler taşıyor gibi.

İbrahim Camii, şehre damgasını vuruyor. Caminin muh-
teşem görünümü ile şehrin tarihi dokusunu kafamda bütün-

leştirince bir an peygamber kıssalarından esintinin yüzümü yalayıp geçtiğini ürpererek hissediyorum.

Tarihin ağırlığı ile metafizik gerilimin iç içe geçtiği bu şehirde siyasal şiddet tüm gerçekliği ile yüzünüze çarpıyor. Şehirde gözle görünür bir gerilim hemen hissediliyor. Eski şehirde uzun namlulu silahlarıyla gezen Yahudiler göze çarpıyor yer yer. Grup halinde’ya da tek tek İbrahim Camii’nin çevresinde görünüyorlar. Caminin ana girişi 1994 yılından beri Yahudilere ayrılmış. Bir Yahudi fanatiğın namaz kılan Müslümanların üstüne ateş açması sonunda 27 Müslüman şehit olmuş onlarcası da yaralanarak sakat kalmıştı. Bunun üstüne camiye ibadete kapatan İsrail yönetimi birkaç ay sonra camiye tekrar ibadete açtı. Ancak camiye gelen Müslümanlar caminin ikiye bölünmüş olduğunu gördüler. Ana giriş ve peygamberlerin kabirlerinin bulunduğu kısım Yahudilere, yan taraf Müslümanlara ayrılmış. Caminin girişinde askerler bekliyor. Sıkı bir kontrolden geçerek camiye girebiliyorsunuz.

İçeri girdiğinizde camiye bölen perdenin arkasından ibadet eden Yahudilerin seslerini duyuyorsunuz.

Hız. İbrahim’in kabrini cami kısmından ancak bir pencereden bakabiliyorsunuz. İbrahimî dinlerin atası İbrahim peygamberin huzurunda böylesi bir gerilimle bulunmak... Put kıran bir peygamberin, ömrünü puta tapıcılığa karşı savaşla geçiren İbrahim’in mezarı da bir savaş alanı gibi.

Betlehem

Hız. İsa’nın doğduğu yer olarak kabul edilen kilisenin meydanı alabildiğine dolu. Katoliklerin chirismas âyini için Arap Hıristiyanlardan çok batılı Hıristiyanlar akın etmiş. İtalyan Başbakanı, İspanya Başbakanı da âyin için kiliseye geliyor. Hız. Ömer Camii ile bu tarihi kilise karşı karşıya, aynı meydana bakıyor. Aynı meydanı paylaşıyor demek daha doğru. Yüzlere yıl iki ayrı dinin iki ayrı mabedi aynı meydanı, Nativity Meydanı’nı paylaşmışlar. Kilise çanlarına ezan sesi karışıyor.

Benzer bir sahne aynı gün cuma namazını kılarken Kudüs'te dikkatimi çekmişti. Yüzbinleri aşan bir kalabalıkla Mescid-i Aksa'da Cuma namazını kıldığımız sırada kilisenin çanları namaza karışıyordu.

Yüzlerce yıl Kudüs zaten hep böyle değil miydi? Her taşında bir dinin bir işareti vardı. Bunlar kimi zaman iç içe, kimi zaman yan yana. Aynı mekanda mescit, kilise. Havra...

Modern zamanların siyasal projeleri için içine girene kadar bütünlük oluşturan bir ahenkti Kudüs.

Ağlama duvarının yanında Mescid-i Aksa'nın altına açılan ve "tünel faciası" olarak tarihe geçen tüneli görünce Kanuni Süleyman'ı hatırlamadan edemiyorum. Kanuni döneme kadar Zeytindağı'nda ibadet eden Yahudiler Kudüs'ün içinde ibadet yeri isteyince şu anki ağlama duvarının bir kısmını onlar için ayırmış. Yukarıda Mescid-i Aksa'nın kubbesi görünüyor. 1967 işgalinden sonra ağlama duvarı büyütülmüş.

Betlehem

Akşam karanlığı çöktü. Nativity Meydanı'na bakan yüksek bir binanın tepesinden şenlikleri izlerken bir taraftan da şehrin sluetine bakıyorum. Damlarda ışıklı haçlar parlıyor karanlığın içinde. Christmas konseri verilirken yatsı ezanı okunuyor.

CNN'den NBC'ye kadar dünya medyası orada. Amerika'dan CNN için Betlehem'e gelen bir televizyoncu ile sohbet daldığımız sırada yatsı ezanı okunuyor. "Şu Müslümanlar da ne hoşgörüsüz. Hıristiyanların kutsal gününde bile ezan sesini kısmak gibi bir saygıyı bile göstermiyorlar."

Batılı mantalite yüzyılların damıtarak oluşturduğu bir arada yaşama tecrübesini anlama yeteneğinden hala yoksun görünüyor. Demokrasi ile "etnocracy"nin karıştırıldığı yerde tarihi tecrübenin anlaşılması hiç de mümkün değil...

KUDÜS EY KUDÜS

Bu şehrin sokaklarında dolaşmak dünyanın en zor gezilerinden birini gerçekleştirmek anlamına geliyor. Bu şehir, bir yanda "gerçek bir şehir", diğer yanda tüm gerçek oluşlarını, bünyesinde barındırdığı, belki de üzerine yapıştırılan demek daha doğru olur, çelişkileri nedeniyle kaotik bir görünüm sergiliyor.

Benim için, şehir olarak, en etkileyici mekan.

Tarihin, dinin bu denli taşa bürünerek şehre dönüştüğü mekana rastlamak yeryüzünde sanırım mümkün değil. İnanışın ilahi dinlerle at başı giden varoluş kaygısı, sanki burada taşa, toprağa bürünerek karşınıza çıkıyor.

Geçmiş zaman çarşılarını hatırlatan dar, kapalı, kemerlerle kuşatılmış sokaklardan ilerlerken bir yanda yaşanan hayatı hatırlatan satıcıların sesi yükseliyor. Ama o sokak aynı zamanda size zaman-mekan ve din ilişkisinin kopmaz bütünlüğünü hatırlatıyor.

Mescid-i Aksa'ya doğru ilerlerken müşterilerine bir şeyler satmak için sesini yükselten Arap satıcının haykırışına Hz. İsa'nın çarmıhıyla yere düştüğü noktayı işaret eden taşa dokunup istavroz çıkaran bir Hıristiyan'ın sessiz hüznü karışıyor. Yaşanan hayatı resmeden Arapların canlı sesleri, resmi hayata hakim Yahudilerin hızlı, gözleri yerde gidişleri içiçe... Tüm İbrahimî dinlerin bir duvarın taşları gibi içiçe geçtiği, kesiştiği Kudüs'ün asıl çelişkisini Mescid-i Aksa'ya girerken polis kontrolünden geçerken anlıyorsunuz.

LEEDS'DE BİR KİLİSE

Leeds, 1998

Leeds Otogarı'nda indiğimizde karanlık iyice çökmüş zaten puslu havasıyla tümüyle şehir iyice gizemli bir görünüme bürünmüştü. Sabah olunca şehir merkezine doğru bir yürüyüşe çıkıyorum.

Tipik bir İngiliz şehri diyorum içimden tepeden aşağıya doğru inerken iyice ortaya çıkan şehrin tek katlı çatılı evlerine bakarak. Okumak için burayı seçmek Ahmet Şirin'in aklına nereden gelmişti?

Gerçi hemen hemen tüm İngiliz şehirleri ilk bakışta sizi, Orta Çağ'a olmasa bile hemen Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği yüzyıla götürür. Yağmurun ve nemin kirli bir renge büründürdüğü, kararttığı, olduğundan eski görünen tuğla evler, dik çatıların siyahlığı, ip gibi dizilmiş düzgün sokaklarda tek katlı bahçeli evler. Şehir merkezinde bu görüntüyü bozan ve tam bir kontrast oluşturan tek unsur modern mimarinin uçarı uygulamaları. Birkaç çok katlı iş merkezi, modern mimarinin gelişim evrelerinin dönemsel izlerini taşıyan yapılar, geçmişten bugüne fırlamış gibi aykırı durur.

Vadinin aşağısında kalan şehir merkezine doğru yürürken yağmura yakalanıyoruz sık sık. Şehre bakıp "Vadim O Kadar Yeşildi ki" filmini hatırlıyorum ister istemez. Görünüm filmin (daha doğrusu romanın) geçtiği tipik İngiliz ortamıyla bire bir örtüşüyor. Maden işçileri görünürde yoktu ama sanki evlerine henüz çekilmiş gibiydiler.

Yağmur ara sıra şiddetleniyor... Bazen da tümüyle kesiliyor ve beklenmedik anda birden boşalıyor. İngilizler vücutlarının bir uzvu, bir organları gibi yanlarından hiç ayırmadıkları şemsiyelerini ve şemsiye taşıma alışkanlıklarını bu yağmurlara borçlu olmalılar.

"Neden büyük ırmaklardan bile heyecanlıydı/Yağmurlu bir gece vakti bir dostu uyandırmak" gibi bir mısrayı (yanlış mı okudum yoksa) mırıldanıyorum bir yandan. Ahmet Şirin mırıldandığım mısraya beklenmedik bir cevap veriyor; "Yağmurlu bir gece vakti, hangi dostu uyandırdı acaba?"

Cuma günü üniversiteye gidiyoruz. Cuma'yı üniversitede kılacağız. Cuma'yı kılacağımız cami eski bir kilise. Camiye çevrilmiş çok kilise olduğu için pek şaşmıyorum duruma, ama hem de üniversite kampüsü içindeki bir kilisenin camiye çevrilmesi daha çok ilgimi çekiyor.

Namaz vakti yaklaştığında üniversiteden Müslüman öğrenciler birer ikişer kilise camiye girmeye başlıyorlar. İçeri girdiğimde gördüğüm manzara beni daha da şaşırttı. Gençler iki ucundan tuttıkları beyaz örtüleri ikonaların üstüne seriyor. Anlaşılan burası cami değil hâlâ kilise olarak kullanılıyor. Sıralar kenara çekilerek namaz kılmak için alan açılmış, ikonalar yerli yerinde duruyor. Namaz kılınacağı vakit beyaz kumaş örtüler bunların üstüne örtülerek mescide dönüştürülüyor. Namaz sonrası örtüler toplanarak kilise eski haline iade ediliyor.

Her renkten ve ırktan Müslüman gençlerle Cuma namazını kıldıktan sonra durumun hikmetini Ahmet'ten öğreniyorum. Bu kilise Cuma günü Müslümanlar için cami, Cumartesi günleri Yahudiler için havra, Pazar günleri Hıristiyanlar için kilise olarak kullanılıyor.

Kilisenin hoşgörüsüne mi bağlamak gerekir? Yoksa müşterisi kalmamış pek çok kilise gibi kendine yeni bir işlev mi kazandırıyor? Ama her halükarda hoşuma gidiyor uygulama.

14 Nisan 2000

UEFA aldığı bir kararla Galatasaray taraftarlarının Leeds Stadyumu’nda yapılacak maça alınmalarını kararlaştırdı. Kiliseyi Müslümanlara, Yahudilere açan liberal yapı nereye gitti?

Yoksa kilise stadyumlara mı taşındı modern dönemde.

Maç seyretmeye niyetlenen Müslüman Türklerden kilise-camiye gitmeyi akıllarına getiren olacak mı acaba?

ÜSKÜP ÇARŞISINDAKİ HESAPLAR

Dün sabah saatlerinde yağan yağmur altında Üsküp Çarşısı'nı dolaşırken işyerlerinin çoğu kapalı, önceki günlere göre çok daha tenhalaşmış Arnavut kaldırımını döşeli caddele-
rin تنها oluşu gözden kaçmıyor. Üsküp'e rengini veren Türk Çarşısı'nın bu kadar تنها olmasının nedeni hafiften çiseleyen yağmur değil elbette. Dün Makedonya'nın Bağımsızlık Günü'ydü.

Etnik olarak çok hassas dengelerde duran Makedonya'nın milli günü Makedonya'da yaşayanlar arasındaki gittikçe derinleşme eğilimi gösteren farklılaşmayı kapatmaya yetiyor mu? Bugün Makedonya'da sorulması gereken, ya da çoğunun, eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşananları hatırlayarak unutmak istediği temel soru bu.

Makedonya'da gözle görülen iki ayrım var. Her zaman için kuşkuyla karşılanan resmî rakamlara göre yüzde 40'a varan Müslümanlarla çoğunluğunu Makedonların oluşturduğu Hıristiyanlar. Devletin siyasî, askerî yapılanması, bürokrasi, eğitim gibi temel kurumlar Makedonların elinde. Her ne kadar demokratik sistem geçerli görünse de Müslümanların siyasal olarak eşit konuma gelmelerine sistem izin vermiyor.

Sorunu kaba hatlarıyla Makedonlar'la Müslümanlar arasındaki eşitliğin sağlanması olarak tanımlamak mümkün değil. Müslümanların kendi aralarındaki ilişkilerde ve kimlik tanımlı düzeyinde ciddi sorunlar bulunuyor.

Etnik grubu ne olursa olsun hangi Müslüman'a sayılarını sorsanız, en mütevazı rakam yüzde elliden aşağıya inmiyor. Bunlar arasında da Arnavut, Türk, Pomak, Çingene Müslüman ayrımı Osmanlı sonrasının en tehlikeli mirası olarak bugüne gelmiş.

Üsküp Çarşısı'nda rastgele gireceğiniz bir dükkanda mutlaka Türkçe anlaşabiliyorsunuz. Türkçe konuşulması sizi yanıltmasın, Türkçe'nin bir zamanlar ortak dil olma özelliği hâlâ geçerli. "Türk müsün?" sorusuna "Evet" ya da "Müslümanım" cevabını almanız etnik farklılaşmanın ipuçlarını verir.

Özellikle Yugoslavya döneminde kışkırtılan etnik milliyetçilik devletin sonunu getirmedi ama bıraktığı miras hâlâ sorun olmaya devam ediyor.

Halk düzeyinde ciddi karşılığı olmasa bile her iki kesimin elit kesimini oluşturan laik-milliyetçi seçkinler aklı zorlayacak biçimde ilişkileri geriyor. İskender Bey efsanesine sarılarak Müslüman Arnavutlara İslam öncesi dönemin mitleriyle yaklaşan Arnavut milliyetçisi liderlerle, artık azınlığa düşen Türk nüfusun Osmanlı imajından sıyrılmaya çalışan laik-milliyetçi elitleri hassas dengelere oturan Makedonya mozağindeki Müslümanların konumunu çıkmaza sokuyor.

AYNADAKİ
YÜZLER

WITTGENSTEIN'İN ÇEKTIĞİ RESİM

Londra

Yurtdışında her zaman aynı "dili" konuşabileceğin ortamları bulmak zor. Bulunca da bir tür gettoya kapanma tuzağına düşme tehlikesi de kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bir tür konformizme dönüşüyor kendi içinde bir "güvenlik alanı" inşa amacıyla geliştirilen halkalar.

Şakir Kocabaş bir tür derviş sabrıyla ördüğü kendi düşünce evrenini zaman zaman bizimle paylaşıyor. Londra'nın uzak bir semti sayılabilecek Barking'teki küçük dairesinde kendi eliyle Türk yemekleri yaptığı mutfağı, hep bir kimya laboratuvarı çağrışımı yapmıştır bende. Bu intibanın oluşmasında Şakir ağabeyin meslekten bir kimyacı olmasının etkisi olabilir mi? "Aziz kardeşim Allah her şeyi bir ölçü üzerine yaratmıştır" derken bir yandan bir parçasını kestiğı soğanın bozulmaması için tekrar hassasiyetle nasıl sardığını, küçücük kavanozu çağrıştıran şişelerde sakladığı baharatları nasıl titizlikle koruduğunu daha doğrusu yemek yapışını seyredirdim sözde yardım etmeye girdiğim mutfağında. *Ifadelerin Gramatik Ayrımı*'yla başlayan özgün çıkışı *artificial intelligence* çalışmalarıyla devam ediyor. Bu konularda oldukça iddialı. Yapay zeka ile ilgili tezinde Wittgenstein'in kimi kuramlarıyla yapay zeka arasında bir ilişki kuruyor. *Ifadelerin Gramatik Ayrımı*'nı hazırladığı dönemden beri ciddi düzeyde Wittgenstein'la ilgilendiğini bildiğim için dille ilgili kimi sorunları tartışıyoruz zaman zaman.

Sonunda gizli hazinelerini açmayı başarıyorum. Wittgenstein'i anlamaya yönelik çok iyi kaynakları var elin-

de. Örneğin ünlü düşünürün verdiği son dersin kaseti... Aldığım malzemenin fotokopilerini, kasetlerinin de birer kopyasını çekiyorum kendim için.

Wittgenstein'ı anlamak hem kullandığı dil hem de geliştirdiği düşünce açısından bir hayli zor. Eğer kendi içinde geçirdiği evrimi de bilmiyorsanız tümüyle zorlaşabilir üstadı anlamak. Özellikle kasetler hayli işime yarıyor. BBC'nin bir zamanlar hazırladığı on kadar kasetten oluşan bir tür ders programı. Her şeyi raytinge indirgeyen yayıncılık anlayışının yüzü kızarır mı acaba.

Dilin imkanlarını keşfetmek... Özellikle dilin sınırları konusunda yoğunlaştığım günler. Wittgenstein'ın, insanların bilmediği ifadeleri bile nasıl anla(mlandırdığı) konusundaki düşünceleri bana hayli yakın geliyor. Her ifadenin bir resmi vardır ona göre; bu resmi doğru görebildiğiniz zaman ifadenin kendisini anlamasınız bile anla(mlandırdığınız) manız mümkün.

Bindiğimiz 253 numaralı otobüs biraz kalabalık; beş altı kişi kadar ayakta yolcu var. Kapının yanında ayakta bekliyoruz. Bir sonraki durakta inmek için hazırlanırken Necmi her zamanki sürpriz çıkışlarından birini yapıyor. Çok iddialı olduğu İngilizcesini bir yana bırakmış yine bir muzipliğe başvurmuştu. Kapının tam önünde eliyle zilin bulunduğu yerden tutunan iri kıyım adama Türkçe olarak "Zile basmanız mümkün mü acaba?" dedi. Minyon tipli Necmi'nin iri kıyım adamla kafa bulmak için bu yola başvurduğunu düşünüyordum ki adam hiç duraksamadan İngilizce olarak "Durağa yaklaştığımız zaman zile basarım" diye cevap verdi.

Bir an ikimiz göz göze geldik. Ne Türkçe istekte bulunan Necmi, ne de bilmediği bir dille sorulan soruya refleksel olarak doğru cevabı veren adamın bu sahnenin benim için ne anlama geldiğini bilmelerine imkan yoktu.

Wittgenstein'ın çektiği resim doğruduydu; adam anlamadığı ifadenin resmini görerek cümleyi anla(mlandırdı)mıştı.

Hayatta tesadüfün yeri var mıydı? Tesadüfle anlamlandırılacak bir boşluk var mıydı gerçekten?

BAHÇESARAY'I KURTARAN ŞAİR: PUŞKİN

Nisan 1999, İstanbul

“Haziran ayı Puşkin’in 200. doğum yılı, onunla ilgili bir şeyler yazmayı düşünüyorum” diyen Mustafa Yürekli elindeki dosyada topladığı malzemeleri gösteriyor. Evet haziran ayında Puşkin’le ilgili bir şeyler yapmalı gibi bir şeyler mırıldanıyorum. Özellikle Puşkin’in Doğu’ya ilişkin yaklaşımları ilgisini çekiyor Yürekli’nin. Ben de çok önceden Alim Kahraman’ın büyük Rus şairiyle ilgili bir çalışmasının olduğunu, istifade edebileceğini söylüyorum.

1997, Bahçesaray

Her ne kadar Kırım Tatarları kendi aralarında konuşurken sürüldükleri köylerinin, kasabalarının, şehirlerinin ismini atalarından duydukları gibi söyleseler de durum çok farklı. Kırım’da iki dünya var: Biri Çarlık Rusyasından devraldığı geleneğin daha katı mirasçısı Stalinist yöntemlerin çizdiği hayat tablosu. Diğeri, gizli ve derinlerde kalmış, Kırım’ın gerçek sahibi olmanın, sürgünde ev sahipliği gibi bir ruh haline bürünen Kırım Tatarları’nın dünyası... Birinde yer isimleri tümüyle Rusça’dır. Hayatın görünen yüzüne Ruslar hakimdir.

Sovyet sonrası dönemin yorgunluğunu atmak istercesine evlerinin önündeki yeşilliklerin altında hep otururken gördüğüm emekli Rusların hayatı... Bir Slav hüznü çökmüştü sanki ruhlarına. Sabah erkenden, daha güneş henüz doğ-

mamişken oturur bulduğum suskun Rusları, gece yorgun argın eve döndüğümüzde de hep aynı yerde, sayıları da fazla değişmeden oturur bulmak beni şaşırtıyor.

Bir de Kırım Tatarları'nın hayatı var. Öz yurtlarında yaşadıkları sürgün hayatı bu aslında. Elli yıl önce sürüldükleri yurtlarına dönerken ikinci bir sürgün hayatını göze alma cesaretini gösterdiler. Köylerinin, şehirlerinin isimleri bile değişmiştir artık. Aşına oldukları o kadar az şey kalmış ki geriye. Ayakta kalan cami bile yok neredeyse. Ancak bir zamanlar sürüldükleri şehirlerinin girişlerinde kendi elleriyle inşa ettikleri yeni yerleşim birimlerinde tutunmaya çalışıyorlar.

Konuşmalarında ismi geçen yer isimleriyle bir yeri bulmanız mümkün değil, eğer buraları bilmiyorsanız. Onlar içlerinde Akmesid'i, Bahçesaray'ı yaşatmaya devam ediyorlar.

İsimler konusunda tek istisna Bahçesaray'dır. Kırım gi-raylarının başkenti Bahçesaray... Yemyeşil vadinin içine kurulmuş Bahçesaray'ın görkemini hatırlatan ayakta kalan tek eser de Han Saray...

Puşkin, Han Saray'da sürgün hayatı yaşarken yazdığı şiirin bu şehre, en azından isim düzeyinde olsun özgürlüğünü bahşedeceğinin farkında mıydı acaba? Modern Rus edebiyatının temellerini atan, yüz hatlarında belirgin Afrikalı çizgiler taşıyan büyük şairin Han Saray'daki büstüne bakarken bunlar aklıma geliyor.

Eğer Puşkin, Bahçesaray Çeşmesi'ni kaleme almasaydı Bahçesaray'ın ismi de değişmiş olacaktı. Bugün Kırım'da ismi değiştirilmeyen tek şehir Bahçesaray. Kırım Hanlığı'nın payitahtının düşmesinden çok kısa süre sonra sürgün hayatı yaşadığı Bahçesaray'da, kaldığı ve mobilyasıyla hâlâ korunan çalışma odasındaki atmosferin onun Kur'an'a ilişkin kaleme aldıklarını etkilememiş olması mümkün mü? Hâlâ ayakta kalan camileriyle yitik bir medeniyetin izlerini sunan Bahçesaray o zaman kim bilir ne kadar etkileyiciydi. Han Saray'ın penceresinden vadiye hakim tepelere bakarken

Rusya içlerine akın düzenleyen Tatar süvarilerin atlarının yelelerinin rüzgarda uçuşunu görmüş olmalı geçmiş zaman izleri olarak. Bunu hissettiği şiirlerinde ne kadar belli.

Kırım Tatarları yenilmişti ama asildiler. Puşkin de çara isyan etmiş biri olarak yenik ve sürgün hayatı yaşıyordu ama o hâlâ şairdi. Gözyaşı Çeşmesi'nin Osmanlıca kitabesini sökmeye çalışırken bir yandan da Rusların sonradan yerleştirdikleri Puşkin büstüne dikkatlice bakıyor, onun bir Rus'tan çok bir Afrikalıyı andıran yüz hatlarını inceliyorum. Puşkin burada, Gözyaşı Çeşmesi'nin önünde kendi geçmişinin izlerini arıyordu gerçekte. Tıpkı bizim gibi... Eğer Puşkin bu çeşmeye bizim kullandığımız gibi Gözyaşı Çeşmesi deseydi şiirinde Bahçesaray ismi yaşamayacaktı muhtemelen. Bahçesaray çeşmesi şiiri bir şehri kurtarmıştı.

Ruslar adına bir asalet örneği sayılmalı yine de. Şiire saygı anlamında bir asalet. Puşkin'in şiirinde ismi geçtiği için Bahçesaray'ın ismini değiştirmemek gibi bir Rus inceliği.

EROL MANİSALİ'NİN MAĞARASI

Amman'dan uçağımız yeniden havalandıktan bir süre sonra kuzeye doğru hareket ediyor ve bir müddet sonra belli bir açı altında Akdeniz'e açılıyor. Bu ânı hiç unutmayacağım. Akşam güneş batmak üzere. Kuzeybatı yönünde uçak yol alıyor. Adeta dışbükey bir aynadan bakıyor gibiyim. Kıbrıs adasının doğuda kalan ucu görünüyor. Yavaş yavaş tam harita oluşuyor. Kıbrıs haritasını bu açıdan tümüyle çizebilirim. Güneş ışınlarının gücünü yitirdiği, alaca bir kızılığ bürünmeye başladığı bu vakitte sağ taraftan Akdeniz kıyılarımız, Toros Dağları da belirmeye başladı. İşte şu anda tam ortada, tepe noktasında Türkiye'yi Kıbrıs'ı aynı anda görebiliyorum. Strateji ders tahtası gibi önümde açılmış duruyor Doğu Akdeniz'in bu köşesi.

1 Haziran 1999

Kosova sorunu biter bitmez Kıbrıs'ın gündeme getirilmesi, zamanlama açısından sıranın buraya geldiğini gösterdiğinden çok Kosova yöntemine yapılan gönderme daha önemli bence. Kosova'ya "çeki düzen verildiğine göre" halledilmemiş tek sorun burası şimdi. Nitekim bence en önemli açıklama fazla gecikmeden Avrupa Birliği'nden geliyor: Kosova hareketinden ders alsınlar...

Kosova konusunda Amerika'ya fazla destek vermeyen hatta görünüşü bozmamak için örtük muhalefet yapan kimi

NATO üyesi Avrupalıların Kıbrıs konusunda Kosova örneğini göstermelerini sadece ilginç mi karşılamak gerekir acaba?

1 Ağustos 1997, Kıbrıs

Lefkoşe'den Girne'ye doğru yola çıktığımızda etrafı iyi görmek için öne oturuyorum. Yol hiç de fena görünmüyor. Ta karşıda yükselen Beşparmak Dağları'na doğru gözlerimi kırsarken arabanın önünde duran bir dergiye gözüm ilişiyor. Şoförün elinin altında durduğu izlenimi veren bu dergiye uzanıp bakıyorum "Birikim" in son sayısı.

Birikimli bir arkadaşla yolculuk yapacağız, diye geçiriyorum içimden.

Kıbrıs'ta Birikim okuyucusu bir taksi şoförü ne şans...

Yol boyunca bu şans değerlendirmeye çalışmaktan geri durmuyorum. Lefkoşe'yi geride bırakır bırakmaz otoban olmasa da bulvarı hatırlatan çift yönlü iyi bir yolda Beşparmak Dağları'na doğru yol alıyoruz.

"Bu yol 74 hareketinden sonra yapıldı" diyor. "Arapların verdiği mali yardımıyla Lefkoşe-Girne yolu açıldı. Planda Girne'ye kadar böyle çift gidiş-gelişli bir yol olacakmış ama gördüğümüz gibi kısa bir süre sonra tek şeride düşüyor. Göstermelik olarak yolun çift yönü kısmının bittiği yerde finansal desteği sağlayanlar davet edilerek bir açılış töreni yapıldı. Araplara gerekli gösteri yapıldıktan sonra geri kalan yolun büyük kısmı tek şerit olarak tamamlandı. Gerisini siz düşünün, burada çoğu iş böyle gidiyor..."

Gerçekten de yol bir müddet sonra teke düşüyor. Beşparmak Dağları'nı aşır Girne'ye bağlayan yol herhalde harekattan sonra gerçekleşen gözle görünür en önemli yatırımlardan biri olsa gerek. Tepeyi aşar aşmaz bir anda Girne, Akdeniz adeta ayaklarımızın altında seriliyor.

Girne'ye girmeden sola sapıyor zeytinlik istikametinde yol alıyoruz. Zeytinlikler arasında adres bulmaya çalışıyoruz. Yolu kaybettiğimizi anladığımız yerde cep telefonu imdadına yetişiyor.

Sonunda Erol Manisalı'nın evinin önündeyiz. Arkasını Beşparmak Dağları'na yaslamış zeytinlikler arasında bir yazlık. Evin balkonunda tatlı bir Akdeniz esintisine karşı Kıbrıs'ı konuşuyoruz.

Hoca zaman zaman karanlık tablolar çiziyor. "Amerika, uluslararası dengeler açısından baktığımızda Kıbrıs'ı Avrupa'ya bıraktı. Körfez Savaşı'yla petrol yataklarını fiilen elinde tutan Amerika Ortadoğu'nun tüm kilit noktalarını elinde tutmasına karşılık olarak Kıbrıs'ı Avrupa'ya bırakmış görünüyor. Bunda da kendisi açısından bir zarara uğramış değil. Çünkü Kıbrıs'ta bulunan İngiliz üsleri sayesinde zaten adayı istediği zaman kullanabilecek durumda."

Avrupa'nın Amerikan desteğinde er geç Türkiye'yi sıkıştıracağı açık. Buna karşı Türkiye'nin hiç mi kozu yok? Manisalı çizdiği tüm karamsar tabloya karşın rahat ve kendinden emin, içi rahat bir tavırla cevap veriyor: "Uluslararası hukuk denilen bir şey var. Her istedikleri şeyi dayatamazlar. Kuzey Kıbrıs'ta Avrupa'nın en ileri demokrasilerinden biri işliyor. Bir de burada fiili durum var. Onun bozmaya kimsenin gücü yetmez..."

Evin bahçesini gezdiriyor. Bahçe kapısının taş kemeri dahil pek çok yeri kendi eliyle yapmış hoca. Nasır tutmuş elini gösteriyor. Bu kadar kazma kürek ne iş yaptığını sormaya kalkınca bahçenin arkasına götürüyor. Bahçenin arka tarafına geçer geçmez karşımıza tüm heybetiyle çıkan Beşparmak Dağları'nın Akdeniz'e bakan yüzünün hüzün verici görünümüyle karşılaşılıyor. Yanan yeşillikten arta kalan siyah bir matem örtüsü sanki. Bir zamanlar yemyeşil olan sırtlar alabildiğine siyah... Kimi ağaçların kararmış iskeleti duruyor. Ve yangının bahçe duvarına kadar geldiği belli oluyor. Duvarın dışında tek bir çam ağacının nasıl olup da yangından kurtulduğuna hayret ediyorum.

"Yangın çıktığında Türkiye'deydim. Haberi duyar duymaz ertesi gün uçakla buraya geldim. Manzarayı görünce kendimi tutamadım ağladım."

Ve kendi eliyle, kazma kullanarak eştığı mağarayı gösteriyor. Daha doğru bahçenin bir köşesinden mağara açmaya çalışıyor. Gerçi yolun henüz başında ama nice Ferhatlar nice dağları devirmiş. Yanımda birkaç kazma darbesiyle gösteri bile yapıyor. Kıbrıs meselesinin de Manisalı hocanın mağarası gibi zor bir kazı olduğundan şüphe yok.

Foreign Policy, Fall 1999

Juan Enruques'in "Too Many Flags" başlığını taşıyan yazısı ilginç; rakamlar dünyada en zor değiştiğini sandığımız sınırların aslında ne kadar hızlı değiştiğini gösteriyor. Hele hele bu yüzyılın ikinci yarısından sonra...

Şu anda Birleşmiş Milletler'e üye 185 ülke var (yakında bu sayı 187'ye çıkacakmış). 1950'den 1990 arasında ortalama her yıl 2.2 adet devlet ortaya çıkmış. Bu inanılmaz görünen rakam 1990'dan sonra daha da artıyor. 1990 ile 98 arasında bağımsızlığını kazanan ülkelerin yıllık ortalaması 3.1 olarak tespit edilmiş. Bu rakamı 1900 ile 1950 dönemini kapsayan 1.2 yıllık ortalamayla kıyaslandığında parçalanma ya da özgürlükler çağına ulaştığı hız ortaya çıkıyor.

Üsküp, Eylül 1999

Balkanların bu en büyük hamamını gezerken yapının muhteşem mimarisi ve göğe açılan büyük kubbeleri bir mabed hissini uyandırıyor. Gerçekten bir mabedin metafizik havasını teneffüs edebiliyorsanız kubbelerin, kemerlerin altında gezinirken.

Davud Paşa Hamamı 50 yıldır galeri olarak kullanılıyor. Galerinin idarecisiyle tanıştığımda ismi hemen ilgimi çekiyor: Henka Karapaşavoska. İsmi anlamını bilip bilmediğini sorduğumda elbette diyerek, İngilizcesini söylüyor. Fiziğiyle tipik bir Makedon görünümü veren Henka'ya soyunun

belki de Türk olduğunu söylediğimde hiç de yadırgamadan "kim bilir" diyor. Ama kendisinin Hıristiyan bir Makedon olduğunun altını çiziyor.

Amerika'da eğitim görmüş, Amerikan deneyiminden dolayı kendini daha liberal olarak tanımlıyor. Ülkedeki etnik dengenin pamuk ipliğine bağlı olmasından kaygı duyuyor. Her etnik grubun bir tür otonom yapı peşinde olmasının ülkenin bütünlüğünü tehlikeye attığını, devleti elinde tutan hakim grubu tahrik ettiğini belirtiyor: "Balkanlarda her an yeni bir Miloseviç çıkabilir..." Bu Miloseviç korkusunun her şeyden önce kendi ülkesi için geçerli olduğunu anlamak zor değil.

"Her şeyden önce burası Makedonya. Halkın çoğunluğu Makedon. Resmi dilinin ve eğitim dilinin Makedonca olmasından doğal ne olabilir? Ama başta Arnavutlar olmak üzere her etnik grup kendi dilinde eğitim hakkı ve ayrıcalık istemeye kalkarsa bu ülke nasıl yönetilir? Burasını Amerika gibi düşünmek çok zor." Sık sık görüştüğü Türk makamlarının bu konuda aynı düşünceleri paylaştıklarını görmekten çok memnun olduğunu belirtiyor Karapaşavoska.

Kalkandelen

Resmi olarak her ne kadar Tetova denilse de bu şehirde yaşayanlar için ismi hala Kalkandelen. Burada ilk defa Arnavutça eğitim yapan bir üniversite açılmak üzere. Konuştuğum Müslüman Arnavutlar bu olayın Osmanlı'nın çekilmesinden sonra buradaki Arnavutlar açısından en önemli tarihi olaylardan biri olduğu inancındalar. Osmanlı'dan bu yana ilk defa Arnavutça eğitim yapan bir üniversite açılıyor bölgede. Hükümete ilk defa beş bakanla koalisyon ortağı olan Arnavut Milliyetçi Partisi koalisyon protokolü arasına bu üniversitenin açılması şartını koymuş. Resmen henüz açılmasa da *de facto* olarak artık bu yola girildiğine inanılıyor.

Makedon anayasasına göre ülkede yaşayan etnik gruplardan birinin sayısı nüfusun yüzde 24'üne ulaşarsa anayasal eşitlik elde ediyor. Kalkandelen, Gostivar, Üsküp gibi Müs-

lümanların yoğun olduğu bölgelerde halktan kiminle konuşsanız en mütevazı olanı Müslümanların nüfusun yarısını oluşturduğunu söylüyor. Bunun büyük kısmını da Arnavutlar oluşturuyor. Ancak daha gerçekçi rakamlar 2 milyon 200 bin civarında olan Makedonya nüfusu içinde toplam Müslüman nüfusun bir milyonu bulduğu yönünde. Arnavutların çoğuna göre Makedonlar, ellerinde tuttıkları gücü kaybetmemek uğruna resmi istatistiklerde Arnavut nüfusunu yüzde 24’ün altında göstermek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.

Tanınmış bir Türk gazeteci olan Avni Engüllü ise Makedon devletinin etnik gruplar arası eşitlik esasına dayanmasına rağmen Makedonların egemen olduğu bir yapının ortaya çıktığını söylerken Arnavutlara da sitem ediyordu.

Gostivar

Salih Murat genç ve dinamik bir hukukçu. Eski Yugoslavya’da Belgrad Üniversitesi’nde uluslararası hukuk mezunu olan ilk Türk’ün kendisi olduğunu belirtiyor kıvanç duyarak.

Demokratik Eylem Partisi’nin (SDA) genel başkan yardımcılığı görevini yürütüyor. Yani Bosna’daki Aliya İzzetbegoviç’in başkanı olduğu partiyle aynı ismi ve amaçları taşıyor. Yugoslavya daha dağılmaya başlamadan tüm ülke genelinde olduğu gibi burada da SDA çalışmalarına başlamış. Makedonya’da ilk kurulan parti biziz, diyor Salih Murat. Ancak ülkede din ayrımcılığı yaptıkları iddiasıyla devlet partinin faaliyetlerini yasaklamış. Daha sonra faaliyetlerine yeniden izin verilmiş.

Milliyetçiliğin alabildiğine dolu dizgin gittiği bu coğrafyada birleştirici bir misyon yüklenmişler. Partinin çekirdek kadrosunu Arnavutlardan Türklere kadar farklı etnik gruplara mensup entelektüel, kalburüstü sayılabilecek Müslümanlar oluşturuyor.

Ancak hem devlet politikası olarak milliyetçiliğin/etnik farklılığın etnik kimliklerin tanınması adı altında iyice tah-

rik edildiği, hem de Müslüman halkın liderlerinin milliyetçiliği öne çıkarmaları nedeniyle, şimdilik fazla popüler olmamışlar. Bosna'daki başarıyı Makedonya'da gösterememiş SDA. Bu duruma Saraybosna-Üsküp bağlantısının kopması da önemli rol oynamış. Ama bir yanda devletin milliyetçiliği teşvik eden, inanç bağlamında bir hareketi bastırma politikası, diğer yanda Müslüman grupları temsil eden kadroların takip ettiği milliyetçi çizgi, birleştirici bir siyasal akımın canlanmasına imkan vermemiş. Ankara-Üsküp hattı ile Saraybosna-Üsküp hattının farkı.

BULGARLAR'IN SON OSMANLISI

21 Ekim 1999, Sofya

İsmail Bey Bulgaristan'daki Türkler arasında az bulunan tiplerden biri. Sofya'nın insanın iliklerine işlemeye başlayan akşam serinliğinde bizi karşılamak için oturduğu apartmanın girişinde caddede yaklaşık yarım saat beklemiş. Hem randevuya geç kalma, hem de 70'ini aşmış birinin gösterdiği nezaket karşısında iyice eziliyorum. İlerleyen yaşına rağmen çok dinç görünüyor. Düzgün Türkçesi'yle anlattığı konular ile birikim ve ilgisinin bu denli geniş olması, saygı hissini uyandırıyor üzerinizde.

Kendisi felsefe doktoru. Gazetecilikten üniversite hocalığına kadar pek çok alanda çalışmış. Sosyalizmden Müslümanlığa uzanan bir "iç macera" geçirdiğinden bahsederken geçmiş günlerin açılmamasını isteyen bir hali var gibiydi. Ben, "Gazali, şüpheden geçmeyen iman gerçek iman değildir" sözünü hatırlatınca, şimdiki kimi gençlerin, İslam adına Gazali'yi küçümsemelerine hayıflanıyor. "Ondaki düşünce sistematığı, sağlam mantık... İslam düşüncesinin temellerinden biri" diyor.

İsmail Canbaz gibi birini bulup da Osmanlı, Osmanlı mirasını konuşmamak mümkün değil. Hele hele Balkanlar'da iseniz... Bir Bulgar'ın gözünde Osmanlı'nın ne olduğunu anlatıyor:

Geçen senelerde Türk ve Bulgarların karışık yaşadığı bir köye gittim. Köyün yaşlısı bir Bulgar'la konuşurken söy-

lediği bir cümle dikkatimi çekti. "Buradan bine yakın Türk göç etti. Ama gidenlerden sadece bir kişi Osmanlı'ydı." Bunun üzerine, hem bin kişinin Türk olduğunu, hem de bunlardan sadece birine Osmanlı demesinin ne anlama geldiğini sordum. Yaşlı Bulgar: "Osmanlı demek; bilgili, görgülü, efendi, adap-erkan bilen insan demektir" deyince ne demek istediğini anladım.

1995, İstanbul: Ünlü tarihçi Maria Todorova ile konuşuyorum: Bulgarlar için düşman Türk'ten çok Yunanlılardır. Türk bir Bulgar için "komşu"dur.

ŞEVARDNADZE'NİN ÇİĞNENEN ONURU

Nedendir bilmem ama hiçbir zaman günlük tutmayı beceremedim.

Çocukluk döneminden itibaren günlük tutmak için yaptığım girişimler hep yarım kaldı. Kültürel ortamımızla alakalı bir sorun mu? Yazılı kültür sözel kültür ayrımının kalın çizgileri günlük tutma alışkanlığında ortaya çıkıyor belki de. Yazılı kültürü özümsemeden görsel kültüre doğru bir sıçrama yaptık. Görsel olan (visional) ile sözel olan arasındaki ilişki bize yazılı olanı unutturacak kadar aşına geldi galiba. Televizyon patlamasının bununla izah etmeye çalışacak olursak Türkiye'de geliştirilen televizyon dilinin ne kadar görsel dil olduğunu tartışmak gerekecek. Görsel olanla *imaginative* olan arasındaki ilişkiyi kurabilseydik başka bir kültüre adım atılabılırdık; meselâ, kendine özgü dili, biçimi, kuramı olan bir sinemamız olurdu. Ama nedense sineması olmayan bir toplumda televizyon patlaması yaşanıyor.

Ender tuttuğum günlüklerden bir alıntı.

“Utanç Duvarı'nın açıldığı günün akşamı haberlerde TV'de (BBC) Sovyet Dışişleri Bakanı Edvard Şevardnadze ile teleröportaj yapılıyor. Sovyetler'in iki Almanya'nın birleşmesine müsaade edip etmeyeceği sorusuna Bakan'ın cevabı: Batı'da bunu kim istiyor ki?”

Lirik Gösteri Notları

“Liderler ve delegeler, kendilerini almaya gelen araçlarla salondan ayrılırken, geriye bir tek Gürcistan Devlet Başkanı Edvard Şevardnadze kaldı. Soğuk altında uzun süre araç bekleyen Şevardnadze, otele, servis olarak tahsis edilen özel bir otobüse binerek döndü.” (Milliyet, 19 Kasım 1999)

Şevardnadze'nin o zamanlar ne kadar kendinden emin tavırları vardı. Hatta yine bir keresinde strateji konusunda kullandığı İngilizce kelimeyi anlamayan BBC spikerine İngilizce dersi vermişti canlı yayında. ‘Bunlar faydalı kelimeler. Öğrenmenizde yarar var...’ Dillerini fetişizm derecesinde öne çıkaran bir İngiliz, üstelik BBC gibi bir kurumun spikeri için bundan daha aşağılayıcı bir durum olamazdı.

Aynı gazete haberinden:

“Lirik Bir Tarih Gösterisi adıyla önceki gece Lütfi Kırdar Salonunda sergilenen program, Türkiye'nin çok dinli-kültürlü yapısını işleyen bir temayla izleyenleri büyüledi. Klâsik Türk Müziği'nden caza, kilise korosundan sinagog müziğine, trompet eşliğindeki zurnayla Mozart'ın ilahiler ve semazenlere uzanan şovun yelpazesi dikkat çekti.”

Cengiz Çandar'ın yazdıklarına bakılırsa, Clinton'un gelişi ve Meclis'te yaptığı konuşma “28 Şubat'la başlayan iç tehdit sürecine bundan sonra bye bye” anlamına geliyor.

28 Şubat'tan sonra koroya ayak uydurmakta ne kadar yetenekli olduğunu bir kez daha gösteren Demirel'in söylediği tek tip insan projesinin sona erdiği anlamına da geliyor mu? Oysa Clinton'ın şefliğini yaptığı çok sesli koroya uymakta hiç de sorun çekmemiş görünüyordu.

Yoksa çok kültürlü-çok dinli yapıdan bahsederek imparatorluk dönemine mi özeniyorduk? Oysa herkesin Türk sayıldığı, Müslüman tüm etnik grupların Türk kabul edildiği, dinî kimliği esas alan ulus devlet modelinden vaz mı geçilmişti?

16 Kasım 1989, Londra

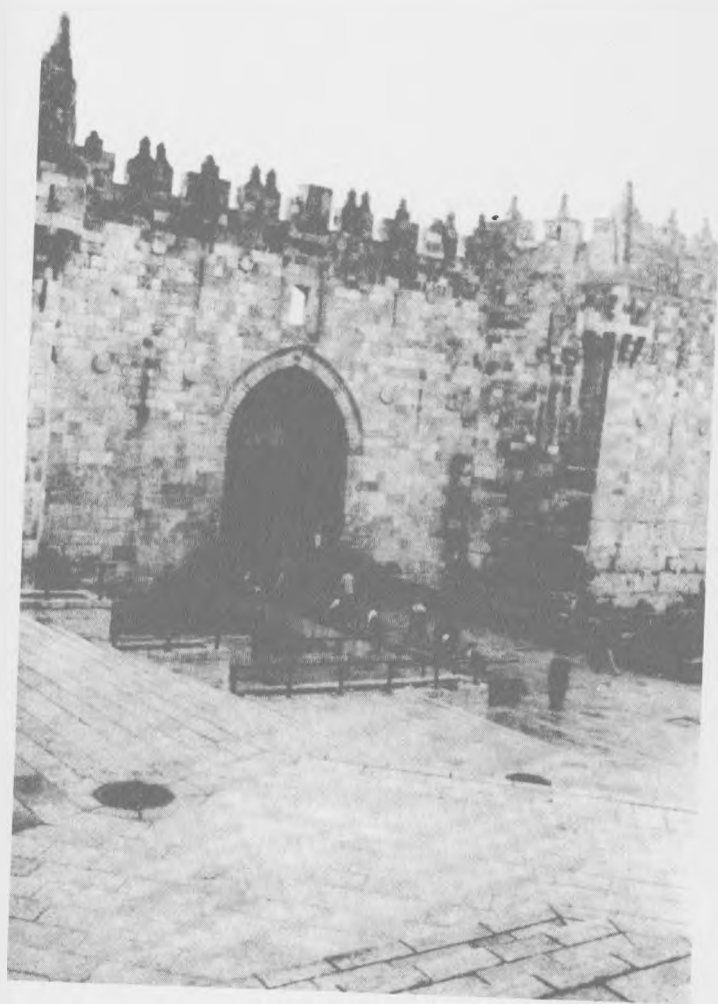
ABD Ticaret Bakanı'nın geniş kenarlı beyaz kovboy şapkasını Leh Wallesa'nın başına giydirirken "Tüm kahramanlar (heros) şapka giyerler" sözünü unutmamak mümkün değil. Wallesa'nın bu kovboy şapkasını giymesinden sonra Polonya'nın önü açılacaktır.

19 Kasım 1999, İstanbul

Yoksa biz daha önce yanlış bir model şapka mı giymiştik? Yoksa Türkler bir Batılı gazetecinin o günlerde söylediği durumda mı hâlâ: "Türkler şapkayı başlarına geçirdiler ama onun temsil ettiği değerler kafalarının içine girmedi."

Clinton, Demirel'in başına hâlâ bir beyaz şapka giydirmedi.

Demirel elinde hep o siyah şapkasını taşıyordu.

BİR AJANDA "GÜNLÜĞÜ"

Arap toplumları içinde en dinamik unsurun Filistinliler olduğu konusundaki kanaat çoğu kimse tarafından paylaşılr. Bu genel kanaati besleyen pek çok faktör var. Yıllardır İsrail'e karşı verdikleri mücadele, fiili savaş durumu ve işgale karşı direniş Filistinliler hakkında böyle düşünmeye iten temel faktörlerin başında gelir.

Hicret olgusu toplumlara dinamizim katan en önemli sosyolojik unsurlardan biridir. Filistin diasporasının Filistinlilerin dinamizm kazanmasında en büyük etkenlerin başında geldiğinde kuşku yok. Yahudiler de Filistin'den kovulmuş olmasaydı belki tarih boyunca edindikleri tüccar karakterlerini kazanamayacaklardı. Sadece ticari olarak değil; Batı düşüncesine, sanatına Yahudi kökenlilerin katkısını kimse yok sayamaz.

Filistinlilerin diğer Araplardan daha dinamik oldukları yönünde bir düşünceye sevk eden sebep; ne yıllarca İsrail işgaline karşı verdikleri silahlı mücadele ne de intifada yıllarında taşla kazanılmış bir başarılarıdır... Sokakta yürürken "oluşturulan" pısrık Arap imajının burada hiçbir karşılığının olmadığını hissediyorsunuz. Yerinde duramayan kıpır kıpır gençler, öfkeli yaşlılar... Tüm sıkıntılara rağmen ticari olarak dışa açılmaya çalışan esnaf ve yeni yeni ortaya çıkan işadamlı sınıfı.

Tarihî Kudüs'e özgü o dar sokaklardan Mescid-i Aksa'ya doğru ilerlerken bir yandan da kamerayla çekim yapıyoruz. Ömer Öztürk omuzunda ağır kamerayla hem ilerlemeye ça-

lışıyor, hem de cıvıl cıvıl kaynayan kalabalığı görüntüleme-ye çalışıyor. Belki, Ömer'in de fark etmediği bir sahne, çekimleri izlerken gözüme takılıyor. O kareyi tekrar tekrar izliyorum. Yaşlı bir adam tam önümüzden geçerken "tuu..." diyerek kameraya karşı tükürüyor... O yaşlı Filistinlinin gözünde; elinde televizyon kamerası, Batılı giysiler içindeki bu insanlar, mutlaka Batılıları, yani İsrail'i başlarına bela eden düşman tarafa ait birileriydi... Onları ezen, bu hale getiren Batılı, yani gavur taraftan... Zamanla içlerine girince bu öfke birikiminin ne denli derinliğe indiğini anlamakta güçlük çekmiyorsunuz. Haksızlığa uğramış bir toplumun öfkesi.

PASSIA Günlüğü

O kalın ajandayı aldığımda farkı fark ettiğimi hatırlıyorum. Alışkanlıklarımızın beslediği, resmi ilişkilerin gereği hazırlanmış ve istemeseniz bile bir şekilde size ulaşan reklam kokan ajandalardan farklı bir şeyi tuttuğumu hissedebiliyorum. Ajandadan çok tek ciltlik bir ansiklopediyi hatırlatıyor. Çoğu büyük ansiklopedide bulamayacağınız ve hepsi de bu konuyla ilgilenen herkes için gerekli bilgilerle dolu anahtar kitap adeta. İki adet edinebildiğim 2000 yılına ait ajandadan birini artık bir Kudüs uzmanı sayabileceğim Kudret Büyükcoşkun'a hediye ettiğimde tepkisi ilginçti "Bende geçmiş yıllara ait bir tane vardı ama içine yazı yazmaya kıyamamıştım."

Filistin dinamizminin tek boyutlu olmadığının en iyi göstergelerinden birini elimde tutuyordum aslında. Çağdaş Arap edebiyatı, şiiri, Arap sanatı deyince hemen ilk akla gelen isimlerin Filistinli sanatçılar olması tesadüfi değil. Dünya çapında şairleri, karikatürcüleri çıkaran dinamizm...

Petrol zengini Arap toplumlarında rastlanan şımarıklıkla karışık boş vermişliği ile Filistinlilerin her alanda bir şeyler yapma çabasını kıyaslayınca aradaki fark daha iyi anlaşılıyor. PASSIA yani "Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Filistin Akademik Topluluğu" diye tercüme edilebilecek olan Filistinlilere ait Doğu Kudüs'teki bu kurumun ajandasından

bahsediyorum. Pek çok "bağımsız" denilen devletin kendi ülkesi hakkında bu denli derli toplu başucu kitabı yoktur. Haritalardan grafiklere tarihi kronolojiden Filistin'de faaliyet gösteren NGO'lara kadar yüzlerce bilgi, adres telefon...

1967 yılından bu tarafa kaç Filistinlinin İsrail tarafından tutuklandığı (Tam 600 bin kişi hapse girmiş, bu rakamı Filistin nüfusuyla kıyaslayabilirsiniz), Filistinliler tarafından kaç İsrail askeri ve sivil öldürüldüğü, kaç Filistinli İsraililer tarafından katledildiği gibi detaylar. Filistin'deki su kaynaklarından, kişi başına düşen su tüketimine ve Filistin'deki think-tank kurumlarına kadar konuyla ilgilenen birisi için yok yok denilecek enformasyon kaynakları... Ve haritalar. Yahudi ve Araplara ait taşınmazlardan toprak mülkiyetine kadar tüm detayları veren haritalar ajandaya eklenmiş. Ve en önemli bölümlerden biri, bir Filistin sözlüğü... Kim ve ne, ne anlama geliyor?

Her yıl çıkarılan bu ajandayı, (aslında Yıllık Filistin Ansiklopedisi demek daha doğru) hazırlayan PASSIA' şu ana kadar 200'e yakın kitap yayınlamış ve düzenli akademik toplantılar yapıyor. Ve ilginç biçimde hangi faaliyeti kimlerin maddi olarak desteklediği de verilen bilgiler arasında.

PASSIA'nın kurucusu ve başkanı olan Mehdi Abdül Hadi'nin akıcı bir İngilizce ile söyledikleri düşündürücüydü. "Hiç kimsenin Kudüs'ü, Filistin'i gerçekten kendi meselesi gibi dert edindiğine inanmıyorum. Ama ben, Kudüs'ü savunmak için yapabileceğim her şeyi yapmak için buradayım ve sonuna kadar da burada kalacağım. Şimdi sen ülkeneye dönecek, günlük hayata dalacaksın. Huzur içinde ibadetini yapıp Mescid-i Aksa'yı çoktan unutmuş olacaksın. Ama ben buradayım."

“GAVUR” HATTAT

Çocukluğumuzdaki bayramları unutulmaz kılan şey neydi? Benim için; mahmur gözlerle sabahın erken saatinde içeride bir yer kapmak için gittiğim mahallemizin "kaloriferli" camisinde kıldığım bayram namazlarıdır. Bükülmekten uyuşmuş dizlerin üstünde oturarak Salim Hoca'nın herkesi tek tek muhatap alır gibi yavaş üsluplu vaazıdır. Biraz uyku, biraz da az sonra dağılmanın heyecanı. Kafamı yukarı kaldırıp, bir mahalle camii için fazla bir itinanın göstergesi hatları okumaya çalışmak. Kubbeyi çepeçevre saran Ayete'l-Kürsî'yi sökmeye çalışarak namaz vaktini beklemek.

Yıllar sonra yine aynı camide bayram namazı kılmak en az çocukluk günlerim kadar heyecan verici. Duvara işlenmiş, usta bir hattat elinden çıkma orijinal hatlar her şeyin yerli yerinde durduğu izlenimini veriyor. Ama nafiye. Yine bir vaaz vardı ama Salim Hoca yoktu. Hatta vaaz veren hoca da yoktu. Ama görünmeyen cemaate seslenen görünmez bir hoca vardı. Cümleler havada uçuşuyor, mekanik bir uğultuya dönüşüyordu. 10 km. uzaktaki büyük camiden naklen vaaz dinletiliyordu. "Big Brother"ı görür gibi oldum.

Oysa içeri girer girmez bana ilk gülümseyen o imza olmuştu: "Vema erselnake... yazısının altına atılmış; "Güleplik" imzası.

Lise Yılları

İngilizce hocasının ünü çok önceden duyulmuş, bizi bir korku sarmıştı. Çok az not veren, sert bir hocaymış. Üstelik Ermeni mi neymiş.

Hiçbir zaman ismini söylemedi. Ama biz onun, din dersi hocamızın tabiriyle "yerli gavur"lardan olduğunu tahmin ediyorduk. Bir gün nedendir bilinmez kendinden bahsetme ihtiyacı hissetti. Kendisinin Kayseri'nin köklü ailelerinden geldiğinden, babasından söz açtı. Babasının Şeker Camii'nin hatlarını yazdığını söyleyiverdi. O an başka bir gözle baktığım İngilizce hocasıyla aramda gizli bir iletişimin kurulduğunu hissettim. Camiyi kaplayan kubbenin etrafını üç yüz altmış derece saran Ayete'l-Kürsî sonsuzluğa açılan gök kubbenin şifreleri gibi gözümün önüne geldi.

Büyük camilerin bile kötü baskı, zevksiz dua levhalarıyla duvarlarının "süslendiği" dönemde bizim mahalle camii'nin duvarları nefis hatlarla bezenmişti. Kutsal olanla estetik zevkimin çocuk ruhumda gelişmesinde derin izler bıraktı bu hatlar.

Türkiye'nin ilk kaloriferli camisi olduğunu söylerdi babam, övünerek. Ama o ana kadar kimse bu levhaların hattatından bahsetmedi.

16 Mart 2000

Bayram namazı için sabahın erken saatinde camiye adım attığımda en az çocukluk günlerimdeki kadar heyecanlandım. İlk gözüme çarpan yine hatlar oldu. Hattat Gülepik'le selamlaştık. Tanıdık yüzler ararken, tanıdıklarımın artık iyice yaşlanmış olduğunu fark ettim. Çoğu gitmişti. Salim Hoca da yoktu. Mekanik bir ses soğuk bir hava estiriyordu. Oysa uykumu getiren o ağır vaazlardan daha akıcı konuşuyordu. Sanki bir gölge oyunu oynanıyordu.

Bir de daha önce olmayan, birtakım aksesuarlar camii'nin dört duvarına rastgele iliştirilmişti. Saatler, zevksiz lambalar... Ama benim hattatımın levhaları ve Osmanlıca

attığı imzası yerli yerindeydi hâlâ. Bu sırrı cemaatten kaç kişi biliyordu?

Şehri gezerken eski evlerle birlikte eski Ermeni evleri ve Rum evlerinin açılan büyük caddelere feda edildiğini gördükçe biraz daha üzüldüm. Ama İngilizce hocam Güleksan Dayı Gülepik'in babası camide duruyordu. Sevinmem için hâlâ bazı nedenlerim var.

Lahor, 1984

Peşaver'den bizi Lahor'a getiren minibüs şehrin merkezine doğru ilerlerken heyecanım gittikçe daha da artıyor. Bu insan ve renk çeşidi tarihi şehrin kalbine yolculuk etmek başka bir dünyanın keşfi anlamına geliyor benim için. İndus vadisini geçmiş Hindistan'daki İslam medeniyetinin kalbi sayılan şehre gelmiştim sonunda.

Sol tarafımızda Ekber Şah'ın sarayının surları hâlâ diri duruyor. Ve Cuma mescidinin minareleri onun yanı başında şehre damgasını vuruyor. Sol taraf İngiliz parklarını andıran boşlukta bir yeşillik. Ortasında Pakistan'ın kuruluşunu simgeleyen bir abide yükseliyor. Abide daha çok Eyfel Kulesi'ni andırıyor, Tac Mahal'i yapmış bir medeniyetin varisleri adına ne söylenebilir ki...

Tarihi cami Hind-İslam medeniyetinin en güzel örneklerinden biri. Cami aslında büyük bir avlu olarak tasarlanmış. Ortasında havuzuyla en az on bin kişinin ibadet etmesine imkan verecek açık avlu. Kapalı kısmı daha küçük. Kubbeleleri Tac Mahal'i hatırlatıyor.

Cami ile Ekber Şah'ın sarayı karşı karşıya. Bu iki büyük eserin tam ortasında küçük mütevazı bir yapıya yöneliyoruz. Allame Muhammed İkbâl'in anıt mezarı. Ondan ilk okuduğum şiirin sözleri aklıma geliyor: Sen daha yol geçidindesin, mekana bağlılıktan geç...

"Vücudum Keşmir bahçesinde bir güldür,

Gönlüm Hicazlı, yani Müslüman'dır
Şiirim de Şirazlı'dır."

Bir Fatıha okuyup çıkıyorum Şark'ın bu aşk ve aksiyon adamının yanından. İslam düşüncesinin hikmetine sarılan, ilahi aşkın ve düşüncenin derin sularında felsefesini ören bu okyanus genişliğindeki gönül sahibinin mezarı başında sarsılıyorum. O volkan gibi patlayan, deryalar gibi çağıldayan coşkunun sahibi. İslam düşüncesinin en büyük düşünürlerinden birini artık çoktan unutmuştuk. Münih Üniversitesi'nin bahçesine onun adına anıt dikenler kadar bile değiliz. Vücudunu Keşmir bahçelerine gömen Şark'ın en gür sesinin çağıltısını derinlerden duyar gibiyim.

31 Mart 2000

Başbakan Bülent Ecevit'in Tagor aşkına gittiği Hindistan ziyareti sebebiyle ona yüklenen medyatik bilgelik karşısında rahmetli Cemil Meriç'in satırları aklıma geliyor. Yazılanlara göre üç ayda Sanskritçe ve Bengalce'yi öğrenen Ecevit, Tagor'dan yaptığı çevirilerle (çevirileri İngilizce'den mi yapmıştı acaba?) şairliğine yeni bir boyut katmıştı. Siyasi kişiliği yeni bir boyut kazanmıştı. Demirel krizinin hemen ardından ne tesadüf.

Şair Başbakan'a sahip olmak mühendislerin/teknokratların kuruluşunda kavru lan Türk siyasetine bir ferahlık, bir esinti getirebilir yine de. İktal'i tanımayan bilgeliğin sınırları medyatik olmaktan ileriye geçemiyor ne yazık ki.

"Türkiye'de Sanskritçeye hakim olan birini bilmiyorum. Ecevit'in bildiği söylenen Sanskritçesinin ise tercüme ye teceğini hiç sanmıyorum" diyordu yanlış hatırlamıyorsam Meriç. Üstad Cemil Meriç haklıydı, Sanskritçe'yi bilecek, Tagor'u anlayacak bir derinlik olsaydı İktal'i görmezlikten gelmesi mümkün değildi.

İktal'i atlayarak Tagor'u anlamak, anlamlandırmak mümkün mü?

İktal'i okuyan birinin Keşmirli teröristlerden bahsetmesi mümkün mü? Ya da şairlik iddiası?

Lahor, 1984

İkbal'in mezarından Ekber Şah'ın sarayına giriyorum. Büyük kale surlarıyla çevrili bu saray adeta yağmalanmış. İngiliz sömürge yönetimi tarih adına duvarlardan başka bir şey bırakmamış.

Protokol için açılmış anı defterine bakıyorum bir ara. Yüzlerce devlet adamı, siyasinin kısa notları ve altında imzaları...

"Büyük Ekber Şah'ın başlattığı bu eseri görmekten..." diye başlayan Türkçe notun altındaki imzayı hemen tanıyorum: Kenan Evren. Hem büyük hem Ekber Şah... diyen Evren duvarların hemen dışındaki İkbal'in farkında mı idi acaba?

DÜNYANIN EN “YAHŞI” ÇOCUKLARI

19 Nisan 2000

Çin Devlet Başkanı Zemin'e Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Devlet Nişanı veriliyor. Birkaç sahipsiz Doğu Türkistanlının dışında ses çıkaran olmadı, yazık. Bir de BBP'lilerin engellenen, Başbakanlığa siyah çelenk koyma eylemi. MHP'liler Turancılıkla suçlanırdı bir zamanlar.

1989, Londra

Birkaç Türk arkadaşıla iki katlı belediye otobüsüyle Doğu Londra'nın daracık caddelerinde ilerliyoruz. Üst katına bindiğimiz otobüs bize sahte bir keyif veriyor, sanki helikopter gezisi yapıyor gibiyiz. Bethnal Green'de inip metroya bineceğiz. George Orwell'in romanlarında anlattığı Doğu Londra'da, Mare Street'de hiçbir şey değişmemiş gibi.

Her ülkedeki yabancılara özgü bir tavırla rahat konuşuyor, şakalaşyoruz. Zaman zaman konuşmalarımızın ses perdesinin, İngilizlere özgü nezaket duvarını aştığı oluyor. Nasıl olsa konuştuklarımızı anlayan yok.

Arkamdan, birden Türkçe ama biraz farklı şive ile seslenildiğinde irkiliyorum. "Türkiye'den misiniz?", "Ya siz nerelisiniz?" diye sorarken, o bana yabancı gelmeyen çehredeki biraz çekik gözlü bakışların ışıltısını yakalıyorum: "Biz Doğu Türkistanlıyız." Orta yaşlarda bir karı kocaydılar. Çin'den ta buralara sığınmıştılar.

Kasım 1984, Lahor

Mansura'nın İngiliz tarzı geniş bahçesinde Mahmut'la birlikte oturuyoruz. Lahor'un insanı bunaltan, tozlu sıcaklığının yerini ikinci vaktinin serinliği almaya başladı. Şehrin yavaş akan ritmiyle tam bir tezat oluşturan karmaşasından kurtulmak için iyi bir yer. Sakin.

Biz kendi aramızda konuşurken Mahmut'un dile karşı duyarlı kulağı, hiçbir şey anlamadığım Urduca, Pencabice sesler arasından bir şeyleri ayırt etmesini bildi. "Bunlar bizim hemşehrilere benziyor" diyerek ayağa kalktı. Gerçekten az ilerde kendi halinde dolaşan iki çocuk hiç de buralı gibi görünmüyorlardı. Evet konuştuklarının artık aşına olmaya başladığım Özbekçe ya da ona benzer Türk dillerinden birine ait olduğunu ben de kestirmiştim. Ama burada ne işleri olabilirdi ki bu çocukların.

Mahmut'la birden yanlarına yaklaşıp nereli olduklarını sormamızla, kendi dillerinden bir hitapla karşılaşmış olmanın sevinciyle yüzleri gök gibi gülümsedi. Berrak gözlerinden ışıltılar yayıldı. Belki 12 yaşlarında ancak vardılar. Başlarında Uygur takkesi, açık tenleriyle Pakistanlılardan hemen ayırt edilebiliyorlardı.

Doğu Türkistanlı Uygurlardandılar. Sanki onlara dünyaları bahşetmiştik. Henüz geleli iki hafta olmuştu. Ve ilk defa yabancı birisi anadilleriyle kendilerine hitap ediyordu. Fena halde sıkılmışlardı. 15 kadar vardılar. Yaşları 10 ila 15 arasında değişen dünyanın "ebedi masum çocukları"ydılar.

Aileleriyle birlikte, ilk defa çıkan hac iznini kullanarak Mekke'ye gitmişler; dönüşte dinî eğitim almaları için aileleri onları buraya bırakmıştı. Beş yıldan önce aileleri yurtdışına çıkamayacakları için annelerini bu süre zarfında göremeyceklerdi. Bir anne için ne dayanılmaz hasret. Ama din hepsinin üstünde geliyordu.

Sonra diğer arkadaşlarını çağırdılar kaldıkları binadan. Sanki dünyaları bahşetmişiz gibi gök gibi, gülümseyen çehrelerle karşımızda halka oldular. Sorduğumuz "Kandaysız?" (nasılsınız) sorusuna gelenek olduğu üzere hepsi sırayla, elle-

rini sol göğüslerine bastırarak, teker teker "Pek yahşi" diye cevap vermeye başladılar.

Sıra, halkanın en sonundakine gelmişti ki, dünyada iştebileceğim en harika cevabı verecekti: "Men munların hemisinden pek yahşiyim..."

Aylar sonra, Çin Büyükelçisi'nin Mansura'ya gelerek bu yahşi çocukları tespit ettiğini ve Pakistan'a baskı yaparak henüz başladıkları dinî eğitimlerini yarıda kestirerek sınır dışı edildiklerini öğrendim.

Dünyanın en yahşi çocuklarını hiç unutmayacağım. Ve hele hepsinden daha yahşi olanını hiç ama hiç unutmayacağım.

Nasıl unutturum.

“AŞIRI” BİR FİLİPİN FİLMİ

Mayıs 2000

Filipinlerden gelen haberler dünya gündeminde baş sıralarda yer alıyor. Filipinli ayrılıkçı gerillalar, 21 turisti kaçırdılar. Bölge valisi Nur Misvari, arabulucu görevi üstlenerek Sayyaf grubuna bağlı Müslüman gerillalarla görüşmek için Jolo adasına gitti.

1997

Malezya Dışişleri Bakanı'nın suitinin kapısını çaldığımda korumalarla birlikte danışmanları karşıladı. Bir müddet bekleyişten sonra günün ilk mesaisi olarak beni kabule hazırdı. Karşılıklı oturup Güneydoğu Asya'yı, Müslüman azınlıklar sorununu, Malezya'nın ekonomik atılımı gibi konuları konuşmaya başladık. Konuşmanın son bölümünü özellikle Filipinlerdeki gelişmelere ayırmıştım.

Malezya yıllardır fiili olmasa bile lojistik olarak, Filipinlerdeki Morolu Müslümanlara lojistik destek veriyordu. Bir bakıma Endonezya, Malezya gibi Müslüman ülkeler yıllarca Markos'un demir yumruğu altında ezilen Müslüman mülteciler için bir sığınak olmuştu. Askeri destek almasalar bile direniş grupları da buralarda rahatça hareket edebiliyorlardı.

Son olarak Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) lideri Nur Misvari Filipin hükümetiyle anlaşmış, silahları bırakmıştı. Kendisi de Filipin hükümetinin genel valisi olarak gü-

venliği sağlayacaktı. Yıllarca silahlı mücadele verdiği Filipin hükümeti adına güvenliği sağlamak, gerekirse özgürlükleri için mücadele veren Müslümanlarla mücadele etmek anlamına geliyordu bu anlaşma. Yani bir tür Filistin modeli gerçekleştirilmişti.

Anlaşmaya Moro İslami Kurtuluş Cephesi lideri Selamet Haşim karşı çıkararak bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar savaşı sürdüreceklerini açıkladı. Tam bu süreçte bölgenin kilit ülkesi Malezya Dışişleri Bakanı Badawi ile konuşmak iyi olacaktı.

Bazı gerilla gruplarını Filipin hükümetiyle anlaşmaya zorlayan temel nedenlerden biri de bölge ülkelerinin Filipinlerle iyi ilişkiler kurması, Müslüman savaşçılara verdikleri lojistik desteği çekmeleri idi. Bölgede yeni dengeler kuruluyordu.

Bakan; çok net biçimde Filipin devletinin sağladığı barış imkanını Müslümanların kaçırmaması gerektiğini söyledi. "Böylece hem barış sağlanmış olur, hem de bölge ekonomik olarak kalkınır. Moro'da yaşayan Müslümanların ekonomik durumu ve hayat standartları yükselir."

1984

Karşımda Filipinlerde mücadele veren en büyük Müslüman gruplardan birinin Moro İslam Kurtuluş Cephesi'nin lideri Selamet Haşim olanca mütevazılığı içinde oturuyor. Yeşil renk üniformasının içinde, yaşını göstermeyen Güneydoğu Asyalılara özgü çocuksu çehreyle sakin sakin konuşuyor.

Bir zamanlar Müslümanların çoğunlukta olduğu Moro'da nasıl Avrupalı ve Filipinli kolonizatörler tarafından azınlık durumuna düşürüldüklerini anlatıyor. Camilerde Abdülhamid adına hutbe okunduğunu duyduğumda içimde ılık bir şeylerin geçtiğini hissediyorum.

Lideri olduğu Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) ile Nur Misvari'nin liderliğini yaptığı Moro Ulusal Kurtuluş

Cephesi (MNLF) arasındaki çizgi farkını soruyorum. Hangi hedeflerde ayrılıyorlardı?

"Biz MILF olarak dünya ve bölge şartlarını daha gerçekçi olarak değerlendiriyoruz. Biz bağımsızlığın hemen mümkün olmadığını farkındayız. Bunun için hükümeti federasyona dayalı bir anlaşmaya zorlamak istiyoruz. Nur Misvari ise olaya romantik yaklaşarak gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hedef seçti. Bağımsızlık istiyor."

Mayıs 2000

Yeni dünya düzenin ihtiyacı olan korku filmi için iyi bir senaryo bulunmuştu. Aşırı Müslüman gerillalar yine dehşet saçıyordu. Clinton'un her konuşmasında belirttiği soğuk savaş sonrası en büyük tehlike din kaynaklı terörizm kendini göstermişti yine. Hem de Filipinlerde savaşın gerillalar nasıl olmuşsa Malezya sahillerinde dinlenen Batılı turistleri botlara bindirerek kaçırmıştı.

Nedense teröristlerin özellikle Müslüman olduklarının altı çiziliyor.

MANÇO'NUN DURDUĞU YER

Türkiye'de yaşanan sosyal değişime paralel olarak müzik de kendine özgü bir yol buldu.

Bu bakımdan Türkiye'de "üretilen" müzikle sosyal değişimin niteliği, popüler kültürle pop müzik arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Özellikle 70'li yılların başından itibaren kendini gösteren, daha sonra yaygınlaşan iki farklı, ama bir noktadan sonra ortak özellikler taşıyan müzik türü dominant hale geldi.

Taşranın kendini ifade ediş biçimi olarak ortaya çıkan arabesk uzunca süre yok sayıldı. Bir tür varoşların, mahrumların müziği olarak sosyal kimliğin ifadesi oldu. Zamanla arabesk, üzerindeki o utangaç tavrı atacak, tıpkı varoşların şehre inmesi gibi, müzik piyasasına hakim olacaktır. Artık o dudak büken "alt kültürün" ürünü olmaktan çıkıp üst kültüre ait olmasa da sokaktaki ortalama vatandaşın, hatta ortalama ailenin müziği haline gelecektir.

Hemen hemen aynı dönemlerde yükselişe geçen bir başka akım da, aranjmanla başlayıp Hafif Batı Müziği macerasından sonra Türk Popu'nda karar kılan müzik türü bir başka Türkiye'nin resmini veriyordu. Varoşlardan beslenmiyordu ama bir üst kültür ürünü de değildi. Arabesk ve pop sonuçta popüler kültürün ürünü olarak "tüketim müziği" idiler. Zamanla her ikisi de bir kimlik ifadesi olmaktan çok tüketim kültürünün bir parçası haline geleceklerdir. 60'lı ve 70'li yıllarda Batıda, özellikle Amerika'da ve İngiltere'de yaşanan jazz, black music gibi aidiyet belirten müzik hareket-

lerinin ardından *rock* “n” rolün açtığı yoldan içeri giren pop müziğin geçirdiği dönüşüm, popüler kültür alanında en önemli eserlerden birine imzasını atan Richard Malteby tanımıyla, bir sosyal aidiyet ifadesi olmaktan çok bir dönüşümün, dönüştürücü gücün ifadesi olarak şekillenir.

Hafif Batı Müziği’nin Türkiye’nin Batıya açık yanının ifadesi olarak henüz kendi ritmini aradığı ilk dönemden beri Barış Manço’nun farklı bir yeri oldu. 70’li yılların başında, yaptığı müzik kadar kıyafet tarzıyla da Batıya öykünmeciliği çağrıştıran o zamanki Hafif Batı Müziği sanatçılarının içinde özgün tavrıyla kendini hemen belli etti. “Dağlar dağlar...” sedasının yankılandığı yıllarda radyoda yapılan bir röportajda şu ifadeleri ondan duyduğumda şaşırmıştım: “Keşke imkanım olsaydı da Batı Müziği yerine Türk Müziği ile uğraşsaydım. Gitar yerine bir ud, tanbur çalabilmeyi daha çok isterdim.”

Barış Manço’nun modern anlayışlarına karşın yerli bir duruşu oldu hep. Daha doğrusu modern arayışı sırasında yerli bir damardan beslenmesini bildi. Barış Manço’nun geliştirdiği tarz Türk modernleşmesi ile geleneği, yerliliği karşılıklı ilişkisi içinde ele almaya yatkın tavırlara karşı, zaten bir şekilde dönüşmekte olan, dönüşürken bir başkasını da dönüştüren çift yönlü bir dönüşümün en iyi ifadesi oldu. Bu bakımdan onun sosyo-kültürel olarak yeri, hiçbir kesime ait olmadığı gibi kimsenin de dışlayamayacağı bir sentez noktası sayılabilir.

Ölümünden iki gün önce bir davette, Osmanlı’nın 700. yılı için bestelediği parçayı piyanoda icra etmesi onun sanat hayatının bir özetini veriyor aslında. Pek çok kesimin çatışma alanı olarak algıladığı noktada durarak özgün bir sentez gerçekleştirilmiş çok az değerden biriydi.

CESUR BİR ŞAİRDİ

Onunla ilk karşılaştığım ânı çok iyi hatırlıyorum. Bir akşam üstü Eminönü'nde bindiğimiz vapur Üsküdar'a vardığında güneşin altın rengi alev ışıkları Üsküdar'da yangınlar çıkarmaya başlamıştı. "Her akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar"ın serinliğine kucak atmıştık.

İskeleden çıkıp tam karşıdaki tarihî çeşmeye doğru yöneldiğimizde, çeşmenin tam köşesinde bizi bekliyor bulduk. Birlikte olduğumuz Alim Kahraman'a bir şeyler yapmak için sürekli "hemen, şimdi, yarın" için planlar çiziyordu.

Şair ve çeşme. Dünyanın en zarif insanı ile zarif bir çeşmede karşılamak hayatını şiir gibi ören gerçek bir sanatçının işi olabilirdi.

Sanırım 1982 yılının sonlarıydı. Küplüce'deki bodrum katı apartman dairesinde uzun konuşma. İstanbul'a gelmiş, bir şeyler yapmak istiyordu. Akabe'den kitap yayını bura dan sürdürmek istiyordu. Yayınevi olmasa bile fiilen yayıncılığı İstanbul'a taşımıştı.

Her buluşmamızda yazdığı hikaye kitaplarının yeni bölümlerini gösteriyor, biter bitmez yayınlamaya çalışıyorduk. Kıvrak ve estetik bir yapının şairane dalgalanmaları ile iç içe coşkulu pratiği yaşıyordu. Hayatın içinde idi ama hayatın gününü birlik telaşesini hiçbir zaman içselleştirmeden, her dem taze kalan bir çağılıntının soluğuydu adeta. Kimi sanatçılara hele şairlere özgü, hayattan kopuk, hayata dalgın bakan biri olmadı; hayatı anlamlandıracak şairane eylemlerin peşindeydi. "Eğer hanımın kolundan bilezikleri alıp, 'Haydi dergiyi

çıkartıyoruz' demeseydim, bizimkiler hâlâ 'bir dergi çıkarsak' demeye devam edeceklerdi..." Şairler kadar cesurdu.

En son, Cerrahpaşa'da hasta yatağında pencereden Marmara'ya doğru bakıp, "Dışarıda hayat akıp giderken çakılıp kalmak insanı bunaltıyor" dediğini hatırlıyorum. Hayata tapınmadan hayatın çağılışına kulak vermek peşindeydi. Zarif insanların zarifliğini özlediğimiz günlerdeyiz. Zarif insan yok denecek kadar az. Dünyayı, hayatı anlamadan ona bağlanmanın tapınma noktasına geldiği bir dönemde dünyayı anlayan bir şairi hatırlamaktan da uzak düştük.

Ne kadar da dünyaya sarıldık. Ne kadar da hayatı anlamsızlaştırdık.

Hayatı anlamaktan, anlamlandırmaktan ne kadar uzak düştük.

Zarif bir hayattı onun bize gösterdiği.

Zarif olanı yitirdik gerçekte.

Ve o hâlâ Üsküdar'da, çeşmenin köşesinde suyun çağılışını besteliyor.

“KUDÜS ŞAIRİ”NİN ARDINDAN

Yıl 1979... Ankara’da bir apartman dairesinin yanılmıyorsa giriş katında bir dergi toplantısı yapıyoruz. Âkif İnan’ın evindeyiz. Daha başka birkaç edebiyatçı ağabey var... İstanbul’dan alelacele gelmiş iki genç olarak o dönemin fırtınalı atmosferini üstümüzde taşıyoruz.

Çıkaracağımız bir gençlik dergisi için fikirlerini almak, mümkünse birer haftalık yazı yazmalarını isteyeceğiz. Heyecanlıyız, çözüm arayışları içindeyiz. Akif İnan’la ilk defa o zaman yüz yüze görüşmüştüm. Tok sesli ve bulunduğu ortama hakim bir edası vardı.

Gerek Akif İnan’ın, gerekse evde bulunan diğer birkaç ağabeyin bize gösterdiği ilgi benim için beklenmedik bir şeydi. Ne yapacakları belli olmayan, heyecanlı, adeta dünyayı yeniden kurmak isteyen bu iki genç adama saatlerce zaman ayırmış, ilgi göstermişlerdi. Hatta yazı konusunda söz bile almıştık. Bu bizim için çıkaracağımız derginin prestiji demekti.

Akif İnan, söz verdiği gibi fırsat buldukça yazı yazdı. Arkadaşlarına da destek olmaları, yazı yazmaları için teşvik etti. Örgütçü bir yanı olduğu hemen belli oluyordu.

Oysa ben onu çok daha önce edebiyat dergisi yayınlarından çıkmış, dar ebatlı (edebiyat dergisi yayınlarına özgü bir tarz, Nuri Pakdil bu biçimi yıllarca korudu yayınladığı kitaplarda) şiir kitabından tanıyordum: *Hicret*.

Daha sonraları birkaç dost meclisinde İstanbul’da bir araya gelme fırsatım olmuştu Türk Ocakları’nda çalışırken

Hamdullah Suphi Tanrıöver'den dinlediklerini aktarmıştı bir defasında. Özellikle Tanrıöver'den aktardığı, bire bir M. Kemal'e dair tanık olduğu olaylar ilginçti. Akif İnan ikinci isimdi aktardıklarında; bir tarihe şahit olduğumu hissediyordum, yazılmamış bir tarihe. O akıcı üslubu ve tok sesiyle hep kitlelere hitap eder gibi gelirdi bana.

Henüz Kudüs yolculuğunun izlerini üstümden atamamıştım. Evvelki gece televizyonda geç vakitlerde Hakk'a yürüdüğünü duyunca içimden bir şeyler koptu. Oysa daha bir hafta evvel Tel Aviv'de bizi iftara davet eden ev sahibi bana "Akif İnan çok rahatsız. Kanser olduğu söyleniyor, haberiniz var mı?" diye sormuştu. Onca isim arasında neden Akif Hoca'yı sormuştu? İsim benzerliğinin verdiği bir çağrışım mıydı? Kudüs'e yakın bir mekanda, Kudüs'ten iftar için geldiğimiz bu şehirde Kudüs şairini mi hatırlamıştı?

Ben hâlâ Kudüs'ün etkisindeyken, Kudüs'le ilgili metinler yazmakla meşgûlken aldığım bu ölüm haberi beni tekrar dergi çıkarmak için evine vardığımız geceye götürdü. Bir edebiyat dergisi olmadığımız halde bize ilk defa yayınlanmak üzere Mescid-i Aksa isimli bir şiirini vermiş olmasına ne kadar sevinmiştik.

"Mescid-i Aksa'yı gördüğüm düşümdе

Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu

Varıp eşğine alnımı koydum

Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu."

"Şimdi kimsecikler varamaz yanıma

Mü'minlerden yoksunum tek ve tenhayım

Rüzgarlar silemez göz yaşlarımı

Çöllerde kayıp bir yetim vahayım."

Ve şiir böyle devam ediyor.

Şairdi, edebiyatçıydı ama kavga adamıydı. Örgütçüydü. Bir gönül adamıydı.

Ve hepsinden önemlisi benim için Kudüs şairi idi.

Allah rahmet eylesin. Onun vuslatı gibi Kudüs'ün vuslatı da yakın olsun.

REBETİKA

Lavos Kitabevi'nin vitrini yeni çıkan kitapla doldurulmuştu. Kapağında bir İstanbul gravürü olan kitap: *Konstantinopol*. Aristoteles Meydanı'ndaki en büyük kitapçının vitrinlerini süsleyen kitabın başlığından başka bir şeyini anlamayacağım için fazla ilgilenmedim. Yunanca idi sonuçta.

Angela Fotopolos telefonda, "mutlaka gitmelisin kitabını tanıtacak, ardından da bir konser verecek" dediğinde neyle karşılaşacağımı doğrusu tam kestirememiştim. İsminden başka bir kelimesini anlamadığım ve bu yüzden de ilk görüşte hiç ilgilenmediğim bir kitabın tanıtım toplantısına gidiyordum. Selanik'in en büyük kitapçısının üst katına akşama doğru çıktığımda az sayıda insanı alabilecek salon henüz dolmamıştı. Thomas Korovinis, geniş alınlı o rahat gülümseyen çehresiyle karşıladığında akıcı bir Türkçe ile hitap etmesi şaşırtıcı oldu. Hiç anlamadığım dilde yazılmış bir kitabın yazarıyla kendi dilimde konuşmak hoş bir şeydi. Kitap tanıtımı kısa sürdü. Ya da ben bir an evvel geçmesini istediğimden öyle geldi. Yunanca'ydı ve anlamasam da İstanbul'dan bahsediyordu. O kadar. Oysa daha sonra Thomas'la konuştuğumda İstanbul'un onun için ne anlama geldiğini kestirememiş olmamdan dolayı hayıflandım. Yoksa Rumların "Kabe"si İstanbul muydu?

Saz heyeti salonda yerini almış kitap tanıtımından sonra başlayacak konser için bekliyorlardı.

Ve sonuçta gönül tellerimizi titreten bir ahenk yükselmeye başladı. Sözleri yine anlamıyordum ama hangi şarkıyı söylediğini çok iyi biliyordum. Dinleyenler kadar icracılara da bakıyorum. Şuh bir neşe havasından çok mistik bir kendinden geçişin ifadeleri yüzlerinden okunuyordu.

Thomas Korovinis ayakta besteleri seslendiriyor. Salon- da bulunan 40-50 kişilik grup kendilerini ayrıcalıklı sayabiliyorlardı böylesine özel bir konsere katılabildikleri için.

Şarkıların arasında zaman zaman Türkçe sözler karışıyor arkasından Rumca devam ediyor. Yunanca değil de Rumca yazmamın özel anlamı olabilir mi?

“İndim havuz başına, bir kız çıktı karşıma...” Ya da başka bir şarkının nakaratları arasında “şekerim... şekerim” sözleri notaya dökülmemiş bestelerin hangi esintiye ait olduğunu anlatmama yetiyor. Program bittiğinde – dinleyenlerin mistik bir atmosferden zorlukla sıyrılabildiklerini rahatlıkla görebiliyordum. Thomas’ı tebrik etmeye vardığımda “nasıl buldun?” sorusuna “Gerçekten mükemmeldi, böyle bir şeyle karşılaşacağımı beklemiyordum” dedim. “Bu çok özel bir şeydi” dedi.

Thomas’ın yanında duran orta yaşlı adamla tanıştırdığımda beni başka bir sürpriz bekliyordu: “Bu Yunanistan’ın en büyük karagöz ustası İannis Chatsiz...”

İannis’le daha sonraki karşılaşmamda Thomas’ın konseri üstüne konuşurken, “Böylesi özel bir konseri izleyebildiğiniz için kendinizi şanslı saymalısınız” diyecekti.

Thomas rebetikanın gittikçe daha yaygınlaştığını ancak modernize edilerek başka sazların da kullanılmasının otantik havasını bozduğundan yakındı. “Türk müziğinde büyük ustalar nasıl klasik sazlardan başka sazlara izin vermezse eski rebetikalar da öyleydi.”

Thomas’ın konserinden yaptığımız çekimleri Mehmet Gültekin’le tekrar izlerken benim farkına varmadığım bir boyutu ekledi. Rebetika şarkılarının bir zamanlar Yunanistan’da yasaklandığını söyleyince pek de şaşırmadım doğrusu; “Bir zamanlar Türkiye’de de Türk müziği yasaklanmıştı” di-

ye geçirdim içimden. “Mübadele sırasında Anadolu'dan giden Rumlar buranın müziğini de oraya taşımışlar; çoğu Rumca sözlü ama bestesi Türk müziğine ait şarkıları icra etmeye devam etmişler. Ancak Yunan kralı Türk propagandası yapıyor diyerek rebetika müziğini yasaklamış.

ZAMAN İÇRE
ZAMAN

Belki de ilkokul birinci ya da ikinci sınıftaydım. O yeşil karton kağıda basılmış davetiyeyi iyi hatırlıyorum. Programın adı neydi. Onu hatırlamam mümkün değil. Ama vatan-millet duygularını kamçulamaya yönelik bir kapalı salon toplantısı olduğunu iyi biliyorum, çünkü, davetiyenin arkasında İstiklal Marşı tam metin olarak yazılıydı. Kaçınıcı madde idi bilmiyorum; daha sonra kaç kez saatimi tamir ettireceğim Kayseri'nin entel saatçisinin, Mehmet Akif'in Bül-bül şiirini okuyacağı anonsu vardı. O zamanlar entellik yoktu; dava adamları vardı. Aile sohbetlerinde bile bu tipler için "önde gelen dava adamlarından..." diye bağlayan bir tanımlama şekli vardı.

12 Eylül sonrası ilk yaz tatili. Büyük şehirlerden tatil için gelenlerin buluştuğu mekanlardan birindeyim. Muhtemelen Esad'ın kitapevindeydik. Konuşurken heyecanını gizlemeyen, duyarlı bir görüntüsü var. Tanıştırıldığımda, yıllar öncesinin, yeşim renkteki kartona basılmış o program hemen aklıma geliyor. Evet, o kartta konuşmacılar arasında bu şahsın da ismi vardı. Konuşmasının başlığını hatırlamıyorum.

TRT'nin yayından kaldırdığı programı anlatıyor. Çok kızgın olduğu her halinden belli oluyor. "Dünyada Ramazan" isimli programını yayından kaldırılmasına engel olamadıklarını söylüyor. Halbuki ne kadar evrensel mesajlar taşıyordu o program. Londra'da yazın 17-18 saat oruç tutan Müslümanlardan, Afrika sıcağında Ramazan'ı yaşayan kabilelere

kadar her renk ve tondan görüntülerin olduğunu anlatıyor. Dizinin diyor, evrensel boyutunu hazmediler...

Yeşil kartın tedavülde olduğu dönemlere özgü, sağcı, hatta Türkçü söyleme rağmen bu noktaya gelmesini olumlu buluyorum.

1988, Ramazan, Londra

Sahur çok erken bitiyor ve iftar çok geç açılıyor. Hemen hemen 18 saatlik, yaz sıcaklığında tutulan bir oruç, Regents Park’taki Certral Mosque’de iftar için camide ezanı bekliyorum. Takatin bitmek üzere olduğu anlar. Caminin serinliği iyi geliyor. Londra’nın eksik olmayan yağışına rağmen iftara doğru serinlik arıyorum.

Özellikle Arap kökenli Müslümanların cami duvarı boyunca uzanmalarına artık alıştım. Çoğu Kuzey Afrika kökenli Arap gençler bizdeki, alışık olduğumuz cami adabının çok uzağındalar. Zamanla bu tavırları bizim de kanıksadığımızı, hatta caminin تنها zamanlarında şöyle bir uzandığını hatırlıyorum.

Camideki sessizliği imamın Arap aksanıyla İngilizce yaptığı “Dear brothers and sisters...” diye başlayan anons bozuyor. Sanırım diyor “brother Yusuf İslam’dan çoğunuz bir ezan dinlememişsinizdir. Kendisi de aramızdayken rica etsek de bir ezan okusa...”

Camide heyecanlı bir kıpırdanma başlıyor. Boylu boyunca uzanmış Arap delikanlılar toplanıp, kendilerine geliyor. Bu toparlanmış iftarın girmiş olmasına mıydı yoksa Yusuf İslam’ın okuyacağı ezana mıydı? Doğrusu ben de ilk defa ondan ezan dinleyecektim. Yusuf İslam ön safta oturduğu yerden ayağa kalktı. O uzun boyu, Batılı olmaktan çok Arap kıyafetine benzeyen sarığı, uzun gömleği ile ezan okumaya başlıyor. Hala kadife gibi bir sesi var. Televizyonda sık sık yayınlanan reklamdaki ifade doğruymuş diyorum kendi kendine: “Bu kadife gibi sesi dinleme fırsatınız hala var...” eski LP’leri hala satılıyor. Sürekli reklam veriliyor.

Namaz sonrası uzun iftar kuyruğuna giriyoruz. Uzun sabır isteyen bir sıra. Sırada renk renk insanlar... Çoğu dil öğrenmek için Londra'ya gelen gençler, kızılı-erkekli çocuklarıyla evinden iftar yapmak için camiye gelen Müslüman aileler hemen dikkati çekiyor.

Burada verilen iftar yemeğinin vazgeçilmez menüsü Pakistanlılara özgü kari. Bol baharatlı etli yemek. İftarlıkların hazır paketler içinde veriliyor olması uzun yemek kuyruğunu çok kısa sürede eritiyor.

Yüzlerce, belki binlerce kişi arasından iftarlığımı almış birkaç arkadaşıyla beraber bir köşede, bu evrensel tablonun tadını çıkarabilirim artık. 18 saat Londra'da tutulan orucun başka anlamları var çünkü.

Hemen yakınımızda, orucunu açan bir ailenin ta Oxford'dan geldiğini öğreniyorum. Teravih namazını kıldıktan sonra tekrar Oxford'a dönecekler. Bu hali vakti yerinde görünen aile neden bunca yolu göze alarak iftar yapmak için buraya kadar geliyor.

İngiltere'nin bir köşesinde, belki yakınlarında hiç Müslümanın olmadığı bir mekanda yaşıyor olmak; Müslümanlıkla öyle ya da böyle, bir şekilde bağlantısı olan biri için bağlı olduğu dinin yaşanır halini aile fertlerine göstermek, cemaat bağını zaman zaman hatırlatmak zorunluluk haline geliyor. Yaşanılır boyutunu hiç gösteremediği, tattıramadığı bir dinin müntesibi olarak çocuklarına toplumsal planda bir bilinç akışı sağlamaya çalışıyor, bu aileler.

Müslüman bir memlekette doğup büyüyenlerin farkına varamayacağı bir ihtiyaç.

Londra'da Bayram Sabahı

Türkiye'den gelenlerle Kıbrıslıların yoğun olduğu Hacney'deki Aziziye Camii'ne götürüyor bizi Ahmet. Kaldığımız Manor House'a hiç de uzak değilmiş, bu yolla hiç gitmemiştim. Daha önce sinema olarak kullanılan Aziziye Camii, bir kiliseyle duvar duvara. Caminin zemini, hala sinemanın düzeltilmemiş eğimini muhafaza ediyor. Cami kala-

balık, Türk cemaatinden doğrusu bu kadar kalabalık beklemiyorum.

Bayram namazı iki kez kılınıyor. Bayram namazının iki kere kılınmasına ilk defa tanık oluyorum. Cami çıkışı ana yol tamamen trafiğe kapanmış durumda. İngiliz polisi trafiği düzenlemeye çalışıyor. Öncelik cami cemaatinin, araçları mümkün olduğu kadar başka yöne yönlendirmeye çalışıyor. Kalabalık karşısında uygulanan genç bir Türk’ün, muhtemelen işçi, trafik tıkanıklığı karşısındaki memnuniyeti, buradaki azınlık psikolojisini ortaya koyuyor: “Biraz da burada bizim varlığımızı hissetsinler...”

Aziye Camii’nden Central Mosque’e gidiyorum. Baker Street’ten camiye doğru yürürken neredeyse her on metrede bir polisin astığı ilanlar dikkatimi çekiyor. Dikkat diye başlayan *notice*; “...tarihinde muhtemelen (hilalin görünme durumuna göre kesin ifade kullanılmamış) Müslümanlar dini bayramlarını kutlayacağından Central Mosque istikametine gidecek sürücülerin o gün sabahdan itibaren aşağıdaki güzergahları takip etmeleri önemle duyurulur...” Gerçekten de camiye 1 km kala tüm yollar trafiğe kapatılmış. Yollar sadece yayalara bırakılmış. İngiliz hoşgörüsü diyorum. Bu kadar saygıyı Müslümanlar kendi ülkelerinde de görebilseler, diye içimden geçiriyorum.

Saat 10.00’u geçmesine karşılık hala bayram namazı kılınıyor olması beni dehşete düşürüyor. Kim bilir kaçınıcı cemaatle kılınış bu. Manzara gerçekten müthiş.

Cemaatin çokluğu, cami çıkışında duvar boyu açılan sergiler dünyanın dört bir tarafından derlenmiş bir pazar yeri görünümü veriyor. Adeta herkes kendi memleketini oraya taşımış. Pakistanlılar, ateşli nutuk çeken Filistinlilerin kaset satışları, Türklerin seccadeleri, Arapların misvakları, takkeleri... Olanca kalabalık içinde azınlık durumunda olan İngiliz Müslümanlara özgü çok az işaret var henüz.

Bir anda Londra’da değil de kendinizi Lahor’da, Filistin’de, Kahire’de, Nijerya’da hissedebilirsiniz. Hepsini ayrı ayrı ama bir arada.

TEKKEDE BİR JAMES BOND FİLMİ

Bu filme de nereden takıldım böyle. Ama ne o sahneler; sanki daha evvel gördüğüm mekanlarda geçiyor. Bu tarihi bina, bu kayanın altından çıkan su... Şimdi bir sonraki sahnede ne olacağını değil, dar açılardan verdiği dekorun tamamını yakalamak, ayrıntılara girmek için sabırsızlanıyorum. Film, Yugoslavya'da geçen bir casusluk macerasını işliyor.

Tamam, şimdi iyice emin oldum; bu, daha evvel fotoğraflarını gördüğüm tekkenin ta kendisi. Bir macera filmi için bu Osmanlı tekkesi kullanılmış! Ama konusu gereği tekke olduğuna dair en ufak bir gönderme yok. Ajanlar tekkenin odalarında kovalamaca oynarken, ben bu Osmanlı tekkesinin yeni bir boyutunu keşfetmenin heyecanı ile onlarla birlikte koştu-
ruyorum adeta. Ne büyük paradoks.

Ağustos 1996, Mostar

Dayton Anlaşması yapılmış, savaş biteli aylar olmuş. Ama Mostar'ın verdiği onurlu mücadelenin izleri her taşta kazınmış adeta. Bir tarafta Hırvatlara diğer tarafta Sırlara karşı verdiği inanılmaz savaştan zaferle çıkan Mostar her haliyle hüznü veriyor.

Çekimleri yaptık. Sulara gömülen Mostar Köprüsü'nü biz de gönlümüze gömdük. Sanırım kameraman Mehmet Yıldız hayatının en duygulu çekimini yapıyor. Onu yönlendiren-

dirirken, kamerayla birlikte soluk aldığını hissediyorum. Kameraya elini attığı an kendinden geçiyor.

Ama benim aklım başka yerde takılı kaldı. Beraber geldiğimiz gruptakilerden defalarca buraya gelip giden olduğu halde hiçbiri gitmemiş oraya. Nasıl olur?

Mahmut Erol'un 1986'da, Yugoslavya gezisinden getirdiği broşürlerdeki resimleri gördükçe ne kadar heyecanlanmıştım halbuki. Sonra, tekkeyi anlatan bir yazı yazarak *İlim ve Sanat*'ta yayınlanması için getirmiş, daha sonra yayınlanmıştı.

Hüseyin Kansu'ya ısrarla bir an evvel gitmemiz gerektiğini söylüyorum. Blagay Tekkesi görülmeden Bosna görülmüş olmaz. Ta Saraybosna'dan beri güneye doğru inerken buraya gitmeyi düşünüyordum.

Evet, nihayet tekkeye doğru yola çıkıyoruz. Mostar'ın yerleşik olduğu vadi biraz daha genişlemiş olarak deniz tarafına doğru açılmaya başladığı güneye 10-15 km iniyoruz.

Şöföre 'Dar bir vadinin içinde, bir su başında olması gerekir' diyorum. James Bond filmi izlerken, daha önce fotoğraflarda yakalayamadığım perspektiften konumunu ezberlemiştim adeta. Ve işte Blagay Tekkesi... Kapının girişine ve duvara işlenmiş ay yıldızı ile ayrı bir iklimin serinliğini fokurdattıyor. Tekke suyun kaynağına doğru uzanmış bir kuş yuvasını andırıyor.

Duvarın üstünde o nefis hatla Hû yazıyor.

Sarı Saltuk'un Osmanlı'dan önce gelip kurduğu tekke. Fetihden çok önce gelip kurulan, Bosna'da İslam'ın ilk tohumlarının atıldığı ab-ı hayat kaynağı gibi hala duruyor. Sırtını verdiği dev kayalık onu adeta gizliyor. Tekkenin üzerinde bulunduğu kayanın altından berrak, buz gibi, bir nehir büyüklüğünde su çıkıyor. Ağustos sıcağında, tekkenin diriltici iklimi ile elimizi yüzümüzü yıkadığımız su birleşiyor, aynı kaynakta buluşuyordu adeta.

Her yıl yüz binlerce Bosnalı Müslüman geleneksel olarak burayı ziyarete gelmiş. Tekke, yerleşim merkezinin çok uzağında olmasına rağmen savaştan nasibini almış. Tekke-

nin ahşap binası genelde sağlam duruyor; ama yer yer isabet eden şarapnel parçalarıyla duvarlar delik deşik.

Savaş sırasında Nevetra nehrinin karşı tarafını ellerinde tutan Hırvatlar, bir ara, tekkeyi görecektir bir açıda mevzi ele geçirmişler. Karşı tepelerden tekkeyi top atışına tutmuşlar. Ancak, tekke, adeta kovuğuna gizlendiği kayalardan isabet almadan kurtulmuş. Sağına soluna top mermileri düştüğü halde tekke doğrudan isabet almamış. Hala kayalardan kopan parçaların yerleri belli oluyor.

Bu olay, tekkenin içinde yatan Sarı Saltuk'un kerametine sayılmış. Halk Hıristiyan Hırvatların burayı yıkmaya güçlerinin yetmediğine inanıyor. Ülkelerinin böylesi manevi sahiplerinin olduğu inancı onlara haz duygusuyla birlikte bir tür manevi güven veriyor.

Yapı tipik Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşıyor. Zaten Osmanlı medeniyetinin yaşayan izlerini görmek için Balkanlar'ı gezmek gerekiyor. Ahşap iki kat. Her şey yerli yerinde duruyor. Şeyhin türbesi tekkenin içinde. Sandukasının başında Kur'an okuyoruz. Ferah, rahat, aydınlık, insanın içini genişleten, dinginlik duygusu veren bir mimarisi var tekkenin.

İkinci katta tekkenin hamam kısmı var. Kubbesi renkli camlarla kapatılmış yıldız şeklindeki pencereciklerle dolu. Gök kubbeyi andırıyor.

Tekkeye bir aile bakıyor; aniden bastıran bu kalabalık ziyaretçi grubuna Türk kahvesi ikram ediyorlar. Tekkenin serin bahçesinde kahvelerimizi yudumlarırken aşağıda, suyun hemen çıktığı yerde alabalık yakalamaya çalışan Boşnakları izliyorum. Yarım saat evvel Mostar'da kuşandığım hüznün yükü bir anda boşalmış, hafiflemişim adeta.

Ne de olsa hayat devam ediyordu. Osmanlı suyun başını zamanında tutmuş diyorum, tekkeden ayrılırken.

Bu akşam Konya'da yapılan Şeb-i arus törenleri televizyonda canlı olarak yayınlanıyor. Başbakan ve eşi de törenleri izliyor. Konuşmalar ne kadar soğuk, resmi. Devlet ciddiyetinde. Bunda Başbakan ve eşinin hazır bulunmasının etkisi var mı? Spor salonunun basket sahası olarak düzenlenen sahnesinde çizgiler bile gizlenmemiş. Ve tören başlıyor. İcra edilen şey gerçekten tören formatında. Kısaltılmış, muhtevası boşaltılmış, turistik kaygıların öne çıktığı bir Mevlevi töreni. Şeb-i arus'un Mevlevi ayini olmaması için gerekli tüm ihtimam gösterilmiş anlaşılır.

Geçen yıl Seyyid Hüseyin Nasr, ta Amerika'dan kalkıp otantik Mevlevi ayini izlemek için Konya'ya gelmişti. İntibahlarını sormaya cesaret edemedim.

Royal Albert Hall, 1989

İngiliz kraliyetinin en görkemli konser salonuna girdiğimizde program başlamıştı. Balkondaki yerimi ararken bir yandan da konuşmaya kulak kabartıyorum. Nefis bir İngilizce'yle *Mesnevi*'den parçalar okunuyor. Bu olsa olsa Talat Halman olmalı diye düşünüyorum. Oysa onunla ne karşılaşım ne de konuşmasını işitmiştim. Yerime oturduğumda konuşmacının Talat Said Halman olduğunu anlıyorum. Genelde, Mevlana'yı hümanizm çerçevesinde takdim etse de İngilizce'ye hakimiyetini, irticalen yaptığı konuşmayı takdir etmemek mümkün değil.

İngilizce şiir diline hakimiyetini özellikle Mevlut Ceylan'ın *Core* dergisine yaptığı katkılardan tanıyorum. Tarihi salon tıka basa dolu. Sadece aristokrasiye ait özel localarda birkaç boş yer var. Aristokratlara ait localar satılmıyor. Sınıflı toplum yapısı buralarda daha bir kendini gösteriyor.

Ve ayın başlıyor. Otantik bir Mevlevi ayını icra ediliyor. Aslen İsviçreli olan Venedik, çalınan sazları merak ediyor. Özellikle konunun ismini soruyor. Ayın sırasında Gökhan Çetinsaya, "Bu kadar otantik Mevlevi ayinini hiç izlememiştim" diyor ve Türkiye'dekilerin turistik yanından dert yanıyor. Her ne kadar tarih çalışsa da eski bir folklorcu olarak olaya daha sağlıklı bakıyor.

Necmi'nin itirazı ise ayinin bidat olup olmadığı ile ilgiliydi... Tabii Venedik'in bunları anlamlandırması güç yeni bir Müslüman olarak.

Salon gerçekten tam bir huşu içinde. Aşır ve zikir tam olarak okunuyor her bir bölümde.

Ayin bittiğinde bazılarının kendinden geçmiş vaziyette yerinden kalkamadıklarını görüyorum.

Metroya doğru grup halinde yürürken önümüzde yürüyen İngiliz çift, birden durup gece karanlığında, cadde ortasında kollarını açarak dönmeye başlıyor. Ayin bitmemiştii henüz...

Barbican Center, 1990

İngilizlerin modern dönemde övündükleri en büyük sanat merkezi sayılan Barbican Center'da Paco Pena'nın Flamenko gösterisini balkon kısmından izliyorum. Salon çok büyük; enine ve boyuna uzamasına rağmen birkaç kat balkondan da rahatlıkla izlenebiliyor.

Flamenko'nun hareketli havasına rağmen İngiliz seyirci kendilerine özgü sessiz, belki de soğuk tavırlarla çit çıkarmadan izliyor.

Sessizliği arada bir bozan, bana göre sağ tarafta öbeklenmiş bir grup İspanyol izleyicinin "ole"leri...

Müthiş bir tempodaki gösteri yer yer bize yakın esintilerle yüklü. Müziğin zaman zaman Arapça'yı, hatta ezanı çağrıştıran bir yanı var. Endülüs esintisi, daha doğrusu etkisini görmemek mümkün değil. Paco Pena'nın, okuduğum bazı söyleşilerinde doğrudan ezana atıfta bulunduğu aklıma geliyor. Adeta avazeyi gökkubbeye salıyor Pena. Gitarı ise müthiş. Atların dört nala koşuşunu hatırlatıyor zaman zaman. Hızlı bir tempo ama dinginlik veren bir ritm.

Geleneksel İspanyol kültüründe kadın, konum olarak Doğu'ya yakın özellikler taşıyor. Çok ön planda değil. İspanyol danslarında bile bunu görmek mümkün. Kadın sanatçının sahnedeki yeri bile bu hiyerarşik yapıyı yansıtıyor. Gösterisi biter bitmez adeta buharlaşıyor. Bir an selam verip çekiliyor, yerini erkek sanatçıya bırakıyor. İspanyol antropolojisine ait bu tespitleri okuduğum döneme raslaması da iyi oldu bu gösteriyi izlemem.

AKM, 1992

Paco Pena konseri için aldığım iki kişilik biletin yanında tanıtım broşürünü okuyorum. Londra'da, New York'ta konser vermiş olmasını referans olarak almış; kendi kendime, "Bundan böyle İstanbul'da da konser verdi diye yazacaklar", diye düşünüyorum.

AKM'nin büyük salonu tamamen dolu. Eşimin başörtülü olmasının izleyicilerin dikkatini çektiğini fark ediyorum. Dönüp bakanlar bile var. Ne tuhaf bir ülkedeyiz...

Pena İngilizce, özür dileyerek başlıyor konsere; "Sesim kısık olduğu için parçaları okuyamayacağım..."

Sadece gitar...

Neden bize gelince böyle yapıyor? Saygısızlık değil mi?

Neden biz kendimize böyle davranıyoruz. Yaptığımız sadece saygısızlık mı?

LONDRA, TARİH: HER AN YAŞANABİLİR BİR GEÇMİŞ

Ders aralarının o hareketli kantin ortamı. Kantinin duvarları her türlü eğilimi yansıtan afişlerle dolu. Kimi piyano resitaline davet ediyor, kimi bir punk partisine. Bu arada gay ve lezbiyen haklarına ilişkin renkli afişler daha bir çığırta duruyor. Bunlar öğrenci derneklerinin etkinlikleri.

Bir masa etrafında çoğu değişik uluslardan öğrencilerin oluşturduğu bir grupta konuşuyoruz. Bugün molamız sohbetten çok biraz tartışmalı toplantıya dönüşüyor. Her nasıl olduysa tartışmanın odak noktası haline geldiğimi sonradan fark ediyorum. Bir yığın itiraza cevap yetiştirmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Hep sessiz duran Iraklı arkadaşın sorusuyla irkiliyorum. Aslında soru sormaktan çok mat etmeye yönelik istihzai bir mesajdı diğerlerine. "Siz dinci misiniz?" İngiltere'de mülteci durumunda olduğumu bildiğim bu arkadaşla daha önce hiç konuşmamıştık. İsmi de alışık olmadığım bir isimdi. Olsa olsa Hıristiyan Arap veya zayıf bir ihtimalle sosyalist eğilimli Müslüman asıllı biridir diye düşünüyordum. Nitekim soru soruş tarzı da kendini ele verir gibiydi. Ben ne demek istediğini anladığımı ima edencesine: "Bu soru doğru sorulmuş bir soru değil. Ya Müslümansınızdır ya da değilsinizdir. Dinci misin ne demek" şeklinde bir cevap veriyorum. Karşılık vermeden susuyor. Müslüman olmayan diğer arkadaşlar aramızda geçen bu konuşmadan fazla bir anlam çıkaramadıkları için konu hemen değişiyor. Daha sonra Kuzey Iraklı bir Kürt olduğumu öğreniyorum. Nedense o

günden sonra bana hep uzak duruyor. Belki de bana öyle geliyor. Hemen hemen hiç diyalogumuz olmuyor.

Bu mültecilerin çoğunda buna benzer bir kimlik sorunu yaşıyor. Renklerinden, isimlerinden bile bu topluma ait olmadıkları hemen belli olsa, Batı toplumunda görülen yabancıyı şiddetli biçimde dışlama eğilimine hayatın her safhasında muhatap olsalar da, yine de bunlara benzeme eğilimi ağır basıyor. Aslında benzemekten önce Batılı'nın kendisine izafe ettiği kimliği peşinen reddederek kendini kabul etme eğilimi.

Oysa, yaşayışınız ve hayat felsefenizle ne kadar onlara yaklaşırsanız yaklaşın isminizden, renginizden doğduğunuz toprakların beslediği kültür ortamından dolayı peşinen ayırıcılığa muhatap olmaya mahkum gibisiniz.

Ve dönem sonu... Son ders neredeyse bir partiye dönüşmüş durumda. Japon bayan gecenin yıldızı bana göre. Özel olarak hazırlayıp getirdiği Japon tatlılarının yanı sıra demlediği Japon çayını da getirmiş. Üşenmeden hazırladığı bu ilginç ikramlar arasında yeşil Japon çayı hoşuma gidiyor. Parlak yeşil renkte adeta saydam bir çay...

Hemen herkes kendine göre bir ikram yapıyor.

Razan, paketini çıkarıyor. Biraz da övünerek, "Size Rus viskisi getirdim" diyor. Kendi kendime "Irak nere, Rus viskisi nere" diye soruyorum.

Herkese tek tek viski doldurmaya başlıyor. Bana geldiğinde "gözünün içine bakarak bana doldurma" diyorum ve geçiyor.

Partinin bitiminde biraz da hızlı hızlı çıkıyor, Warrent St. Metro İstasyonu'na doğru yürümeye başlıyorum. Londra gecelerine özgü serinlik adeta üşütüyor. Birden arkamdan birinin yaklaştığını hissediyorum. Razan, "Seninle konuşmak istiyorum" diyor. Biraz da şaşırılmış biçimde "Tabii neden olmasın" diye karşılık veriyor ve adımlarımı yavaşlatıyorum ister istemez.

Razan doğrudan söze başlıyor: "Biliyor musun, bugünkü kadar kendimi dine yakın hissetmedim hiçbir zaman." Tıpkı

aramızda sözle ifade edilmeyen ama tavırlara yansıyan o soğukluğun estiği soru sorduğu günkü gibiydi. Biraz şaşır-
mış vaziyette, "Hayrola ne oldu?" diye soruyorum. "Hani, sen
bana viski koyma dediğin an var ya, o beni çok etkiledi. Ha-
tırlıyor musun bir defasında, sen, 'Ya Müslüman'sın ya
değilsin', demiştin; o günden beri ciddi olarak düşünüyör-
düm. Ama bu an bir dönüm noktası oldu."

Sonra hikayesini anlatmaya başlıyor. Bizim coğrafyamızın insanına özgü bir kimlik bunalımı her yönüyle. "Buraya geldiğimde ne kadar mutluydum. Özgürlük, demokrasi, eşitlik, imkanlar.... uçuyordum adeta. Sosyalizme o kadar inanıyordum ki. Dine hiç değer vermedim hayatım boyunca. Ama toplumun içine girdikçe kendime ve kim olduğuma dair sorular da artmaya, içimi kemirmeye başladı... İkiyüzlülükleri daha iyi kavramaya başladım. Şu an kendimi Allah'a o kadar yakın hissediyorum ki..."

AMERİKA'DAN 28 ŞUBAT MANZARALARI

20 Şubat 1997, Washington

Türk Amerikan Konseyi'nin yıllık toplantısının yapıldığı büyük otel hayli hareketli. Gazeteciler, işadamları, siyasiler, askerler, Türkler, Amerikalılar değişik salonlarda yapılan toplantılarda Türk-Amerikan ilişkilerini tartışıyorlar. Bu yıl ki toplantılar daha bir heyecanlı, hatta zaman zaman gerilimli bile geçiyor denebilir. Özel görüşmeler yapılıyor. Hatta Güneydoğu'dan davet edilen belediye başkanları bile yaptıkları konuşmalarda, bölgede aslında ne kadar demokratik bir yapının olduğunu anlatarak Amerikalıları yatırım yapmaya ikna etmeye çalışıyorlar.

Otelin önünde birkaç kişilik PKK'lı grup gösteri yapıyor. Artık rutin hale geldiği için kimsenin dikkatini çekmiyor bile.

Lobide oturmuş buluşacağım kişiyi bekliyorum. Gözüm bu büyük otelin giriş kapısında, randevuyu kaçırmak istemiyorum. Beklediğim arkadaş birden otelin kapısından içeriye heyecanla dalıyor ve beni görür görmez randevuya yetişmekten öte bir telaşla bana doğru yaklaşıyor. Henüz selamlaşmamıştık ki, "Belli etmeden hemen dışarı çıkıp kapıdaki göstericiye bir bakar mısın?" diyor ve fazla bir şey anlamadan dışarı çıkıyorum. Hayret dışarıda göstericilerden eser yok. Geri dönüp, kimseyi göremediğimi söylüyorum. Ve hikayeyi anlatıyor: "Demek hemen gitmiş" diyor ve anlatmaya başlıyor: "Yıllar önce Washington'da öğrenci iken kendisini bir devlet

kurumu adına okuduğunu bildiğimiz, hatta hakkında, özel görevi olduğu söylenen biri bizim Türk arkadaş çevresinde dolaşıyordu. Vatan, millet gibi konularda kimseye laf söyletmeyen biri olarak tanınmıştı. Seninle görüşmek için otele girerken, birden bire bu kişiyle tek başına elinde pankart olduğu halde göz göze gelmeyelim mi?”

Toplantılarda askerlerin havasına diyecek yok. Adeta hükümeti temsilen gelen bakanlara, “Amerika ilişkileri bizim üzerimizden geçer ve Amerika bize itibar eder” mesajını veren bir hava oluşuyor toplantılarda. Çevik Bir popülaritesinin tadını çıkarıyor adeta. Gazetecilerle konuşuyor, dinleyenlerden bol bol alkış alıyor.

18 Şubat 1997, Virginia

Amerikan tarihi bir bakıma doğanın tarihidir. Doğanın bu kadar zengin ve çeşitli olduğu az ülke var yeryüzünde. Ülke olmaktan çok bir kıta özelliği taşıyor bu bakımdan.

İbrahim’in kullandığı otomobille nefis bir yolda nefis bir tabiat manzarasını seyrederek hızla ilerliyoruz. Mevsim kış olmasına rağmen ormanlık bitki örtüsü bambaşka duyguları çağırıştırıyor. Nihayet kapısında “School of Social and Islamic Science” yazan binadan içeri giriyoruz. IIIT’nin yüksek lisans eğitimi yapan okulu.

Türkiye’deki tartışmaların buradan da dikkatle izlendiğini hemen fark ediyorum. Yeni tanıştığım bir gazeteci, “Türkiye’deki Refah deneyimi İslam dünyası için de önemli. Demokratik yöntemlerle belli bir başarıyı yakalayan bir hareket, diğer hareketler için de önemli bir deneyim olabilir. Aksi takdirde Orta Doğu’nun bilinen mücadele yöntemlerine döner” diyor.

26 Şubat 1997, New York

Sabah kahvaltısında *Hürriyet*’ten Ferai Tınç’la beraberiz. Devlet Bakanı Abdullah Gül’ün programını takip ediyor. Konuşma hemen Türkiye’deki gerginliğe ve Refah’ın uygulamalarına geliyor ister istemez. Refah’ın da önemli hatalar

yaptığını söylüyor Ferai Tınç. Ben başka bir açıdan yaklaşıyorum: “Bu gerginliğin temelinde biraz da sınıfsal, hatta psikolojik boyutun önemli olduğunu düşünüyorum. RP'nin gerçekten bir ideolojisinin olup olmamasından önce temsil ettiği sosyal tabakaların bir yerlere tırmanıyor olması Türk elitinin alışık olmadığı bir durum. Ayrıcalıklı olarak gördükleri alanlara sakallı, hatta başörtülü tiplerin girip çıkmaya başlamaları onlar için son derece rahatsız edici bir durum olsa gerek...”

“Haklısın” diyor Ferai Tınç, “Süleyman Bey'i bile İstanbul sosyetesini çok zor hazmetti. Yaşayış ve dünya görüşü olarak kendilerinden biri olmasına rağmen köy kökenli olması nedeniyle onu zor kabullendiler.”

Abdullah Gül bir basın toplantısı yaparak gezisini gazetecilere değerlendiriyor. Sorulardan biri salonda soğuk bir rüzgar estiriyor. Bu cuma toplanacak MGK'da hükümete muhtıra verileceği söyleniyor. Bu durumda tavrınız ne olacak?

Bir gün önce *Yeniyüzyıl*'dan bir arkadaş “Sence, Abdullah Gül'ün burada yaptığı temaslardan, Amerika'nın Refah hükümetine karşı askeri darbeye izin vermeyeceği konusunda bir garanti aldı mı?” şeklinde sorduğu soruyu hatırlamadan edemiyorum.

KATERİNA'DAN KALAN TAŞ

Eylül, 1997, Bahçesaray/Kırım

Hansaray'ı gezerken hüznle karışık duygular içindeyim. Tarih biraz da hüzündür bizim için. Kendi tarihini yeniden üretemeyen toplumlara özgü bir hüznün, bir tür iç burukluk belki de. Kırım hanlarının Rusya içlerine, Moskova önelerine, Polonya'ya kadar uzandıkları devletin merkezi burası. Ahşap mimarının tümüyle hakim olduğu bu saray İstanbul'daki Topkapı Sarayı'na ne kadar benziyor. Adeta aynı medeniyet ikliminin değişik bir yansıması.

Aslında Kırım'dan İstanbul'a, oradan Kahire'ye uzanan hattın kuzeydeki merkezini Kırım'ın başkenti Bahçesaray oluşturuyordu. 200 yıl önce kuzey kanat Kırım düştü, arkasından güney kanattaki Kahire Napolyon'un işgaliyle düşüşü yaşadı. Merkez yani İstanbul, sonuna kadar direndi. Direniş değişik biçimiyle sürüyor.

Hansaray'ı gezerken bir köşede bir taş gözüme çarpıyor. Çariçe Katerina'nın Bahçesaray'a gelişi anısına yapılan zafer takından kalma bir taş. Zafer takından şu anda eser yok. Zafer takından geriye kalan bir taş Hansaray'da hâlâ duruyor. Üzerine Katerina'nın şehre giriş tarihinin yazıldığı taş. Yani Osmanlı medeniyet havzasının kuzey eksenindeki merkezin düşüş tarihinin kazındığı taş: 1787

5 Mart 1999, İstanbul

Büyükelçi Alekseev kendinden emin bir diplomat görüntüsü veriyor. Mesleğinde parlak biri olduğu olayları değerlendiriş tarzından ve mesleki kariyerinden hemen anlaşılıyor. Şu anda bile Sovyet imparatorluğunun bir temsilcisi gibi konuşuyor. Halen Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Asya Dairesi Genel Müdürlüğü'nü yürütüyor. Rus Dışişleri'nde bir Asya ülkesi kabul edilen Türkiye ile Alekseev'in başında olduğu birimle, Asya Dairesi ilgileniyor.

Gazetelerde çıkan Kırım'ın bağımsızlık talebi durumunda buranın tekrar Rusya'ya bağlanması gerektiği konusundaki soruyu cevaplandırırken diplomasi ile milli hedefin birbiriyle nasıl uyuşturulacağını örneğini de sergiliyor. "Bu konu Ukrayna'yı ilgilendirir. Çünkü, Kırım Ukrayna'nın bir parçasıdır. Ama bu bizim bölgede çıkarlarımız olmadığı anlamına gelmez. Osmanlı-Rus anlaşmasının gündeme getirilmesini de gerçekçi bulmuyorum."

Her ne kadar Rusya yeni temeller üzerine yapılıyor olsa da, Katerina'nın zafer takı yıkılmış olsa da o taş, tarih düşülen taş hâlâ yerli yerinde duruyor.

Karşımda bir zamanların Sovyet imparatorluğunun Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakan Yardımcılığı yapan General Lobov, hiçbir ifade çizgisi taşımayan çehresine olanca sempatikliğini yüklemeye çalışıyor: "Rusya artık yeni bir anlayış üzerine yükselmeye çalışıyor. Bütün iyi niyetimizi göstererek Varşova Paktı'nı dağıttık; NATO da bize kendi ittifakını dağıtacağı sözünü vermişti, ama dağılmadı. Büyük çapta askeri güç indiriminde bulunduk." Asker olmasına rağmen diplomattan daha yumuşak mesajlar vermeye çalışıyor.

Eylül 1997, Sivastopol/Kırım

Kırım'ın iç bölgeleri ile güney sahilleri arasında her yönden fark var. Gerek tabiatın sunduğu harika güzellik, gerekse Sovyet zenginliğinin yansıması bakımından birinci sınıf şehir görünümü veriyor. Halkın hemen hemen tamamı

Rus. Zaten Rusların devasa Karadeniz filosu burada bulunuyor. Ukrayna toprağı olmasına rağmen Rus filosunun üssü burası. Her taraf Rus denizcileriyle dolu. Filonun kapsadığı alan hayli geniş. Denizaltılar, devasa savaş gemileri rahatlıkla görülebiliyor.

Aslen Kırım göçmeni bir aileden olan İlhan, artık buraya yerleşmiş, tam bir nostalji yaşıyor. Türkiye ile de iş yapmaya çalışıyor. Rus filosundan bir gemiyi söküp alüminyum ticareti yapıyor. Gemi komutanının, nasıl sağlam gemiyi hurda gösterip, kendilerine sattığını anlatmasını pek inandırıcı bulmuyorum doğrusu. "Hayatımın en mutlu anını, bir Rus gemisini parçalamak için ilk balyozu vurduğumda yaşadım." Anlattıklarını biraz da taşıdığı bu duygulara bağlıyorum.

Yokuş yukarı, Karadeniz filosuna paralel çıkıyoruz. Aşağıda körfezde, "Sivastopol önünde yatan gemiler" görünüyor. Birden şoföre durmasını söylüyorum. Gördüğümüz manzara karşısında hayretler içindeyiz, inanmak bile istemiyoruz. On yedi/on sekiz yaşlarında bir delikanlı omuzuna büyükçe bir torpidoyu yerleştirmiş, filoyu çevreleyen duvarlara doğru, dışarıya çıkmak/kaçmak üzere yürüyor. Gayet rahat biçimde omuzunda o uzunca torpido olduğu halde duvara çıkıyor, kimseden çekinmeden, bir müddet duvarın üstünde yürüdüktan sonra caddeye atlıyor. Bu arada bizim çekim yapmamızdan da rahatsız olmayarak verdiğimiz birkaç bozuk para karşılığında poz vermeyi de ihmal etmiyor. Caddeye atlayıp aşağılara doğru yürüyerek gözden kayboluyor. Kemal Sayar'la beraber hayretler içinde bakıyoruz.

İlhan, yolda anlattıklarını hatırlatırcasına, keyif aldığı bu manzara karşısında yüzüne yaydığı tebessümle bize bakıyor.

Rusya barış için en cesur kararları alarak, kuvvet indiriminde bulunmuştur.

ASTEĞMEN MEHMET NEREDE ŞEHİT OLDU?

Mart, 1998

Yine gündem toplantısı yapıyoruz. Birkaç gün sonra Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü var. Bu kez değişik bir şeyler yapalım diyorum arkadaşlara. Ve birden tam 6 yıl önce okuduğum ve her hatırlayışımda hüzne boğulduğum bir olay aklıma geliyor.

Galatasaray Lisesi mezunu Asteğmen Mehmet'in Çanakkale'den İstanbul'a kamyon tekerleği almak için gelişinin hikayesi. Zaten o dönem Galatasaray Lisesi'ndeki Müslüman öğrencilerin hemen hemen tamamı Çanakkale'ye gitmiş, bir çoğu şehit olmuştu.

Mehmet'in, şimdiki İstanbul Üniversitesi binasına gelip Erkan-ı Harbiye'den lastik için ödenek alamayınca Karaköy'deki Yahudi tüccara çektiği numarayı aktarıyorum. Ve göz yaşartıcı sahne. Sabaha kadar oturup çizdiği yeni çıkmış sahte yüz kaymenin altına yazdığı ibare: 'Bedeli Çanakkale'de ödenecektir.'

İstanbul, olaydan sonra çalkalanıyor. Sonuçta Veliaht Abdülmecid Efendi lastiklerin bedelini tüccara kendi kesesinden ödüyor.

Bir ara Doç. Dr. Ali Akyıldız'la sohbet ederken para konusunda kitap hazırladığımı söylemiş, ben de bu olayı kendisine anlatmıştım. Meğer o da bu konuyu araştırmış, kitapta bahsetmiş, henüz basılmamış kitabın Asteğmen Mehmet'le ilgili bölümlerini dosyadan göstermişti.

İsmail Bezirci'ye kaynaklarını vererek hikayeyi 18 Mart için hazırlamasını istiyorum.

Yaz, 1998

Televizyonlarda Asteğmen Mehmet'in hikayesini konu alan bir reklam filmi yayınlanıyor. Şair Cevdet Karal reklam senaryosunu yazarken gazetede yayınladığımız hikayeden esinlendiğini söylüyor.

Reklamlarda son bölüm dikkatimi çekiyor: 'Asteğmen Mehmet bir yıl sonra şehid düştü.'

Bunu hiç düşünmemiştim, yıllar önce okuduğum hikayede Asteğmen Mehmet'in nerede şehid düştüğünü hiç hatırlamıyorum. Galatasaraylı Mehmet nerede şehid düşmüştü gerçekten? Çanakkale Savaşı da bittiğine göre. Ama birliğinin Filistin'e nakli için kamyon tekerleği aradığını hatırlıyorum.

18 Mart 1999

Mustafa Aksay'ın iki yıldır üzerinde çalıştığı Hicaz Demiryolu belgeselinin albümü bugün elime geçiyor. Kapağı güzel görünüyor. Mustafa Aksay, kimi zaman göz yaşlarımı tutamadım diye anlattığı belgeselin fotoğraflarını kitaplaştırmıştı sonuçta, seviniyorum. Albaraka, iyi bir iş yapmış, sponsor olmuş; kitaba anlamlı bir kuşak da geçirmiş: 'Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılı anısına'.

Fakat bunca emeğin mahsulü kitabın sahibi yok. Yayıncılık açısından büyük eksiklik. Sponsor olmakla eserin sahibi olmak arasında bir fark olmalı.

Fotoğraflar fotoğraflar... Bir hüznün çöküyor üstüme.

Lawrance of Arabia filminin sahneleri geliyor gözümün önüne. Arabistan çöllerinde yol alan trenin içindeki Anadolu yaylalarından, Balkan serinliklerinden kopup gelen Mehmetçik'e yapılan saldırılar... *Lawrance*'in ayarttığı bedevilerin çığlıkları... *Lawrance*'in tren katarının üstündeki o şuh pozları...

Terkedilmiş istasyon resimlerini çeviriyorum bir bir...

1990, Londra

Lawrance of Arabia tekrar oynuyor. Arapların yoğun olarak yaşadığı Edgware Road’daki sinemalarda gösterilmesi de ilginç. Filmi seyreden Arap bir arkadaş beğenmemiş: Sanki Araplar hiçbir şey becerememiş, her şeyi Lawrance gerçekleştirmiş gibi göstermişler diyor. Filmdeki tarihsel çarpıtmanın ancak bu kadar farkında.

Lawrance, Arap bedevi aşiretleri arasında etkili olmuştu ama hareketin şehirli, medeni Araplar arasında hiç etki bulmadığı da bir gerçektir. Başkaldırı, medeniyet görmemiş bedevilerin isyanından ibaretti. İngiliz tarih anlayışı, bunu köle bir halkın Osmanlı’ya karşı özgürlük kıyımı olarak sunmasını bildi.

Sonunda, dünya siyasetini algılayış biçimleri bedeviliği aşamadığından küçük vaatlerle isyanın karşılığını İngilizlerin başka bir oyununa gelerek ödediler.

18 Mart, 1999

Asteğmen Mehmet’in şehid düştüğü yeri Mustafa Aksay’ın albümünü çevirirken hatırlıyorum. Mehmed Çanakkale’den ta Akabe’ye gelmişti. Lawrance’in kışkırttığı Bedevi Araplar şehri kuşattığında, Osmanlı ordusunun direniş gücü bitince şehri boşaltmaya başladı. Mehmet aracı birlik olarak bedevileri oyalamak için şehirde kaldı. Ordunun Akabe’yi boşaltma işlemi bitene kadar direneceklerdi. Sonuna kadar direndiler ve bir bedevi kurşunuyla şehid oldu.

Çanakkale’de yedi düvelin deviremediği Mehmet bir bedevinin kurşununa kurban gitmişti.

Lawrance filmi eleştiren yeni yetme Arap arkadaşın esef edişini tekrar hatırlıyorum ve bir şeyler boğazımda düğümliyor.

Mustafa Aksay’ın Şam’da karşılaştığı yaşlı şimendifer makinistinin Abdülhamid ismi geçince gözlerinden akan yaşları hatırlıyorum bir de.

İSTANBUL'UN FETHİNİ GÖRENLER...

Tiran, 1995

Tiran'a gelişimin ikinci günü sabahı erkenden otelden dışarı çıkıp etrafı dolaşmaya başlıyorum. Ana caddenin hemen arkasında bir pazar kurulmuş. Hayat ne kadar erken başlıyor. İnsanlar sabahın yedisinde bile tezgahlarını kurmuş, alışverişe başlamışlar bile. Sabahın erken saatinde pazarı gezen bir yabancı olarak hemen dikkati çekiyorum. Pazarın fakirliği satılan ürünlerden belli oluyor. Boş kasaları fotoğraflamaya çalışıyorum. İhtiyar bir kadın nereli olduğumu soruyor işaretleriyle. Türk'üm deyince verdiği cevabı hiç unutmayacağım: "Ben de Türk'üm."

Müslümanlıkla Türklük Balkanlar'da eş anlamlı olarak kullanılıyor. Etnik olarak hangi gruba ait olursanız olun siz aynı zamanda bir Türk'sünüz, çünkü Müslüman'sınız.

İstanbul, 1991

Telefondaki ses o bildik sestir: Beni hatırlıyor musun, ben "Noreddin." Çok beğendiği ismi Nureddin'i, özel bir vurgu yaparak Boşnak aksanıyla Noreddin'e çevirmişti. Akşam karanlığında Kartal'da verdiği adresi güç-bela bulduğumda kendimi adeta yabancı bir ülkede hissetmiştim. Boşnak göçmeni bir ailenin tüm yakınları toplanmışlardı. Çoğu uzunca bir süredir Türkiye'de yaşıyor olmalarına rağmen Türkçe'leri düzgün değildi ve aralarında hiç konuşamayanlar bile vardı.

Nureddin ev sahiplerine beni takdim ederken, Londra'dan arkadaş olduğumu söyledi. Yine o bildik Nureddin'di. Her an her türlü sürpriz yapmaya müsait haliyle beni bir kez daha şaşırtmıştı. Singapur'dan Yugoslavya'ya giderken İstanbul'a akrabalarına uğramış.

Londra

Hayatımda tanıdığım en ilginç insanlardan biri olarak hafızamda yer edecek Nureddin. Medeni cesaretle pervasızlığın bu kadar iç içe geçtiği bir insana hiç rastlamadım desem, yanlış olmaz. Bazen girişkenliği, medeni cesareti ile hayranlık uyandırırken kimi zaman da "Bu kadar da olmaz" dedirtecek kadar çevresine aldırılmaz tutum sergiler. Hareketlerinin benim ölçülerime göre patavatsızlığa kaçtığı çok olurdu ama işini mutlaka hallederdi. Hiç beklemediğiniz bir anda, hiç beklenmedik bir hareketle sizi her an şaşırtabilir. Vize sorunu olduğu halde sık sık, dağılmamış haliyle son yıllarını yaşayan Yugoslavya'ya gider ve her seferinde beş parasız olarak Heatrow Havaalanı'ndan nasıl geçtiğini, memurları ikna ederek nasıl giriş vizesi aldığını anlatırdı.

Sancaklı bir Boşnak'tı. İri vücut yapısı, siyah saçlarıyla fizik görünümünde tipik bir Boşnak'ı hatırlatan çok az şeye sahipti. Her zaman giyindiği siyah deri ceketle onu mutlaka birilerini bir konuda ikna etmeye çalışırken görürsünüz. Bu girişkenliği sayesinde kısa sürede hiç bilmediği İngilizce'sini ilerletmeyi başardı.

Benimle konuşurken bir ara, Boşnakça'daki Türkçe kökenli kelimeleri keşfetmesi, uzun süre onunla konuşmamızın ana fikrini oluşturdu. "Türkçe'de kaşık ne demek" türünden, sonu gelmeyecek gibi görünen bir konuşmaya her seferinde büyük iştahla sarılmaya başlamıştı.

Türkler'le ilişkili bir konu konuşulacaksa Sancak'ın nasıl İstanbul'dan önce Osmanlı toprağı olduğunu ve İslamlaştıklarını anlatır, Müslümanlık konusunda da öne geçtiğini düşünürdüm.

O gün bir Arap arkadaşıyla tartıştıklarını anlatıyordu. ‘Sen bu teze ne diyeceksin bakalım?’ derecesine sordu: Türkler iyi savaşçıydılar ama İslam’ı tebliğ konusunda çok zayıf kaldılar. Viyana’ya kadar gitmelerine rağmen onların eliyle Müslümanlaşan yeni ulus yok.

Cevabımı bekleyecekti ki dayanamadı ve küçümser bir eda ile devam etti: Aptal, tüm bunları bana karşı söylüyor...

SARAYBOSNA'DA BİR DAMLA GÖZYAŞI

Saraybosna, 1996

Saraybosna Camii'nin avlusunda bir yandan hep bir hüznü, acıyı hatırlatan tepelere, avlunun etrafını dolduran sarıklı mezar taşlarına bakarken bir yandan da toplantı saatinin gelmesini bekliyorum. Sanki Bursa'da büyük çınarların gölgesinin düştüğü bir cami avlusundayım. Her şey o kadar bize yakın, bize özgü hatta. Karşı tepelere doğru başımı kaldırdığımda birkaç ay evveline kadar mevzilenmiş Sırp 'Çetnik'lerin şehre doğru baktıklarını görür gibi oluyorum.

Başçarşıya'da gördüğüm haritayı hep saklayacağım. Saraybosna'nın kuşatma haritası. Hangi tarafın nerede mevzilendiğini, savaş, daha doğrusu kuşatma hattının nereden geçtiğini gösteren bir harita. Bir bakıma çağımızın "değerler haritası" olarak, insanlık çizgisinin hangi hat üzre geçtiğini gösteren bir belge olarak hep saklayacağım.

Kalabalık yavaş yavaş camiye gelmeye başlıyor.

Yavaş yavaş dolmaya başlayan caminin avlusunda alışılagenin dışında bir olağanüstülük var. Her sınıftan Bosnalı Müslüman'ın temsilcileri camide toplanmaya başladılar. Tüm Bosna'daki müftüler giyindikleri sarık ve cüppeleleriyle heyetler halinde geliyorlar.

İşte bir üniformalı komutan. Mostar bölgesinin kahramanlarından bir general.

Bir anda, Bosna'ya ayak attığım andan itibaren hep iç içe olduğum, tarihin derinliklerine beni çeken manzarayla

karşılaşıyorum. İlerleyen yaşına rağmen dimdik duran, ‘Osmanlı Ayan’ kıyafetiyle bir yaşlı Boşnak avlunun kapısından görünürüyor. Belinde kuşağı, şalvarı ve başındaki sarığı ile tam bir ‘Osmanlı Ayan’ temsilcisi... Toplumun tüm temsilcileri burada toplanıyor.

Bugün Saraybosna Camii’nde ‘menşura’ töreni var. Şehrin sembolü sayılan Hüsrev Bey Camii’nin savaştan nasibini aldığı için tamirde olması, törenin orada yapılmasına imkan vermiyor.

Birazdan ‘Bilge Kral’ Aliya İzzetbegoviç gelecek. Gelenleri daha yakından incelemek için avluda bekliyorum. Törene katılan Türklerden bir kısmının menşura törenini Osmanlı geleneğinin yeniden dirilmesi olarak saygı ve özlemle karışık duygularla birbirlerine anlattıklarını görüyorum.

Her şeyin altüst olduğu bir ortamda bunun farkında bile değiliz. Oysa ‘menşura’ törenleri her ne kadar yüzyılı aşkın bir geçmişi olsa da Osmanlı’dan kopuşu işaret etmektedir daha çok.

Bosna Avusturya İmparatorluğu’nun işgaline uğrayınca, buradaki Müslümanların idarî ve dinî işleri Reisu’l-Ulema’ya bırakılmış. Menşura, bu Reisu’l-Ulema seçiminin yapıldığı, ilan edildiği toplantıya verilen isim. Ancak İstanbul’dan da Halife’nin onayı gerekiyor Reisu’l-Ulema’nın meşruiyetinin olması için. Reisu’l-Ulema, sadece dini ihtiyaçları karşılayan müftülük makamı değil; eğitimden idari konulara kadar Bosna Müslümanları’nın en yüksek temsil makamı. Bunun yansıması olarak bugün Bosna’da müftülerin bizdekini aşan çok önemli yetkileri var. Yerel belediyelerin resmi kararları bile müftünün onayından geçmek zorunda.

Ve işte Bilge-Kral avlunun kapısından görüldü. Heyecanımı yenemiyorum, bu ilk karşılaşmam olacak. Aydınlık bir çehre, her şeye rağmen mütebessim, müşfik bir yüz ifadesi. Ama çilenin yoğurduğu bir ciddiyet hemen belli oluyor. Hâlâ dinç görünüyor. Camide İslam Dünyası’nın değişik kesimlerinden, özellikle dinî temsilci düzeyinde gelenler var. Şii ve Sünnileri Boşnaklar bir araya getirmeyi başarmış. İ-

ran'dan Ayetullah Cenneti de gelenler arasında. Bizden bu anlamda kimsenin olmaması kahredici bir Şey mi yoksa kp-rnn altından çok suların akmıŐ olduğunu mu gösteriyor. Hayır, yanı baŐımızda akan Bosna nehri akmaya devam ediyor ve nehir her zaman tazedir gerçekte ve yeni köprüler inşa edilebilir diye düşünüyorum. Esas olan inşa eylemini gerçekleŐtirebilmek.

Caminin ii tam bir resmî trene göre düzenlenmiŐ. Devlet başkanının katıldığı resmî bir tören ne de olsa. İlahiler okunuyor, Kur'an tilavet ediliyor.

Ve yemin nı geliyor. Boşnakça, rapa, Türkçe ve Arnavutça yapılan bir yemin. "Ben ki tüm Bosna Müslümanları'nın Reisu'l-Uleması olarak, tüm Bosnalı Müslümanların haklarını savunacağıma..."

Sabah evinde tanıştığım Mustafa eri Reisu'l-Ulema seçiliyor. Amerika'da tefsir doktorası yapmış aydın bir ilim adamı Mustafa eri. Malezya'da Ğretim yeliği yaptığını da duymuŐtum.

Mustafa eri Reisu'l-Ulema sıfatıyla ilk hutbesini okurken n safta oturan genç bir müftünün gözünden yaş aktığını fark ediyorum. Bir damla göz yaŐı...

Sevincin, Őkrn, acıların, hüznün, umudun kristalleŐtiĐi bir damla gözyaşı yuvarlanıyor göz pınarından yanaklarına doğru...

EVREN'İN AŞİRETİ ÇOK MU GÜÇLÜ?

1988, Londra

Oturduğum semtin halk kütüphanesinin kapısına "seçim sandığı" diye bir yazı yapıştırılmış. Her gün kullandığım güzergahtan otobüsle geçerken gözüm bir an dışarıya kaymasaydı bu yazıyı da görmeyecektim. Ama bugün günlerden ne? "Hafta ortasında seçim ha..." diyorum kendi kendime. Girişte gördüğüm birkaç ihtiyarın da yine kütüphaneyi kullanmak için geldiklerini düşünecektim o iğreti gibi duran yazıyı görmesem. Ne iyi seçimlerin yapıldığı gün bile hayat devam ediyor. Sistem oturmuş, seçimlerin yapılmasını varlık yokluk sorunu olarak algılamıyor kimse. Ama demokrasi bunun neresinde diye de düşünmeden edemiyorum. Siyasal katılım ne ifade ediyor? Gerçekte sistemin yerli yerine oturmuş görüldüğü bir anda iç zaafalarını da açık ediyor o kütüphanenin kapısına iliştiliveren yazı. Kimindi o geçenlerde okuduğum yazı: Batı demokrasilerinde halk adına siyaseti yürütenler azınlık bir sınıftan ibaret.

Gerçekten de yapılan tüm tartışmalara rağmen o kağıt parçasını görmesem seçimin farkında bile olmayacaktım. Bu durum benim yabancı oluşumla izah edilebilir mi? Sanmıyorum. Halkın siyasetten uzaklaşması belki sivil toplum örgütlerinin işlevselliği ile izah edilebilir ama siyasete karşı yabancılaşmayı (alienation) izah edebilir mi? Sonuçta yine azınlık iktidarı ortaya çıkmıyor mu? Ya eğitim düzeyinin, siyasal bilinçlenmenin ileri olduğu varsayılan bu toplumun

boş vermişliğine ne demeli? Katılım yüzde elliye zor buluyor genelde.

1985, Rewalpindi

Ziyaü'l-Hak döneminin ilk seçimleri yakında yapılıyor. İlk seçimler oluşunun heyecanı her tarafta hissediliyor. Tam bir şenlik, şamata. Partilerin seçimlere katılması yasak. Ancak şahıslar bağımsız olarak seçimlere katılabiliyor. Okuma yazma oranının bu kadar düşük olduğu bir ülkede "seçmen" adayları nasıl tanyacak? Her bir adayın birer amblemi var. Ancak bu amblemleri kendileri seçemiyor, seçim kurulu herkese birer amblem veriyor. Şenlik de burada başlıyor zaten. Aşiretlerin ağırlığı çok büyük. Salkım saçak bez afişleri ilk gördüğümde gülmekten kendimi zor tuttum. Neler yok ki amblemler arasında: horozdan muma, keçiden deveye kadar yok yok... Cemaat-i İslami, yöneticileri ve seçkin üyeleriyle buranın şartlarında bayağı eğitilmiş ve elit parti görünümü veriyor. Yöneticileri ve üyelerinin hali vakti yerinde, dünyada olup bitenlerden haberdar insanlardan oluştuğu yönünde bir kanı var. Mevdudi'nin tabana açılmamasının nedenlerinden biri de bu belki. Seçkin bir anlayışı var. Biraz da parti mi, yoksa cemaat mi olduklarına karar verememiş olduklarını düşünüyorum. Peşaver'deki salon toplantılarında Gazi Hüseyin Ahmed'i dinlerken şöyle bir baktım; sanki seçim kampanyasından çok, konferansı takip etmeye gelmiş insanların havası hakimdi. Cemaatin genel başkanı Tüfeyl Muhammed, Türkiye'deki siyasal durum üzerine konuşurken Kenan Evren'in uygulamalarından yakınan arkadaşına bunu söylemiş: "Kenan Evren'in aşireti çok mu güçlü ki çekinmeden böylesi uygulamaları yapabiliyor?" Tren, Quetta yolunda ilerlerken çölün ortasında küçük bir istasyonda durduğumuzda gördüğüm keçiler ne kadar iriydi öyle. Hayatımda hiç bu kadar iri keçiye rastlamamıştım. Yolcuların attığı muz kabuklarını diğer çer çöp cinsi artıkları yemeye çalışıyorlar. Gerçekten insanların bakımsızlığına karşılık hayvanlar çok iri bu ülkede. Pencereden dışarıya bakınıyo-

'İz'ler

rum. İstasyonda dolaşan keçilerden biri, iki ayağı üzerine kalkıp gayet samimi biçimde trenin açık penceresinden içeriye kafasını uzatıyor. Seçimlerde adaylara verilen amblemler gözümün önüne geliyor.

MALCOLM X'İN FİRAVUNLARI

1990, Londra, S.O.A.S

Since altyazılı bir Malcolm X belgeseli. Tamamı orijinal siyah-beyaz çekimlerden oluşan uzunca bir belgesel üniversitede kalabalık bir izleyici kitlesine gösteriliyor. Malcolm'un Afrika gezisinden görüntüler hayli ilginç. Mısır'da deve üstünde piramitleri gezisini gösteren kareler... Piramitleri yapanlar diyor Malcolm, siyahlardı... Firavun medeniyetini siyah insanlar kurmuştu.

1996, Kahire

Gerçek bir Mısırlıyı diğer insanlardan ayıran en önemli fiziksel özellik ayaklarındaki farklılıkmiş. Mısırlı Arapların ya da Araplaşmış yerli Mısırlıların ayak başparmaklarının yanındaki ikinci parmakları diğer ayak parmaklarından fark edilir biçimde daha uzun oluyor.

Devenin üstünde, çölün ortasındaki bu hafif yükseklikten karşımdaki devasa piramitleri seyrediyorum. Sanki az önce olanca devinimi, gürültüsü ve karmaşasıyla dünyanın en kalabalık, en renkli, en çelişik şehirlerinden birinin içinden sıyrılıp gelen ben değilmişim gibi; etrafım alabildiğine sessiz. Çöl, piramit ve sfenks... Nil ve Firavun... Mısır'ın şiddetini üzerinde her an hissettiği en önemli dünyevilik sembolleri. Biri inkarın şiddetini, diğeri bereket ve lutfun bitimsizliğini simgeliyor. Nil olmadan nasıl Mısır'da hayat düşünülemezse piramitler yok sayılarak da Mısır ve Mısırlı tanımlanamaz.

İnkârın şiddetinden imanın aydınlığı tezahür etmiş Mısır toplumunda. İşte şu piramitlerin hemen yan tarafında Ali Şeriatî'nin o heyecanlı üslubuyla anlattığı, piramitlerin yapımında çalışırken can veren kölelerin, kendi deyimiyle mustazafların cesetleri yatıyor; kimsenin dikkatini çekmeyen isimsiz mağdurları Firavun Medeniyeti'nin...

D. Washington'un oynadığı Malcolm X filmindeki sahneler hemen aklıma geliyor. Siyah beyaz belgeselinden eklenen o, CIA ajanlarınca takip edilmesini gösteren sahne tam buradan, bu açıdan çekilmiş olmalı. Malcolm X, tıpkı, şimdi benim bindiğim gibi buradan deveyle piramitlere doğru ilerlerken arkadan iki CIA ajanının takip edişi ve her hareketini küçük bir kameralarıyla filme alışları...

Sabah güneşi arkamızdan vuruyor ve düzgün kumlarda upuzun gölgelerimiz uzanıp gidiyor. Piramitlerin devasa haşmeti karşısında irkilmemek mümkün değil. Bu görkemli taş üçgenin çölün ortasında, çöl fırtınalarına karşı direndiği gibi, tarihin zaman ve mekanı aşındıran, karşı konulmaz etkisine binlerce yıl karşı koyuşu, ayakta kalışı hayret uyandırıyor. Ama birer taş yığını olarak tüm heybetine rağmen hiçbir ölümsüzlük çağrışımı uyandırmıyor bende. Sonsuzluğun gölgesi düşmüyor. Gözüm bu toz perdesini aralamak istercesine piramitleri aşip, hemen çölün o muhteşem sessizliğine doğru kayıyor. Çöl, hep sonsuzluğu çağrıştırmıştır bende.

Ayrılma vakti geldiğinde sfenkların ayak parmaklarına dikkatlice bakıyorum. Başparmağın yanındaki parmağın belirgin biçimde diğerlerinden uzun olduğunu görüyorum.

1997, Hartum

Nil boyunca kuzeye doğru yol alıyoruz. Nil Vadisi alabileceğine yeşil. Sudan'ın bilinen çöl ortamıyla o kadar uzak ve çelişik bir görünüm sergiliyor ki, sanki bir an için başka coğrafyada olduğunuzu düşündürüyor. Hele Mavi ve Beyaz Nil'in bir fil hortumu şeklini alarak birleştiği Hartum'un etrafı çöl sarısını unutturan bir yeşile bürünüyor.

Üç saati aşkın bir süre katettiğimiz yol bittiğinde neredeyse ikinci vakti olmuştu bile. Nil'den epey uzaklaştık ama hâlâ Nil Vadisi'nin yeşilliğini görebiliyoruz. Vadiye göre daha yüksekçe bir yerde arabalardan iniyoruz. Kum tepelerine doğru yürüyüş başlıyor.

Ve piramitlerin bulunduğu kum tepesine varıyoruz. Mısır'dan, Kahire'den binlerce kilometre uzakta piramitlere rastlamak müthiş bir şey. Mısır piramitlerine göre çok daha küçük ve gelişmemiş. Piramit medeniyetinin ilk habercileri oldukları her hallerinden belli. Değişik şekil ve ebatta onlarca piramit birarada, bir tür mezarlık izlenimi veriyor. Bir kısmının arkeolojik kazı için tepeleri açılmış, uç kısımları kesik... 19. yüzyılın ikinci yarısında Alman arkeologlar burada kazı yapmışlar; kazı çalışması sırasında da bazı piramitleri tahrip etmişler.

Şöyle bir bakıyorum...Ve ani kararlar piramitlerden birine tırmanmaya başlıyorum. Refakatçimizin inmem için uyarılarına aldırmadan tırmanıyorum; taşlar basamak gibi olduğundan tırmanması kolay oluyor. Tek düşündüğüm şey inişin nasıl olacağı.

Göz alabildiğine kumların çevrelediği, sonsuzluk düşüncesini çağrıştıran çöle bakıyorum piramidin üstünden. Güneş batmak üzere artık. Demek ki Firavunlar Sudan'dan Nil vadisini takip ederek kuzeye, Mısır'a doğru ilerlemişler.

Malcolm X'in tezi şimdi gerçeklik kazanıyor: Firavunlar siyah deriliydi. Acaba Malcolm, Ali Şeriatî'nin bahsettiği, kölelerin gömülü olduğu çukuru görseydi Firavunların siyah derili olmasıyla övünür müydü?

Ömrünün sonuna kadar hakikat arayışında tam bir samimiyet sergileyen Malcolm, bu gerçeği bilseydi belki siyahlar adına utanırdı bile. Şehid edilmeden hemen önce, hac dönüşü, o kısa dönemde bunu fark etmişti zaten. Deriyi ve rengi çoktan aşmıştı; ve bunun için de şehid edilmişti Malcolm X.

MODERNLEŞTİRİCİ GERİCİLİK

Virginia, 1997

"Triple IT"nin açtığı yeni üniversiteyi görmek için heyecanlanıyorum. Washington DC'den itibaren alabildiğine ormanlık bir tabiatın deriliğine doğru İbrahim'le birlikte yol alıyoruz. Tabiatın tüm güzelliklerini sergilediği bir çevrenin kuşattığı otobanda, belki ender olarak yolculuk yapmaktan keyif alıyorum. Otobanda yolculuk yapmaktan hiç hazzetmiyorum aslında. Çevreden tümüyle kopartılmış hissediyorum, yolculuk ediyor olmanın keyfini duyamıyorum; yalıtılmış, uçağın bir türlü havalanamadığı sonu gelmeyen uzun pistte gidiyormuşum duygusuna kapılıyorum.

Seyid Hüseyin Nasr'ın dersine yetiştik. Üstadın burada ders veriyor olmasını "Triple IT"nin yönelimleri açısından ilginç buluyorum. Tasavvufa pek sıcak bakmayan bir eğilimin geleneksel ekolün en önemli temsilcilerinden birine ders verdiriyor olmasını kafamda bir yerlere oturtmaya çalışıyorum. Nitekim ders sonunda bu konuyu kendisiyle konuşuyorum. Ders arasında üstad, etrafında toplananlara beni tanıştırıyor. Türkiye'den gelmiş olmak iç politikaya ilişkin soruların üzerime yönelmesine neden oluyor. Kimi heyecanla, kimi merakla Türkiye'de ne olup bittiği hakkında benden bir şeyler öğrenmek istiyorlar.

Tanıştıklarım arasında Ahmet Tütüncü de var. Çok güzel Türkçe konuşuyor. Irak Türkmenleri'nden olduğunu söy-

lüyor, ancak ismi bana hiç yabancı gelmiyor. Üniversitede idari görevi bulunuyor.

Dersi izleyen doktora öğrencilerinden biri meslekten gazeteci. Gözlemleri ilginç geliyor: "Refah deneyimi İslam dünyası için önemli. Temsil hakkı elinden alınan geniş kitlelerin zaman zaman şiddete başvurduğu Ortadoğu için ilginç bir model olabilir. Demokratik katılımın sağlandığı, meşru taleplerinin demokratik yollarla ifadesinin bulunduğunu gören siyasi oluşumlar legal ve demokratik yöntemler için cesaret kazanabilir. Aksi bir durum Ortadoğu'daki meşru talepler açısından umut kırıcı olabilir". Türkiye'deki tartışmalara bakınca meşru taleplerin demokratik düzlemde temsil edilmesinin içeride ve dışarıda nasıl algılandığına bakıp hayret ediyorum.

Kayseri, 1974

Postadan gelen MTTB bültenini satır satır okuyorum. İstanbul'da yapılan IIFSO Genel Kurulu'nda başkanlığa Ahmet Tütüncü'nün seçildiğini okuyorum. Ne ilginç isim diye kendi kendime soruyorum. Küçük dünyamda fazla bir şey anlamadığım sayfalar arasında dolaşırken aklımda takılıveren tek şey: Tütüncü

Leicester, 1997

Konferansın yapıldığı yer tipik bir İngiliz çiftlik evinin özelliklerini taşıyor. Leicester'e ilk defa 1988 yılında Ahmet Kot'la birlikte Asaf Hüseyin'i görmek için gelmişim ama çevresini gezecek kadar vaktim olmamıştı. Şehre yaklaşık on beş-yirmi dakikalık mesafede geniş yeşilliklerin ortasında bir kültür sitesi. Konferansın ikinci gününde oturum arasında bir Müslüman hanım yanıma yaklaşıyor ve konuşmak istediğini söylüyor. Müslüman olduğunu zaten örtüsünden anlıyorum. Merkezi Oxford'da bulunan uluslararası bir İngiliz yardım kuruluşunda görevli olduğunu söylüyor.

Özellikle Türkiye'deki Refahlı kadın hareketi hakkında ilginç sorular soruyor. RP ile birlikte kadının toplumsal

laşmasının mevcut İslami oluşumlar üzerinde sanılandan çok daha fazla etki yaptığını anlıyorum anlattıklarından. Kadın-erkek ilişkileri konusunda en "tutucu" olarak bilinen organizasyonlarda bile diyor, "artık kadın daha çok öne çıkmaya başladı, kendini toplumsal planda ifade etmeye, toplumsal etkinliklere aktif olarak katılmaya başladı." Kadın erkek ilişkilerinin selefi akımlar arasında bile modernleşmeye başladığını söylüyor.

Anlattıklarından Refah hareketinin zaten modernist bir hareket olduğu yönündeki kanaatim biraz daha pekişmiş oldu. Refahlı kadın hareketinin İslam dünyasına yansıyışı kadını toplumsallaştırıcı, dahası modernleşmeci bir eğilim olarak ortaya çıkıyor. İslami oluşumlarla ilişkili kadınların, Batıdakiler dahil, bu hareketle birlikte kendi konumlarını gözden geçirmeye, hareketin güdücüleri de kadın konusundaki tavırlarını yeniden belirlemeye başladıklarını söylemenin hiç de abartı sayılmayacağını düşünüyorum. Orta İngiltere'nin bu serin ve sisli gecesinde, odamda, gazeteye yazımı yazarken bunları karalıyorum.

İstanbul, 1999

Merve Kavakçı'nın Meclis'e başörtülü olarak gelmesi sonunda medya tarafından koparılan fırtınaya bakıyorum. Seviyesizlik midemi bulandırıyor: İrtica, gericilik, çağdaşlık, ilkeler, kışkırtma, kalkışma...

NEW YORK'UN ÖTEKİ YÜZÜ

İstanbul, Haziran 1999

Gazetelere yansıdığı kadarıyla irtica alabildiğine yükselişe geçti. Dine, kutsala, Peygambere tarihin yüzünü kızartacak ifadeler resmi metinlere geçti.

New York

Bu Amerikalılar ne garip insanlar. Bir taraftan bakınca, Amerikan medeniyetini "dünyataparlığın medeniyeti" olarak okumamak elde değil. Modern oluşumun tüm imkanları kimi zaman en kaba biçimde kendini ortaya koyuyor. Çelikten ve betondan yığınlar... Teknolojinin hiç de mütevazı olmayan kaba yüzü tüm çıplaklığıyla daha doğrusu tüm fütursuzluğuyla üstünüze abanıyor. Öte yandan şaşırtıcı biçimde dindar bir görünümleri var. Brooklyn sokaklarında gezerken yapay, dekora iliştirilmiş bir Ortaçağ filminde olduğunuzu hatırlatan siyah cüppeli, siyah fötr şapkalı, saçları yandan uzatılmış Yahudiler, şehrin profan imajını siliyorlar. Ama yine de ilk bakışta, bu görünümün sadece Yahudilere özgü, şehrin karakterini yansıtmayan bir olgu olduğunu düşünmeye zorlanıyorsunuz.

Manhattan adasının bildik görünümünün tersine yerleşim yerleri olabildiğine insancıl. Minik bahçeli evler şehrin yoğunluğunu unutturuyor. Brooklyn'de yürürken dinî muhtevayı koyulaştıran olgunun sadece Yahudilere ait olmadığı-

nı keşfetmem beni şaşırtmıştı ilkin. Evlerin o minik bahçelerinin bir köşesi adeta birer küçük tapınak. Bir tür sunak. Bir ikon, bir Hz. İsa ya da Meryem heykelciği evin önünden geçenleri saygıya davet etmek istercesine bahçe duvarından size bakıyor. Heykelciklerin yanında çoğunlukla yanan bir mum görürsünüz. Bu minik tapınaklara bakıp ev sahibinin hangi mezhepten olduğunu anlamamız bile mümkün. Şehrin profan dokusuna meydan okuyan puritenler... Anglosakson kültürünün Atlantik'in diğer ucundakilere göre zıt bir görünümü var.

Londra, 1995.

Kensington'da metro istasyonundan çıkıp eve giderken akşam karalığında yağan hafif yağmurda bayağı ıslandığımı geç fark ettim.

Küçük bahçe duvarının kenarına özenle istif edilmiş kitaplara gözüm takılıyor. Hayret, fazla da ıslanmamışlar. Ama bu gidişle kağıt hamuruna dönüşecekler. Buranın ilginç adetlerinden biri. Evde okunmuş ama saklamak istenmeyen kitaplar evin bahçe duvarının caddeye bakan tarafına konuyor, ilgilenen olursa alıp götürüyor. Yağmurda ıslanmalarına da gönlüm razı olmuyor, göz ucuyla bakıyorum fena kitaplar da değiller. İçlerinden birkaçını alıyorum.

Yazılı kültürü özümseyen bir toplum olarak İngilizler için kitabın başka bir yeri var. Okumak günlük ibadetlerinin bir parçası gibi; gazeteleri, metroda huşu içinde okudukları pembe dizi türünden romanları da sanki kutsal kitapları.

Ne ilginç... İngiliz şehirleri, İngilizlerin yaşayış tarzları, hayatın biçimsel görünümü ne kadar gelenekçi olsa da zihinsel yapıları profan.

Brooklyn, 1997

Brooklyn'de Çinlilerin, Zencilerdin, Espaniklerin, Yahudilerin bolca bulunduğu caddelerinden birinde dışarıdan bakınca diğerlerinden hiç de farklı olmayan iki katlı, sıvası dökmüş gibi duran kırmızı tuğlalı bir binanın ikinci katına

çıkıyoruz. İkinci kat mescide çevrilmiş genişçe bir mekan. Bir anda Brooklyn'in karmaşık havasından sıyrılıyorsunuz sanki.

Mescidin sakin havasını bozan tek şey, caddenin üstünden caddeyle yarışarcasına giden tren yolundan geçen trenlerin gürültüsü. Zaten bu tren yolları çok kaba ve vahşi görünüm veriyor şehre. En olmadık yerde üstten pervasızca geçip gidişlerine bozuluyorum. Metal eziyor, gücünü gösteriyor her yerde.

Genelde çevrede yaşayan Türklerin teşebbüsüyle açılmış bu mescid. Cemaatin hemen hepsi Türk. Ama imamı Çinli bir Müslüman. Sonradan Müslümanlığı kabul etmiş ve bir Türk kızıyla evlenmiş; cemaatin başkanlığına onu seçmişler.

Bugün hafta sonu olduğu için mescid kalabalık. Brother Salih'le tanıştırıyorum. New York Metropolitan Hapishanesi'nin imamı. Uzun boylu sempatik ve kendinden emin görünümlü bir zenci. Ezher'de okuduğu için iyi Arapça biliyor. Fransa'da master yapmış, entelektüel ilgileri olan biri.

New York Hapishanesi'ndeki Müslümanlar üzerine sohbet ediyoruz. Sohbetle polis olarak kabul edildikten sonra ilk olarak New York Hapishanesi'nde görevlendirilen bir Türk de katılıyor. İmam Salih anlattıkça hayretim bir kat artıyor. "Mahkumlar arasında Müslümanlığı kabul edenler binlerce" diyor. "Şu an tespit edebildiğim kadarıyla 5 ila 6 bin arasında Müslüman mahkum var. Bunların büyük çoğunluğu içeride Müslümanlığı seçen siyahlar." Toplam yirmi bine yakın tutuklunun olduğu düşünülürse büyük bir rakam. Cezaevi yönetiminin bundan rahatsızlık duymadığını sorum üzerine ilave ediyor, "Çünkü Müslüman olan mahkum yaşayış tarzı olarak birden değişiyor. Uyuşturucuyu bırakıyor, hırsızlık gibi suçlar kendiliğinden çözülüyor."

Mescidin derneği ile cezaevi yönetimi arasında iyi bir iletişim kurulmuş. Mahkumlara yönelik kültür faaliyeti yapmak isteyince cezaevinin kapılarını mescid yöneticilerine açmış cezaevi idaresi. New York Belediyesi, cezaevine yöne-

'İz'ler

lik sosyal ve kültürel etkinlikleri nedeniyle 1996 yılında
mescid derneğine yılın sivil toplum kuruluşu ödülü vermiş.

İçimden, irtica böyle yükseliyor işte diyorum!..

TÜRK EVİ VAR MI?

Temmuz 1999, Mostar

Geleneksel olarak Türk evi ekolojik ve ekonomik faktörleri göz önünde tutar. Mostar'da Osmanlılar döneminde inşa edilmiş en son evi, Musli Begoviç evini ziyaret ederken Amir Pasiç'in söyledikleri bire bir anlam kazanıyor. Osmanlı yönetimi son bulsa da aynı kültürün uzantısı evlerin bugün de yapıyor olması, otantik özellikleri bu denli koruyor olması en azından ilginç geliyor. Belki de hayret uyandırıyor demek daha anlamlı olurdu bizim durumumuzu açıklamak bakımından. Amir Bey büyük bir heyecanla Türk evinin özelliklerini anlatıyor. Üç tarafı divanla çevrilmiş ahşap döşemeli odasını dinlendirici atmosferinde. Aslında basit temele dayanır. Hemen hemen hepsi giriş ve bir kattan oluşur. Önde avlusu arkada bahçesi bulunur. Bu merkezin etrafında hayat denilen yarım alan. Ev ihtiyaca göre ilave odalarla büyütülür. Zenginliğini ayıran temel unsur dekoratif malzemede kendini gösterir. Dışardan içeriye gelen güneş adeta doğal bir serinleticiden geçip serinletiyor ve bir dinginlik hissi veriyor. Işık odayı ne loş bırakacak ne de doğrudan güneşi ensemizde hissedecek şekilde geliyor. "Her ev ekonomik ve ekolojik olarak uyum içindeydi. Güneşe karşı duruşu, çevreyle uyumu, komşuluk ilişkileri ve mahremiyet gözetilirdi."

24 Ağustos 1999, Deprem Bölgesi

Üst üste evler birbirine katlanmış. Malzemedен çalındığı için mi yoksa tabiatтан çalındığı için mi evlerin bu hale geldiğinin cevabını arıyorum hüzün içinde. Kimi binalarda hiçbir şey yokken hemen yanı başındaki yerle bir olmuş. Yan yatmış, katlar birbirine geçmiş, çatlamış, evler. Sorumun cevabı bu binada yatıyordu galiba. Apartman mühendislik açısından eksiksiz ama yıkılmış. Komple temel üzerine katlar çıkılmış. Temel çok sağlam ve zemin olduğu gibi betonarme. Kirişler sapasağlam, duvarlarda çatlak bile yok. Ama bina bir maket gibi tamamen devrilmiş, bozulmadan. Temelin atıldığı toprakta olması gereken zemin tabanı olduğu gibi üste çıkmış. İlk bakışta binanın komple zemininin binanın tavanı zannediyorum. Sarsıntının şiddetinden zemin dışarı fırlamış ve bina tersyüz olmuş. Binayı yapanlar mühendislik hesaplarına uyarak sağlam bir bina çıkmışlar ancak ekolojik ve jeolojik dengeyi yok saymışlar. Bölgenin jeolojik dengesi çok katlı binaların yükselmesine elvermiyordu. Yıkılan binalar, aslında neleri unuttuğumuzu, taşı ve betonu bile kendi doğasına yabancılaştırdığımızın resmi. Bir tür alienation.

Temmuz 1999, Saraybosna

1640'lı yıllarda yapılan iki avlulu, üç bahçeli, haremlik ve selamlık esasına göre yapılmış Svizirna evi gerçekte Türk evi diyebileceğimiz bir tarzın olup olmadığının cevabını veriyor. Türk evi tanımını bugün algılanan anlamda etnik bir tanıma indirgediğiniz takdirde bunun bir karşılığı yok. Ama bugün bile herhangi bir Balkan Müslümanının "Ben de Türk'üm, elhamdülillah" dediği anlamda bir Türklük kendi ev anlayışını da geliştirmişti aslında. Gözlerden irak bir köşede unutilan Göynük eviyle Saraybosna'nın merkezindeki Svizirna evinin, Mostar'daki Musli Begoviç evinin arasındaki benzerlikleri hayret sınırlarımı zorluyor... Yapı malzemelerindeki lokal unsurların bu kadar bolca kullanılmasına izin veren mimari anlayışa karşılık evlerin temel özelliklerindeki benzerlik, Müslüman hayat tarzının ne denli geniş

bir alanda yaygınlık kazandığını, tutarlı bir bütünlüğü koruduğunu gösteriyor. Yerel kültürleri de içselleştirirken otantik özelliğini bozmayan, tabiatla iç içe, tabiatla birlikte, kültürel coğrafyanın tüm zenginliklerini barındıran evler. Mostar'daki Musli Begoviç evinde yaşıyanların eve tüm modern konforu taşımalarına rağmen evin otantik özelliklerini kaybetmemiş olmasını neden sonra fark edecektim. İlk bakışta fark edilmeyen teknolojik aksesuar Türk evinin adapte edilebilir özelliğinin yansımasından başka bir şey değildi. Televizyonu ya da klimayı ahşap bir dolabın içine koyunca sırtmıyor. Açtığınız bir dolap kapağının içinden lavaboyla karşılaşacağınızı hiç beklemiyorsunuz. Svizirna evinin penceresinden sokağa doğru bakarken karşıdaki evin içini, avlusunu görmeden ta uzaktaki minareye, çarşıya, karşı dağlara nasıl uzanabildiğimi düşünüyorum. Işığ, mahremiyet, ekolojik ve ekonomik denge: Türk evi.

BİLGE KRAL'LA BİR SAAT

Ağustos 1996, Saraybosna

Saraybosna Camii'nde olağanüstü bir hareketlilik var. Caminin avlusunda öğle namazından çok önce teker teker, gruplar halinde gelenleri izliyorum. Bir de yıkıntılar içindeki bu tarihi şehrin savaştan sağlam çıkmayı başaran mabedlerinden birinin avlusundan, duvarları top mermile-riyle delik deşik edilen, bombalanan binaların, evlerin hüznü verici tablosunu seyrediyorum. Hüzünle karışık bir sevinç ve heyecan içinde Boşnaklar bugün... Avludan içeriye adım atan herkeste bir sevinç parlamasını gözlerinden, asil alınlar-dan okuyabiliyorum. 'Menşura' töreni yapılacak. Yani, Bosna Hersek'in Reisu'l-Uleması'nın yemin töreni. Yüz yıllık bir geleneğe yaslanan bu tören sürekliliği vurgulaması açısından önemli. Reisu'l-Ulema bunun en iyi sembolü.

Savaştan yeni çıkmış, bağımsızlıkları uluslararası sistem tarafından onaylanmış bir devletin yetkilileri olarak Bosna'nın tüm elit tabakası bir arada toplanıyor... Üniforma içinde Boşnak ordusunun komutanlarından gözüme çarpanlar var. İslam dünyasından temsilciler... Türkiye'den tek bir yetkili temsilci yok.

Ve Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç vakit namazına gelen bir Müslümanın sadeliği içinde avludan içeriye adımını atıyor. Herkesi bir heyecan dalgası sarıyor. Gördüğüm andaki ilk aklımdan geçen şeyi iyi hatırlıyorum: 'Çok aydınlık bir insan.'

Merasim çıkışında bir ara ayak üstü tokalaşma fırsatımız ancak oluyor, etrafını çeviren Türkler olarak. Etkileyici kişiliğinin uyandırdığı bir saygının beni de sardığını hissettim. Kalabalık arasında kimi elini öptü, kimi tokalaştı.

23 Eylül, İstanbul

Odasından içeri girdiğimizde sade bir kıyafetle kapıda karşılarken bu sefer hürmetle elini öpüyoruz. Savaştan henüz çıktığı üç yıl önceki haline göre daha yorgun görünüyor. Yüzündeki bilge tebessümü, kişiliğine karşı hürmetle birlikte sevgi hissi uyandırıyor.

Mustafa Çelik "Aliya İzzetbegoviç'i ziyarete gelir misin?" diye telefon etmeseydi bu tarihi fırsatı yakalayamayacaktım belki de. İki kişiydik ve bir devlet başkanının resmi ziyareti sırasında iki kişilik bir görüşme fırsatı yakaladığım için kendimi şanslı sayıyorum.

Gayet iyi İngilizce konuşuyor. Zaman zaman Boşnakça tercüme yapıp bırakıp doğrudan İngilizce hitap ediyor. Özellikle kavramsal açıklamalarda, altını çizmek istediği konularda tercümanı devre dışı bırakarak kendisi İngilizce konuşuyor. Bu yöntemin daha sağlıklı olduğunu fark etmişti. Çünkü tercüme sırasında kimi vurguların kaybolduğunu fark ediyor.

Karşı karşıya oturduğumuz yuvarlak masada, bir ömür verilmiş bir mücadelenin, çileyle yoğrulmuş, bedeli ödenmiş bir hayatın, yoğun bir entelektüel birikimin, çabanın hulasa-sı gibi bakan gözlerindeki derinliği üzerimizde olduğunu hissettirdim hep. Büyük kişiliklere özgü gösterişten uzak bir sadeliğin verdiği yanında olmaktan dolayı insanı rahatlatan, dinginlik hissi veren bir etkileşim alanına girdiğimi hissediyorum.

Aliya İzzetbegoviç, kişiliği ve birikiminin zenginliği, verdiği sınavın boyutları göz önüne alındığında İslam dünyası için doğmakta olan yeni bir liderliğin protipini çizmektedir. Bosna özelinde, bir medeniyet ve kimlik krizi yaşayan Müslümanların gerek eylem adamı olarak, gerekse entelektüel çı-

kışıyla bir meydan okumayı gerçekleştirebilmiştir. Bunu yoğun baskıların yaşandığı dönemde bedelini göze alarak; toplum olarak medeniyet çerçevesinden kuşatıcı bir değerlendirmeye düşünce planına taşınması ve kavgasını ucuz sloganlara indirgemenin üst bir dil geliştirerek verebilmesi önemlidir. Eğer 1980'lerde uzun yıllar zindana mahkum edilmesiyle sonuçlanan ve bugüne ışık tutan medeniyet merkezli entelektüel çıkışı ve fikri birikimi olmasaydı, Bosna Savaşı kaybedilmeye mahkumdu. Bu noktada bir zamanların düşünce ve örgütçü eylem adamı olarak öne çıkan Aliya İzzetbegoviç, diplomatik ve askeri dehasını da ortaya koyarak, sadece Bosnalı Müslümanlar için değil, İslam dünyasının önümüzdeki dönem vereceği mücadelenin ihtiyaç duyduğu bir lider tipinin haberciliğini yapıyor.

Olanca yoğunluğu arasında yeni yazdığı kitabından söz ediyor sohbet sırasında. Kitabı oluşturan bölümlerin ana başlıklarından söz ederken bile ne denli geniş bir düşünce dünyasına sahip kişiliği olduğunu bir kez daha fark ediyorum.

Heidegger'e özel ilgisinin olduğunu, kitapta ayrı bölüm ayırdığını söylüyor. Hayat, insan, medeniyet, din, düşünce, kimi temel varoluş problemleri karşısında hapis hayatı sırasında kaleme aldığı yazılarını yeniden gözden geçirerek hacimli bir kitap oluşmuş. Kitabın en ilgi çekici bölümlerinden biri de 'Çocuğuma Yazılmamış Mektuplar' başlığını taşıyor. Hapis hayatının fiziki şartları yüzünden oğluna yazmadığı mektuplarından bir medeniyet krizi yaşayan İslam ümmetinin tüm çocuklarının alacağı dersler olmalı.

1996, Mostar

Mostar müftüsünün, Neratva Nehri'nin kenarında minaresi yıkılmış Osmanlı camisinin avlusunda söylediklerini hiç unutmayacağım: "Biz artık geleceğe güvenle bakıyoruz. Çünkü Müslüman mezarlıklarının park yapıldığı dönemden sonra parkların bile şehidlik yapıldığı bir savaş verdik."

Türk devlet adamları, siyasileri, entelektüelleri dahil deprem bölgesinde hayatını kaybeden Müslümanların meza-

rını ziyaret eden, bir Fatıha okuyan tek devlet adamının Aliya İzzetbegoviç olması tesadüf değil...

İzzetbegoviç, hayatı algılayabilmenin, yeni bir hayat tarzı inşa etmenin geçmişi anlamakla, ona sahip çıkmakla üretilecek bir sentez ve medeniyet inşasının da sürekliliğin içinde yenilenen bir gelenek olduğunun bilincinde ender liderlerden biridir.

ÇIKMAZ SOKAKLAR

“Batılı ölçülere göre modern bir şehir ve çıkmaz sokaklar yan yana gelmemesi gereken kavramlar. Ama İstanbul söz konusu olunca, çıkmaz sokaklar neredeyse şehrin alamet-i farikası gibi. Fugger’in 1589 tarihli belgelerine göre İstanbul’daki sokak sayısı şöyle: Cami bulunan 4 bin 492 geniş sokak, 2 bin 185 dar ve çıkmaz sokak.

Geriye kalan çıkmaz sokak sayısı ise 366. Bu sokakların çoğu da eski sokak dokusunun bozulmadığı semtlerde. Kadirga, Kumkapı, Fatih, Beyoğlu ve Karaköy gibi... Zaten birçoğunun adı ya paşa, ağa kelimeleriyle bitiyor ya da eskiyi çağırıştırıyor: Alim Kadın, Gaska, Cengiz Han, Can Feda, Emin Efendi ve Dudu Odaları..." (7 Ekim 1999/*Hürriyet-İstanbul* eki)

Sıradan bir haber bile, ne kadar tarihi olana, köklü, yerleşik olana karşı duruşu, yabancılaşmayı yansıtıyor. Sokak isimlerinin eski ve tarihi olanı çağırıştırmasına bile tahammül edemeyen bir köksüzlük.

Tarihine ait her şeyin aşağılık ve kötü olduğu ön kabülünü yerleştirmeye çalışan "millî" eğitim tezgahından geçen her Türk vatandaşının bilinç altında en azından böylesi bir duygu, his bulunur. Modernleşme sevdasına tahrip edilen İstanbul’un mimari dokusunun yerine ortaya konulanın gerçekten yeni ve yaşanmaya değer olup olmadığı hâlâ sorgulamayan ama tarihsel deneyim sayılması gereken her şeyi tiksinti verici bulan bir yaklaşım...

Gittikçe daha da kozmopolitleşen Batıdaki büyük şehirlerde insanların daha da özel hayata, mahremiyete ihtiyaç duyduklarını, çevrelerini buna göre dizayn etmeye çalıştıklarını kimse görmez istemez. Görenlerimiz de aynı deneyimin, aynı mahremiyet arayışının geleneksel olarak zaten bizde var oluşunu tarihimizin olumlu hanesine yazmak istemez.

Batılı büyük şehirlerin iş hayatının yoğun olduğu merkezi yerlerinin dışındaki yerleşim birimlerinin mümkün olduğunca az katlı, hatta tek katlı ve bahçeli nizam yerleşim planlarını görünce ben de şaşırılmıştım ilkin. Çatılı tek katlı evlerin kafamızda oluşturulan Batılı, modern, gelişmiş ve mükemmel şehir şablonuna uymadığı açıktı.

Hele hele sık sık karşıma çıkan çıkmaz sokaklar kafanızda oluşan tüm Batı şehrine ilişkin şablonu yıkmaya yetiyordu. Üstelik bu çıkmaz sokaklar eskiden kalma semtlere özgü değildi. Yeni yapılmış yerleşim yerlerinde, özellikle çıkmaz sokak esasını mümkün olduğunca önceleyen bir anlayışla planlanması modern hayatın karmaşasına karşı bir savunma, kendine ait bir alan açma girişiminden başka bir şey değildi. Çıkmaz sokak bir bakıma ev mahremiyeti gibi mahalle mahremiyetini koruyan, güvenliğini sağlayan bir anlayışın ürünü. Oraya işi olmayan bir yabancıнын girmesi düşünülemez. Rasgele giren biri hemen fark edilir. Nüfusları artık on milyonların üstüne çıkan büyük şehir hayatı içinde evinizin bulunduğu semtte böylesi bir konumlanmaya sahip olması ne büyük ayrıcalık.

Bir çıkmaz sokak içinde, yalnız oradaki meskunlarının girip çıktığı sokağın içinde evimi, evimin içinde kendimi güvende hissedeceğim çıkmaz sokakları özlüyorum. Büyük şehrin çıkmazlarını aşabilmenin yolu çıkmaz sokaklardan geçiyor.

Tarihi miras ona sahip çıkanındır.

100 YIL SONRA DEMİREL POSTERİ

15 Ekim 1999

Yazarlar Birliği'nin düzenlediği Osmanlı Haftası'nda Turgut Cansever'i dinlerken hocanın Sanat Dünyamız'da yapılan açık oturumda söylediklerini tekrar hatırlıyorum.

Bilmediğini, görmediğini reddeden körler gibi, tarihi tecrübeden haberdar olmadan varlığı ve kainat içinde yerini tarif etmeye girişenlerin gözü ile tarihe ve Osmanlı'ya bakmanın körlük ve akıl eksikliği olduğunu belirten sözlerini düşünüyorum.

Hoca, bir kültüre sahip çıkanların ancak o kültürün varisi olabileceklerini söyleyerek bu anlamda Osmanlı'nın Bizans'ın varisi olduğunu belirtiyor: "Geçen bin yıl kim ona sahip çıkıyorsa onundur. Bizans'a on asır sonra Osmanlı sahip çıktığı için, Osmanlı oradan bir dünya üretmiştir... Onun için biz varis değiliz. Sultanahmet hamamını kim o özellikleriyle görüyorsa, onlar varis... Biz mirası fark etmek yeteneğinden yoksun bir kültür dışı topluluk durumuna düşmüştük."

Hocanın konuşmasını dinleyince, bu sıralar kendi kendime "Osmanlı'ya fazla mı takıldım?" sorusunun yersizliğini hissederek biraz olsun rahatlıyorum. Tramvay Sultanahmet Meydanı'ndan Ayasofya Camii'nin yanından Gülhane'ye doğru süzülüp Sirkeci'ye ulaşıyor. İçinden tramvay geçen tarih... Sirkeci'de indiğimde hep vapuru kaçırdım. Hiç olmazsa vapuru bu kez yakalamak istiyorum.

Son anda İbrahim Karagül'ün de aynı tramvayda olduğunu fark ediyorum. Yine turnikenin önüne kadar gelmişken kaçırılan Üsküdar vapuru. Vapurda Demirel'in Kosova gezisinde yaptığı konuşmayı hatırlatıyor İbrahim... Kosova'ya kadar gelmişken son anda kaçırılmış Üsküdar vapuru gibiydi sözler...

Temmuz 1999, Saraybosna

Bana verilen emaneti yerine getirmek, selamı yerine götürmek için akşam vakti Baş Çarşıya'dan bana göre biraz uzaktaki evin kapısını çalıyoruz. Orta sınıf, eğitilmiş bir Boşnak evi. Evin bir odası tümüyle Aliya İzzetbegoviç'in resimlerine ayrılmış.

Kahvelerimizi içerken evin hanımı "Bunlar babamdan kalma" diyerek elinde tuttuğu kağıt ruloyu açıyor. Hayret içinde, renkli olarak karton kağıda basılmış Sultan Reşat posterini. Resmin altındaki Osmanlıca yazıyı okuyunca daha bir emin oluyorum. İkinci resim Veliahd Yusuf İzzettin Efendi'nin. Zamanına göre çok iyi baskı renkli resimler.

Neden başka Osmanlı padişahı değil de belki de en zayıf padişahlardan biri Sultan Mehmet Reşat? Sultan Reşat'ın 1912'de yaptığı Balkan gezisi sırasında dağıtılmış posterler olmalıydı. Sultan Reşat Kosova'ya kadar giderek bir tür gövde gösterisi yapmıştı. Bundan birkaç ay sonra da Balkan Harbi patlak vermiş... Ve tarihin en dramatik süreci başlamıştı.

Sultan Reşat o geziyi yaparken Saraybosna Osmanlı'nın elinden çakalı epey olmuştu ama demek ki Müslüman halk hâlâ kendini Osmanlı'ya bağlı hissediyordu. Evin hanımının kutsal emanet gibi sandığından çıkardığı bu resimler başka neyin ifadesi olabilirdi ki?

16 Ekim 1999

Gazeteden Demirel'in konuşmasının tam metnini okuyorum.

"Demirel, *Wall Street Journal*'in Ankara muhabirinin, "100 yıl sonra bir Türk lideri olarak tekrar Türk askerlerini Balkanlar'da ziyaret etmek nasıl bir duygu?" sorusuna ise şu yanıtı verdi: "Bizim tarihteki hislerimiz geçmişte kalmıştır. Tarihte olup bitenlerin içinde gurur duyulacak pek çok hadise vardır. Onunla gurur duyarız, ama biz geçmişten geleceği çıkarmıyoruz. Geçmiş bugüne taşımıyoruz. Geçmiş bugüne taşıyanlar geleceklerini kapatırlar. Türk askerinin bugün Balkanlar'da olması dünkünden çok farklıdır. Bugün barışı korumak için gitmiştir."

Bu sözler, yüzyıl sonra bir Kosovalının sandığından Demirel posteri çıkarmasını sağlayacak mı?

SATILIK HAFIZALAR ÜLKESİ

26 Ekim 1999, Sofya

Alabildiğine görkemli olmasına özen gösterilen binanın sütunlu girişi, mevcudiyetinden emin olmadığı Bulgar mimarisini yansıtmaya çalışıyor. Yapı, mimari olarak ne tür özelliklere sahip olursa olsun bahçesinde, binanın önüne dikilen devasa heykel Bulgar kimliğinin referanslarını veriyor. İncil'i ilk defa Bulgar Kiril alfabesiyle yazan iki azizin heykeli. Bulgar Milli Kütüphanesi'nin önünde tarihçi Evgeni Raduşev, Türkiye'den gelen vagonlar dolusu belgenin hikayesini anlatıyor. Anlatırken hafif bir tebessüm dudaklarından yüzüne doğru yayılıyor. Sanki hiç beklemediği, hatta kendisine layık görmediği bir hediyeye, edinebileceğini aklının ucundan bile geçirmediği bir servete ansızın konmuş insanlara özgü bir ifade... Ben kendi adıma, sahip olduğu serveti elinden ahmakça kaçırın insana bakarken takınılabilecek bir küçümseme edası hissettim. Aslında diyor, bilinen hikaye. "1930'lu yılların başında Türkiye Bulgaristan'a hurda kağıt satıyor. Sofya yakınlarındaki kağıt fabrikasında yeniden hamur haline getirilip kağıt yapılmak üzere tam 5 vagon kağıt iki tüccar tarafından alınıyor. Tüccarlardan biri Ermeni diğeri yanlış hatırlamıyorsam Yahudi. Vagonlarla fabrikaya kadar getirilen, tırnak içinde hurda kağıtlar işlenmek üzere yığıldıklarında oradan geçen bir tarihçi tesadüfen bunları fark ediyor. Ve biraz dikkatlice bakınca bu hurdaların ne anlama geldiğini hemen anlıyor ve Sofya'ya

haber veriyor. Hurda kağıtlar incelemeye alınıyor ve bugün İstanbul, Kahire'den sonra dünyanın en zengin Osmanlı arşivlerinden birine sahip oluyoruz." Daha sonra görüştüğüm kimi Bulgaristanlı Türk tarihçiler bir noktaya itiraz ediyor. Belgeleri tespit edenler bilim adamları falan değil. Sıradan işçiler kağıtların kalitesine ve içinde yazılı olanlara bakarak durumdan kuşkuluyorlar. Ve durumu üst makamlara bildirmeleriyle fabrikaya gelen uzmanlar ellerindeki hazineyi keşfediyorlar. Kendi tarihinden bu kadar nefret eden, kendini bu denli aşağılayan başka bir anlayış yeryüzünde görül-müş müdür acaba? Zorkas İvonava tam 20 yıldır Milli Kütüphane'de Osmanlı arşivleri üstüne çalışıyor. "Kimileri kabul etmese de" diyor "bu Osmanlı arşivleri arasında Bulgar tarihi açısından beyaz sayfaları ortaya çıkarıyorum." Akla ilk anda resmî Bulgar tarih anlayışına ince bir eleştiri yaptığı gelse de bu eleştirinin bir ucu bize kadar geliyor. Kıbrıs'la ilgili belgelerden sicillere kadar vagondan indirilmiş bir tarih. Dünyada birkaç kopyası olan kimi orijinal yazmalar, 13. yüzyıla ait Kur'an'dan 16. yüzyılda Sofya'da yazılan hadis kitaplarına kadar 3800 el yazma ve 2000 eski baskı kitaptan oluşan zengin birikim... "Samakof kasabasında bir Türk'ün yazdığı kitabın cildinin bir Bulgar tarafından yapıldığını görmek tarihe başka açıdan bakmayı gerektiriyor bize" diyor. Ne garip ki onlar da resmî tarih anlayışından yakınıyorlar.

1 Kasım: Yeni Lockheed Skandalı

Hesabı sorulmamış yolsuzluklardan, skandallardan, işlenen hukuk cinayetlerinden yakınıp duruyoruz. Bunu da çabuk unutan bir millet olmamıza bağlayıp hafif bir hayıflanmayla geçiştiriyoruz çoğu kez. Bunca tarihî deneyimden sonra çabuk unutan bir millet olmak çabuk unutturulan bir millet olmakla mümkün ancak. Boğazlar'ın radar denetimi Lockheed firmasına verilmiş. "Çabuk unutan bir millet" olmasaydık herhalde bu ihaleden sonra yer yerinden oynar(mıy)dı? Lockheed firmasının 1976 yılında dünyanın pek

çok ülkesinde askeri uçak alımı için milyarlarca dolar rüşvet dağıttığı ortaya çıkınca Lockheed skandalı olarak anılan yolsuzluk tüm dünyanın gündemine oturmuştu. Ve Belçika'dan Japonya'ya kadar tüm ülkeler rüşvetçileri tespit edip cezalandırdı. Bunun tek istisnası var: Türkiye. Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkiler Komisyonu Türkiye'den de pek çok kimsenin Lockheed firmasından rüşvet aldığını açıklamış ama bunu soruşturmak üzere kurulan TBMM Araştırma Komisyonu'nun raporları her ne hikmetse rafa kaldırılarak unutulmuşluğa mahkum edildi. Tarihi hafızanın hurda kağıt niyetine vagonlara doldurulduğu bir ülkede yolsuzlukların rafa kaldırılması, bunların unutulmuşluğa mahkum edilmesi ve dahası hiç kimsenin hesap sor(a)maması olağan değil mi?

5 Kasım 1999

Başbakan Ecevit'in Rusya ile imzaladığı Terörle Mücadele Anlaşması'na ilişkin haberleri hüznle izliyorum. İmam Şamil'in hayatını ilk okuduğum günlerime gidiyorum. Kimi zaman göz yaşlarımı tutamayarak okuduğum İmam'ın hayatı hafızamda tekrar canlanıyor. Televizyon ekranlarının insanı duyarsızlaştıran, yabancılaştıran görüntüleri arasında Çeçen muhacirlerin acılı feryatları birer anlam kazanmaya başlıyor. İmam Şamil'in hesap soran bakışlarıyla muhatap olmamak için artık yaş bile akıtamayan gözlerimi kapatıyorum. Çabuk unutamayacak kadar vahim. Vagonlara sığmayacak kadar vebal yüklü.

M. KEMAL'İN ENDONEZYA'SI

12 Kasım Cuma günkü yazıya attığım "Endonezya'dan siyasi sabotaj dersleri" başlığı beni rahatsız etti. Ama neden bilmem gönlümün sesini dinleyerek Endonezya'dan ders çıkarılması gerektiğini vurgulayan bu yazıyı bitirip gazeteye veriyorum. Türkiye'nin gündeminde AGİT varken, Clinton'ın ziyareti, Avrupa Birliği'ne üyelik tartışmaları, Rusya ile anlaşmazlıklar varken Endonezya da neresiydi?

Başka bir şeyi ararken dosyalarımın arasında 1990 yılından kalma bir not gönlümün sesinin nereden geldiğini hatırlatıyor. Londra'daki Public Record Office'teki dosyalar arasında bulup kaydettiğim bir belgenin notları.

7 Şubat 1924 tarihli dosyayı ilk gördüğümde çok hayret etmiştim. Belge, Britanya Dışışleri Bakanlığı'na gönderilmiş bir raporu içeriyor. Raporda, özetle Mustafa Kemal'in Uzakdoğu'daki Müslümanlardan yardım toplamak üzere heyetler gönderdiği belirtiliyor.

JAVA adasında yakalanan bir Türk heyetinin üstünde Arapça harflerle yazılı (aslında bu Osmanlıca harflerle yazılmış Türkçe) Ankara Fonu başlıklı (Angara fund) makbuzlar ele geçirilmiş.

Dışışleri'ne yakalanan makbuzlardan bir örneği de ekleyerek gönderen raportör veya istihbaratçı Türk heyetinin geliş amacıyla ilgili olarak şu notu düşmüş:

"Mustafa Kemal'in Yunanistan'la Türkiye arasında karşılıklı olarak Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yapılacak mübadelenin masraflarını karşılamak üzere oluşturduğu

bir heyet bu bölgede yardım topluyor. Heyetin üyeleri yakalanarak vizeleri İngiliz hükümeti tarafından iptal edilmiş ve Hindistan üzerinden geri gönderilmiştir." Tarih, 7 Şubat 1924. Raporun ekinde yardım makbuzlarından bir de örnek iliştirilmiş. Makbuza dikkatlice bakıyorum bir yanlışlık yok. Osmanlıca yazılmış bir yardım makbuzu.

75 yıl önce de, Osmanlı'nın cihad fetvasını çıkarıp Halife'ye yardım istediği günlerde de bugünkünden daha uzak değildi "Uzakdoğu."

Emak'lı Yorgo mu, Gönül/lü Osman mı?

17 Ağustos depreminden sonra sarsılan sadece Marmara Bölgesi değildi.

Yıkılanlar sadece çürük yapılmış evler, binalar ve köprülerden ibaret değildi. Depremle birlikte pek çok resmi kutusallar da yıkıldı.

Depremden hemen sonraki günlerde Ayşe Şasa'nın o kendine özgü içten telefonlarından birinde söylediği söz, o günler içinden geçtiğimiz süreci ve yaşanan sosyal travmayı en iyi açıklayan ifade olarak kayıtlarıma geçiyor.

"Akıf'cim sen ne diyorsun, Biz zaten fay hattının içinde dünyaya gözlerimizi açtık. Kırılan fay hattıyla birlikte dışarıya savrulduk ve kendimize geldik!"

Gönül kelimesinin dünyadaki hiçbir dilde karşılığının olmadığını söylüyor Oktay Sinanoğlu. "Bu gönül kelimesini tam olarak ifade edecek bir karşılık hiçbir dilde yok" diyor.

Gönüllü kuruluşların da başka toplumlarda olmadığı söylenebilir rahatlıkla. Sivil toplum kuruluşları olabilir ama gönüllü kuruluş olamaz.

17 Ağustos depremiyle birlikte sadece Adapazarı'ndan Gölcük'e uzanan fay hattı çökmedi. Bu toplumu başkalarından ayıran gönül/lü yapısı da çökertilmek istendi. 17 Ağustos günü sabahın ilk ışıklarıyla birlikte yerli marka arabasının bagajına bulabildiği erzak ve yardım malzemelerini doldurarak yollara dökülen insanımızın derdest edilip geri çevrilişinin çöküntüsüydü aslında. Yunan kardeşlerimize şarkı-

lar söylerken insanımızın iç tehdit sayılışının çöküntüsü... Bolu-Düzce'den geçen fay hattı felaketi gönül/lü yıkımına son verecek çizginin çekilişi olabilecek mi?

Yunan kurtarma ekibi EMAK üyesi Yorgo kadar değer verilecek mi Osman'lara, Mehmet'lere? Sefaköy'de oturan Kemal'ler Selanikli Kristo'lar kadar yakın sayılacak mı Bolu'ya? Kendi insanına yardım elini uzatması engellenecek mi bu sefer de? İHH, MGV, HAK YOL, İNSAN, ENSAR ve ismini sayamayacağım kadar isimsiz kahramanlar yardım tehdidi (!) altında tutuyor bu ülkeyi. Resmî Türkiye bir sınav veriyor derin millete karşı.

LEVHALARIN DİLİ

O gün, her akşam olduğu gibi trafik sıkışmasaydı bu ay-
rıntının farkına varmam mümkün olmayacaktı. İki Boğaz
Köprüsü'nü birbirine bağlayan otoyol çıkışında büyükçe bir
yuvarlak kavşak yapılmış ama nedense yine de trafik sıkışı-
yordu. Trafik düzenlemesi yuvarlak kavşak (*round about*)
esasına göre düzenlenmediği için akışkanlık bir türlü sağla-
namıyordu. Kavşaktan çıkar çıkmaz 50 m. ilerde yine trafik
ışıkları konmuş; kavşakta trafik aksa bile tali yola göre dü-
zenlenen kırmızı ışık süresi tüm trafiği alt üst etmeye yeti-
yordu. TEM bağlantısından yuvarlak kavşak çıkışına gel-
miştik ki trafik durdu. Yol ayırımında levhalara gözüm takı-
lıyor ister istemez. Otoyol çıkışındaki trafik levhaları stan-
dardlara uygun renk ve biçimde üst üste yerleştirilmiş görü-
nüyor. Her ne kadar dizilişte bazı mantık hataları olsa da
buraya kadar gelebilen bir yabancı az çok gideceği yönü bu-
labilir.

Levhalar arasında büyükçe ama standartlara uygun bir
levhaya gözüm takılıyor: DSİ bilmem kaçınıcı bölge müdür-
lüğü. DSİ bilmem kaçınıcı bölge müdürlüğünün bulunduğu
yönü gösteren levhanın burada işi ne olabilirdi ki? Kaç kişi-
nin günlük hayatında bu kurumla işi vardı? Bunca trafik
kargaşası içinde DSİ'nin ayrıcalıklı yanı ne olabilirdi?

O an, işin tuhaflığı ortaya çıktı. İlk okula gitmeye başla-
dığım sıralarda edindiğim bir alışkanlıkla okuduğumu tüm
trafik levhaları hızla gözümün önünden geçti. Turuncu renkte
Karayolları bilmem kaçınıcı bölge müdürlüğü, beyaz zemi-

ne siyah Toprak Mahsulleri Ofisi... Hayatımda hiç karayollarına işim düştü mü diye hafızamı yokluyorum. Hayır, bir kere memurluk yapan dayımı ziyarete gitmiştim. Turuncu renkli karayolları levhasının dayımın çalıştığı yeri bulmamda bir katkısının olduğunu hatırlamıyorum. Üstelik kaç kişinin dayısı Karayolları bölge müdürlüğünde çalışıyordu ve kaç kere bu levhaya ihtiyaç duyacaktı ziyaret yerini bulabilmek için.

Ancak, bu kavşağa konan levhanın biçim ve rengiyle uluslararası otoyol standartlarına uygun şekilde yapıldığını fark ediyorum. Demek artık devletin resmî yapısı sivilleşiyor ya da uluslararası standartlara uygun hale getiriliyordu!

Birkaç gün önce televizyon haberlerinde yardım ulaşımadığından şikayet eden depremzede genç kıza karşı valinin tavrı gözümün önüne geliyor bir de: "Bunlar anarşist, provakatör..." Valinin asık suratlı devlet memuru tipini çağrıştıran bir görüntüsü yoktu ama tüm yollar DSİ'ye çıkıyordu.

Kilise Levhaları, Londra

"Doç. Vaner, laiklik, sekülerizm (çağdaşlaşma) ile dinsel ve dünyevi iktidarların ayrışmasını üç ayrı olgu olarak sıraladı. ABD, İngiltere gibi ülkelerin laik değil ama seküler olduğunu söyledi. Örneğin, Türk Lirası'nın üzerine, dolardaki gibi 'Allah'a güveniyoruz' yazmanın söz konusu olamayacağını belirt(ti)." (Ruşen Çakır/*Milliyet*-27 Kasım 1999).

Zaman zaman iki katlı otobüse binip rastgele bir yerlere gitmek Londra'da yaşadığım keyiflerden biri. Sanki yol güzergahı boyunca helikopterle uçuş yaptığım hissine kapılıyorum. Her şey sıkıcı gelecek kadar standart. Kimi zaman tek düzelik hissi veriyor. Binalar, evler, cadde ve sokak isimlerini belirten levhalar... Hepsi birbirine benziyor. Tek elden çıkmanın uyandırdığı sıkıcı bir düzen hissi uyandıracak kadar düzen içinde...

Baptist Church, Methodist Church... Trafik levhalarının, sokak ve cadde isimlerinin yeknesaklığını bozan tek istisna,

kiliselerin yerini gösteren özel yerleştirilmiş levhalar. Bir de sanat merkezi ve müze gibi yerleri gösteren levhalara rastlayabiliyorsunuz. Mahalle aralarında bile kiliseleri gösteren ok işaretleri trafik standardına uygun ama ayırt edilecek biçimde.

Bu lke laik mi yoksa seküler mi?

GAVUR MAHALLESİ

Londra Üniversitesi'ne bağlı SOAS (School of Oriental and African Studies) kendinde Türkiye'den Yunanistan'a göç etmiş gencin "Eski Türk, Yeni Yunanlı" şeklinde takdim edilmesine gösterdiği tepkiyi hiç unutmuyacağım: Hayır, eski Türk yeni Avrupalı... Biz çoktan unutmuş olsak da bir imparatorluk vizyonu ile büyüyen, liseye kadar İstanbul'da yaşayan Rum gencin yeni kimliğini yine bir "imparatorluk" tanımını içinde görmesinden başka nasıl yorumlanabilirdi. Üniversitede çalıştığı master tezinin konusu ise Karamanlar döneminde Yunan alfabesiyle yazılmış Türkçe metinler.

2 Aralık 1999

Yıllardır bir türlü okumak nasip olmamıştı. Mıgırdıç Margosyan'ın *Gavur Mahallesi*'ni okurken kendimi bir anda Müslüman mahallesinde hissettim. *Gavur Mahallesi*'nde, kahramanların zevkleri, alışkanlıkları, heyecanları, gelenekleriyle bu denli kendimden parçalar bulacağımı ummuyordum. Diyarbakır'da bir Ermeni mahallesinde geçen olaylar Anadolu'nun herhangi bir köşesini anlatır gibi. Tam kitap elimde, yarısından fazlasını okumuştum ki televizyondaki bir programın *Gavur Mahallesi*'ni ekrana taşıdığını fark ettim...

Siyaset meydanı son günlerde resmi ideolojiyi, Kemalist projeleri tahkim etmeye yönelik derinliksiz tartışmalar yapıyor. Medyatik başarısının yanı sıra ele aldığı konularda sa-

vunduğu tezleri bakımından kelimenin tam anlamıyla dökülüyor. Azınlıkları bir araya getiren tartışma programı, yeni bir ulus kimliği oluşturma projelerini aklama için yapılmıştı ama ortaya çıkan manzaranın savunulur bir yanı yok. Sayıları 2 bine varmayan Rum ve Ermeni, 15-20 bin Yahudi'nin kaldığı, renklerin köreldiği bir tablo. Toktamış Ateş'in Türkiye'de "azınlıklar"a uygulanan politikalar sonunda çekip gitmek zorunda kalan, boşalan gavur mahalleleri karşısında ne diyeceğini bilmez hali ise doğrusu bu tablonun başarısını göstermeye yetiyordu.

Ya o, tipik radikal aydınlanmacı tavrıyla Yahudi vatandaşların Osmanlı'ya ilişkin ifadelerinden rahatsız olan Prof. Yahya Tüzel'n durumu. Gelinek noktanın arka planında yatan tarih anlayışı: "Yahudiler boşuna Osmanlı'yı övüp durmasın. Osmanlı'dan örnek alınacak, övülecek hiçbir şey yok. Ne geldiyse başımıza bu Osmanlılık'tan geldi zaten... Osmanlı geleneğini genlerimizden, DNA'larımızdan silip kazımadıkça adam olamayız."

600 yıl bunca değişik inanç ve etnik mozaiki bir arada tutmayı başarmış imparatorluk vizyonunun güdükleştirilmesi sonunda gelinen noktanın savunulacak neyi olabilirdi.

"Keşke Lozan olmasaydı ve bize de azınlık hakları verilmeseydi."

Azınlıkları bu toprakların bir parçası olmaktan alıp çıkaran, yapaylaştıran süreci bundan daha iyi açıklayan bir ifade olamazdı.

Doğrusu programın yıldızı mobilyacı Yorgo Güllüce idi. Yerli duruşuyla bu topraklara ait oluşunu, bu topraklara ait olmanın ne anlama geldiğine ilişkin iyi bir ders verdi.

"Ben neyim? Neden dışlanıyorum. Eskiden böyle değildik. Babam ramazanda iftar sofrası açardı. Oruç tutmasak bile Müslümanlara saygımızdan açıktan yiyecek yemezdik.

Artık hiçbir Müslüman beni iftara çağırıyor. Buna bozuluyorum. Ankara pasajının sahibi Rum olduğu halde Ramazanlarda Karagöz oynatırdı. Şimdi o kadar alışveriş merkezi var Karagöz oynatan kimseye rastlamıyorum.

Esas, azınlık durumuna gelen o eski Müslümanlar nerede?"

Ali Kırca bu programda Batılı anlamda bir ulus yaratma projesinin faziletlerini göstermeyi amaçlamıştı anlaşılan ama bu proje ancak bu kadar perişan savunulabilirdi. Rum ve Ermeniler bizimkilerden daha yerli duruşa, Yahudiler de daha Osmanlı duruşa sahipti.

Doğrusu Ermeni vatandaşın feryadı karşısında duygulanmamak mümkün değildi. Mıgırdıç Margosyan'ın feryadı kendine güveni olmayan ve bu ülkede kimseye güveni kalmamış bir yönetim anlayışının bastırıldığı çıgılıktı.

Eylül 1996, Akmescit / Kırım

Günün yorgunluğunu, her akşam gittiğimiz Tatar Lokantası'nda atabiliyoruz. Yurtlarına geri dönen Kırım Tatarları Akmescit'te büyük sayılabilecek tatar yemeklerinin yapıldığı birkaç lokanta da açmışlar. Her akşam geldiğimiz için bizi de tanımaya başladılar. Türkçe'lerin hemen hemen aynı olması anlaşmamızı kolaylaştırıyor.

O akşam kapıda bir tür güvenlik görevi yapan uzun boylu yaşlı adamın Tatarlara pek benzemediğini fark ettim. Bir ara dışarı çıktığında ayaküstü konuşurken çok düzgün Türkçe'si dikkatimi çekti. Kendinden emin tavrıyla Tatarlar için "Bunların Türkçesi işe yaramaz" dedi.

Sonra hikayesini anlattı. Halep Ermenilerindenmiş. Genç yaşta oradan Ermenistan'a geçmiş. daha sonra da Kırım'a yerleşmiş. Ve hala çok güzel bir Türkçeyle konuşuyordu.

BAŞ ÇARŞIYA

Saraybosna'yı anlamanın, bu şehrin insanının nabzını tutmanın yolu herhalde Başçarşıya'da bir yürüyüşe çıkmaktan geçer. Şehrin toplumsal dokusunu, politik gelgitlerini Ferhadiye'ye doğru yapacağınız bir yürüyüşte hissedebilirsiniz.

Eğer "şehir asla yalan söylemez" diye bir sözün geçerliliği varsa bunun en güzel isbatı Başçarşıya'da yapacağınız yürüyüş olacaktır. Hiç bir şehrin insanı, Saraybosnalıların Başçarşıya'da kendilerini "özetledikleri" kadar bir mekanla bu kadar doğal ve doğrudan ilişki kuramaz herhalde.

Saraybosna'ya indiğim akşam Başçarşıya'da soluklanan şehrin kalabalığına kendimi bırakıyorum. Şehir tüm renkleriyle orada sanki. Çocuklarıyla birlikte akşam gezintisine çıkan aileler, kafeleri dolduran gençler, akışı engellemeden ayak üstü selamlaşıp, hal-hatır soran sıradan insanlar...

Birden Eyüp Ganiç'le karşı karşıya geliyorum. Eşiyle birlikte Başçarşıya'ya doğru yürüyüşe çıkmış. Kimse dönüp bakmıyor bile Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na. Ben de geri dönüp bakamıyorum; sanki her gün burada karşılaştığım biriymiş gibi. Yolun sonunda geri dönüp yürüyüşü tamamlamak üzere acelesiz adımlarla gezintiye devam ediyorum. Hüsrevbey Camii'nin önünde tekrar karşılaşıyorum Eyüp Ganiç'le. Ayaküstü birkaç kişiyle sohbet edip insan seline karışıyor.

Hüsrevbey Camii'nin avlusuna giriyorum. Çarşının dar sokaklarına inat alabildiğine ferah bir avlu. Ahşap şadırvandan her zamanki gibi su şırıltısı duyuluyor.

Yatsı namazını çoğunluğu gençlerden oluşan cemaatle kılıyorum. En son geldiğimde Sırp mermilerinin tahribatı nedeniyle tamirdeydi.

Caminin etrafındaki "cafe"ler alabildiğine dolu. Çoğu gençlerden oluşan kalabalığın işgali altında sanki bu yerler; kulağınıza gelen müzik sesinden anlıyorsunuz. Ara sıra arabeskten, pop şarkılarına kadar Türkçe sesler kulağınıza geliyor.

Saraybosna da, gittikçe pahalılaştmasına rağmen hayat normale dönmüş. Normale döndükçe de cazibesini yitiriyor gibi. Hep acıyla, direnişle, bizim yerimize dayanılmazlara katlanan insan manzaraları görmek istedik çünkü.

HUNTINGTON YANILDI MI?

Bu hafta sizlerle coğrafi anlamda bir geziye çıkmıyorum. Fakat, tarihte küçük bir yolculuk yapmaya çağırıyorum.

Tanzimat Fermanı olarak bilinen Gülhane Hatt-ı Humayunu'nun okunduğu 3 Kasım 1839'da Osmanlı tarihinin en radikal dönüşümlerinden birine geçilmiş oldu. Mustafa Reşid Paşa'nın hazırladığı Islahat Projesi'nin ilan edildiği fermanın giriş kısmı ilginçtir. Batılılaşma/modernleşme tarihimizin en önemli adımının atıldığı Tanzimat Fermanı'nın ilan gerekçesi şu şekilde açıklanır:

"... Birbirlerini izleyen karışıklıklar ve çeşitli nedenlerle şanlı şeriata ve yüce yasalara uyulmadığından evvelki kuvvet ve refah, zayıflık ve fakirliğe dönüştü. Oysa, şariat yasaları ile yönetilmeyen bir ülkenin varlığını sürdürebilmesinin imkansızlığı açık seçik ortadadır."

Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa, Rusya'nın taraf olduğu 19. yüzyılda galip devlet statüsünde imzaladığı son anlaşma olan Paris Anlaşması'nın en önemli maddesi belki de şu tek cümle idi: Osmanlı Devleti Avrupa'nın bir parçası olarak tanınacaktır.

Kavanozun Dışı

12 Aralık 1999/Helsinki: Paris Anlaşması'ndan tam 143 yıl sonra Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olma yolunda adaylığı tescil edilmiş oldu. Tanzimat Fermanı dahil Türkiye'nin geleceğini belirleyen tüm önemli kararlar kapalı kapı-

lar ardında, hatta Bakanlar Kurulu'nun bile sonradan haberi olacak şekilde aceleye getirilerek gerçekleştirilmiştir. Onun için alınan kararlar kavanozun dışını yalamaktan ileriye geçmemiş, pek çok konuda adaylık statüsünde kalmak bu ülkenin kaderi haline gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemin ünlü teorisyenlerinden Huntington, Türkiye'nin bir medeniyet krizi yaşadığının altını çizerek bu bağlamda Rusya ve Meksika ile karşılaştırır. Türkiye'nin, tarihinin en bölünmüş döneminde bulunduğunu iddia eder. Bölünmüşlüğü de, ülkeyi oluşturan unsurlar arasında vasat düzeyde bir kültürel birlik var görünmekle birlikte medeniyet aidiyeti ve kimliği bakımından yaşanmakta olan derin krize bağlar, Türk elitinin ve toplumunun bazı kesimlerinin Batı doğrultusunda bir medeniyet dönüşümü istediğini fakat Batı'nın hakim unsurları tarafından reddedildiklerini belirtir. Türkiye'de yaşanan bu çelişkiyi bölünmüşlük tipolojisine en iyi örnek olarak gösterir. Huntington'un teorisi bir gün önce çürütülmüş (?) gibi görünse de Avrupa kapısında 160 yıldır aday durumunda bekletilenin temelinde yaşamakta olduğumuz bu kimlik krizinin yattığı apaçık. Tarihle kimlik arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Ünlü tarihçi Braudel, kimlik sorununu, geçmişle bugün arasında uyum sağlama olarak ortaya koyuyor. Tanzimat'ta yaşanan derin çelişkileri görmeden Avrupa Birliği'ne adaylık statüsüne geçmenin ne anlama geldiğini kavramak mümkün olmadığı gibi, medyatik etkinin oluşturduğu toz pembe tablo derin kimlik krizini çözmeye yetmeyecektir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanını meşrulaştırmak için ortaya atılan gerekçeler o zamandan itibaren ortaya çıkmaya başlayan, Türk eliti ile taban çelişkiyi kapamaya yönelik bir meşrulaştırma gayreti idi.

Türk elitinin; kendi toplumuna yabancılaşmışlığını, çarpık idari ve sosyal düzenini sorgulamadan, sürüklercesine toplumu eklemeye çalıştığı yeni maceralar kimlik krizini derinleştirmekten öteye gidemeyecek. Huntington, Türkiye'yi

tarihin en bölünmüş ülkesi olarak gösterirken, onu sahip olduğu medeniyet birikimine rağmen başka medeniyetlerin kuyruğuna sokmaya çalışan Türk elitinin şaşkınlığının da farkında mıydı acaba?

Başbakan'ın Helsinki'de Avrupa Birliği temsilcileriyle yediği öğle yemeğinden itibaren her şeyin eskisinden daha iyi olacağına iman edenlere karşı, Türkiye'yi jakobenizm kıskacında tutanlar safında görünmek gibi bir yanlış anlaşılmaya düşmek istemem.

Sadece, 160 yıldır kavanozun camını yalayarak aldatılan bir toplumun kendi akide şekerlerini istemek gibi bir hakkının olduğunu belirtmekle yetinelim.

Ve Avrupa Birliği'ne (hâlâ) adayız.

SIYASETİN KİMYASI DEĞİŞECEK Mİ?

Alaaddin Çakıcı'nın cezaevine kaçırılışı gerçekten Türkiye'de nelerin değişip nelerin kolay kolay değişmeyeceğinin göstergesi olarak düşünmeye değer. Bir yanda yer altı dünyasının ünlü ismi Fransa'dan getirilip cezaevine konulurken diğer tarafta Çakıcı'nın telefonlarıyla vücut kimyası değişen Korkmaz Yiğit'in yurtdışına çıkma yasağı kaldırılıyor.

Devlet ihalelerine tehdit ve şantajla doğrudan müdahil olan birinin, adının karıştığı kabarık dosyalar incelenmeden Türkiye'de kimseye uygulanmayan bir hukuk gösterisiyle doğrudan cezaevine kaçırılmasını Avrupa Birliği'ne girmenin işareti olarak mı algılamamız gerekecek? Ekonomik ilişkileri bakımından devlet ihalelerine bu denli yakın duran birilerinin palazlandırılmasında, devlete bu kadar yakın durmasında devletin, en azından devlet içinde odaklanmaların etkisi ortaya çıkarılmadan hukuktan söz edilemez. Avrupa Birliği'ne adaylığın açıklandığı günün ertesinde yurdun değişik kesimlerinde düzenlenen gösterilerle başörtüsüne uygulanan yasağın kaldırılmasını isteyen halktan, kucağında çocuklu annelere kadar polisin sorgulama yaptığı bir memlekette adı yer altı dünyasıyla birlikte anılan bir şahsa gösterilen ihtimam düşündürücüdür.

Her ne kadar FBI'nın Ankara'ya büro açmasına izin verip birtakım gizli ve karanlık ilişkilerin takibi oraya havale ediliyor olsa da temel bir mantalite değişimi yaşanmadan ülkenin AB'ye girmesi fazla bir şey değiştirmiyor. Sonuçta, kavanozu dışından yalamakla yetinmeye çalışıyorsunuz.

Alaattin Çakıcı’ya gösterilen bu özel ilginin arkasında 12 Eylül yönetiminin başlattığı kimi mafya örgütleriyle girilen gizli ilişki yatıyor. Bu dönemden itibaren devlet içinde kimi örgütlerin mafya gruplarıyla özel ilişkilere girerek devlet adına görevler verdiği, bunun karşılığında da bu mafya gruplarına açılan alanda belli bir serbestlik hatta resmî destek sağlandığı artık herkes tarafından biliniyor. Hesabı sorulmayan kırmızı pasaportların, devlet ihaleleriyle bu kadar içli dışlı oluşun arkasında böylesi ilişkiler yatıyor.

ASALA Operasyonundan İhale Operasyonuna

Hatta kimi millî davaların bile mafyaya havale edildiği, maşa kullanmak adına yeraltı dünyasıyla işbirliği yapılarak işin çıkırından çıktığı biliniyor. Bu türden ilişkilerde Çakıcı’nın adı, özellikle Ermeni örgütü ASALA’ya karşı Beyrut’ta gerçekleştirilen baskında geçmektedir. Türkiye ile ilişkilerinin en düşük düzeyde olduğu bu dönemde İsrail’in yakınlaşmak için sürekli fırsat kolladığı dönemler, İsrail’in Beyrut’a düzenlediği kuşatma hareketi öncesi Türk makamlarına saldırı hakkında bilgi vererek, Ermeni terör örgütü ASALA’nın Beyrut yakınlarındaki Zahle’de bulunan kamplarına da girileceği bildiriliyor. Ankara bu baskına katılmaya davet edilerek bir bakıma, Türkiye’ye Ermeni teröründen uluslararası arenada başının sıkışık olduğu bir anda işbirliği önerilerek yakınlaşma sinyalleri veriliyordu.

Ankara’daki bu işle ilgili en üst düzey yetkililer teklifi enine boyuna değerlendirerek operasyona katılmaya karar verirler. Ancak sonuçta uluslararası bir skandala yol açma tehlikesi de vardı. 19-25 Mart 1992 tarihli *Aktüel* dergisinin 37. sayısında Halil Nebiler’in yazdığına göre, Ankara bu iş için maşa kullanmaya karar verir. Alaattin Çakıcı 10 arkadaşıyla birlikte Almanya’dan Beyrut’a gönderilir ve İsrail komandolarıyla birlikte Ermeni terör örgütünün eğitim kamplarına girer. Gerçi kimi kaynaklara göre de bu operasyonu MİT’ci Hiram Abbas’ın planladığı kaydedilmektedir.

Bu haberi doğrulatmanın imkanı yok. Ancak bu zamana kadar yalanlayan da çıkmadı. Fakat, başka örneklere bakarak şunu söyleyebiliriz; devlet içinde bu tür ilişkiler, yapılanmalar olmuştur. Bu arızı bir durum olmanın sınırlarını da aşarak genel bir siyaset haline gelmiş, bünyeyi zaafa uğratan bir ahlâk sorununa dönüşmüştür. Öyle olmasaydı Su-surluk çoktan halledilmiş olurdu.

Bu girişimin kısa vadede ne gibi pratik sonuçlar doğurduğu tartışılabilir. Ancak ilke düzeyinde, devlet hukuku tesis etmek için vardır ve devletin tuttuğu iş hukukî zeminde yürütülmelidir. Gerekçesi ne olursa olsun devlet ya da otoriteyi temsil eden kişi ve kurumlar “maşa” kullanmaya kalkışırsa zamanla kendi kurumları “maşa” olmaya başlar. Türkiye’de yaşanan çürümenin temel nedenlerinden biri bu hukuk ve ilke anlayışındaki eksikliklerdir, hukuksuzluktur.

Esas düşünülmesi gereken husus, Türkiye’de kirlenmenin boyutlarının birtakım insanların çıkarları gereği girdikleri ilişkilerle, ya da yetkisini suistimal etmesiyle sınırlı kalmayıştır. Kirlenme, devlete meşruiyet kazandıran birtakım ilkelerin kimi gerekçelerle istendiği zaman iptal edilmesi şeklinde tezahür eden bir siyasî ahlâk eksikliğinin sari biçimde bünyeyi sarmasıyla alakalıdır. Genel bir mantalite sorunu yaşanmaktadır. Avrupa Birliği’ne aday olmakla bir gecede çıkmayacak türden bir ahlâk zaafiyetine işaret eden bir durum söz konusu olan. Ve bu zaafiyet bir tür göz boyamaya dönüşecek biçimde abartılı adaylık gösterilerinde de kendini gösteriyor. Zihniyeti değiştirmeden üye olduğumuz kulübü değiştirmeniz fazla bir şey ifade etmiyor.

İÇİMİZDEKİ UZANTILAR

1992, İstanbul'daki Güneydoğu

Güneydoğu'dan hemen her gün PKK'nın eylemleriyle ilgili haberler geliyor. Şehre inen hareket gittikçe etkinliğini artırma eğilimi gösteriyor bir müddettir. Şehirlerde ayaklanma denemeleri, baskınlar medyanın manşet konusu. Devlet ve hükümet büyüklerimizin ezeceğiz türünden beyanatları. Hâlâ bir avuç teröristten bahsediyor önüne mikrofon uzatılan ve kendini yetkili gören herkes.

Medyanın estirdiği hava tek kelimeyle paranoyak bir korku: Kürt kökenli hatta Güneydoğu doğumlu herkes potansiyel PKK'lı ya da içimizdeki muhtemel uzantılarından biri! Sokaktaki insanı bu psikolojinin yavaş yavaş sardığını endişe ile izliyorum. Ülkenin ve insanımızın gerçeğinden habersiz zavallı Türk aydınının ve elitinin düştüğü durum; daha doğrusu toplumu düşürdüğü durum ve toplumun ödediği bedel...

Ali Kemal Temizer'in İzlenimleri

Beyan Yayınları'nın deneyimli yayın yönetmeni Ali Kemal Temizer bir aylık bir "memleket" gezisi dönüşü İnsan Yayınları'nda izlenimlerini anlatıyor. Biz Türkiye gündeminin çok uzağında görünen ama bize göre temel insanlık durumuyla ilgili felsefi eserleri yayına hazırlamakla meşgul durumdayken Ali Kemal Temizer'in izlenimleri bir anda yağımızın yere basmasını sağlıyor adeta. Özetle diyor, bunca

gürültüye rağmen devlet PKK'nın işini kısa sürede bitirir. Durumun devletin kontrolünde olduğu izlenimini edindim. Şu anda PKK'ya karşı Hizbullah diye bir örgütün ortaya çıkarıldığı ve ona karşı kullanıldığı yönünde bir görüş birliği var. Esas tehlikeli olan, bazı etkili ve yetkili kimselerin PKK'ya karşı Hizbullah'ı kullandıktan sonra üstüne yürüyüp, İslami çevreleri de terörle özdeşleştirecek bir operasyona girişmeleridir. Bu durum hiç de uzak bir ihtimal gibi görünmüyor.

Temizer'in o dönem için çarpıcı gelen tespitleri gelen tehlikenin ayak seslerinden başka bir şey değildi.

Mehmet Bekaroğlu'nun Feryadı

Haberi aldığı anda Hasan Aktürk adeta yıkılmıştı. Yayınevinde neredeyse bir ruh gibi dolaşıyor, kime ne söyleyeceğini bilemiyordu. Böylesi değer abidesi birine bu zulüm nasıl yapılabilirdi? Ömrünü ilme vermiş, akli selim sahibi birine kim niçin kıyabilirdi? Söylenenlere göre cinayetin işleniş biçimi Hizbullah'ın cinayet tarzına benziyordu. Karlı bir Diyarbakır sabahında camiye giderken katledilmişti Molla Ubeydullah... Hayatı hakkında anlatılanlar beni de etkilemişti.

Cenazenin kaldırılmasından kısa bir süre sonra psikiyatrist Mehmet Bekaroğlu'nun bir entelektüelden çok bir vicdanın sesi haline dönüşen yazısı hepsinden daha çok etkiledi. Karda kışta Trabzon'dan kalkarak Diyarbakır'a giderek cenaze namazını kılmıştı. Ancak ölüm kadar dostların ölümüne ilgisizliği Bekaroğlu'nun feryadına neden olacaktı. Neredeydi sahip çıkması gereken dostları? Bu vicdanları sızlatan, akıl tutulması cinayet kim tarafından ve nasıl işlenebilirdi? Buna din ve insanlık adına dur deme cesaretini gösterecek birileri yok muydu?

Ve hepimiz, Molla Ubeydullah'ı tanıyan tanımayan hepimiz suçluyduk en azından cenazesine katılmamakla.

Bekaroğlu'nun feryadı hâlâ gökkubbede yankılanıp duruyor.

1995, Yeni Şafak Yazı İşleri

Bir grup İtalyan gazeteci Türkiye'deki siyasi ve sosyal durumla ilgili görüşmek istiyor. Bu görüşme isteğinin aslında Kürt sorunu demek olduğunu anlamak zor değildi. Onca soru tek soruyu sormak içindi aslında: Türkiye'de bir Türk-Kürt çatışması, iç savaş çıkar mı?

Mustafa Özel, İtalyanların hiç de alışık olmadıkları biçimde tarihî perspektiften bakarak cevap veriyor: Son bin yıldır Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar imparatorluk çapında varlık gösteren kaç devlet var? Osmanlı ile birlikte birkaç taneyi geçmez. İmparatorluk kurabilmek bir ulus için basit bir şey değildir. Bizim halkımız devletimizden daha basiretli olduğu için merak etmeyin iç savaş çıkmaz.

OKSİJENSİZ TOPLUM

Bu topraklarda başkasına acı verme, başkasının çektiği acıdan haz duyma anlamında bir şiddet kültürünün ve işkence kültürünün olmadığına inanıyorum. Bu toplumun beslendiği geleneksel ve kültürel kodları çözümlediğimiz vakit kendiliğinden ortaya çıkan bir şiddetin, derinlerde beslenen bir acı verme duygusunun olmadığını görürüz. Tarihsel anlamda bu toprakları besleyen, hayat veren, biçimlendiren dini algılayış, vahşete varan şiddetin yeşermesine imkan tanımaz.

Şeyh Cerrah, Kudüs/1999

Tarihi Kudüs'ü çevreleyen surların dışında kalan birkaç tarihi camiden biri olan bu mütevazı yapıyı görenlerin ilk bakışta burada yatan insani derinliği keşfetmesi çok zor. Selahaddin Eyyubi'nin doktoru Şeyh Cerrah adına yapılmış mütevazı bir cami. Bir vakit namazı için camiye geldiğimde, etrafının buraya özgü beyaz renkte Mercedes taksilerle dolu oluşu dikkatimi çekti. Kudüs'teki bütün taksiciler vakit namazı için buraya geliyor.

Haçlılar ilk defa Kudüs'ü işgal ettiklerinde şehirde tam bir katliam yapılmış. Tarih kitaplarının kaydettiğine göre şehre girdikleri gün yerli halktan, Yahudiler dahil canlı kimse kalmamış.

Şeyh Cerrah'ı Kudüslülerin gözünde yücelten de bu vahşet sergileyen Haçlılara karşı gösterdiği merhamet... Haçlı

'ız'ler

komutanlarını bile tedavi eden bir cerrah olarak tarihe geçecektir.

İstanbul, 1995

"Karın deşen Jack'ler kurban kesmez" diye bir Göstergeler yazısı yazıyorum. Kurban kesen bir toplumda, kurbanda kan akıtmak gibi inanç sistemine dayalı bir geleneği olan toplumun içinden Karın Deşen Jack'lerin çıkmasının mümkün olmadığına işaret eden bir yazı. Kurban kesme ibadeti/eylemi ile, mikro planda yaratılış, acı, can verme gibi duyguyu gören bir inanmış, insana acı vermeyi, şiddet uygulamayı engelleyen ontolojik bir özellik kazanıyor.

İstanbul, 2000

Şiddet çukurları açıldıkça bu toplumun ne kadar oksijensiz kaldığını düşünüyorum.

GELENEKTEN AŞKIN MODERNLİĞE

Peyami Gürel'in uzun süredir üzerinde çalıştığını bildiğim tablolarının sergilendiği kişisel serginin açılışında hem bir hoşnutluk hem bir burukluk (belki) vardı. Serginin gerçekleşmesinde CRR fuayesinin Peyami'ye tahsisini sağlayan Şenol Demiröz'le bir ara sohbet ederken söyledikleri aslında hüznün yansıyan yüzüydü: "Şu eserler başka kesimlerde olsa yer yerinden oynar."

Beşir Ayvazoğlu ile de eserleri konuşuyoruz. Bilmem kendisi farkında mı ama Peyami değişik bir şey deniyor. Bunun teorik altyapısının oluşturulması gerekir. Bunu kim yapar onu bilemeyiz ama denedikleri gerçekten tümüyle yeni ve tartışılması gereken açılımlar.

Peyami'nin 9 parça eserini anlamlı daha doğrusu farklı kılan bizzat yine Peyami'nin kendi geçmişi, yani kendisi. Artık usta sayılabilecek ebrucular arasında yerini çoktan aldı. Ebruda denediği çeşitli açılımlar ebru teknesine ne kadar hakim olduğunu, geleneksel formu bozmadan yeni neler üretilebileceğini gösterdi. Hatla ilgilendi, hat sanatında ürünler verdi. Plastik sanatlarla geleneksel İslam sanatları arasında gidip gelmedi ama iki plastik algılayış arasında dirsek temasını sürekli diri tuttu. Resim yaptı, hâlâ yapıyor. Tuvale tanışıklığı bu sanatlar içinde belki de en eski olanı. Minyatürle de ilgilendi resim yaparken.

Geleneksel İslam sanatı ile modern plastik sanat formu arasında bir köprü kurmak ya da onu aşmak biraz da, mayınlı alana girmek demek.

İki boyutlu minyatür dünyasının yansıttığı varlık zemi- ni ile üç boyutlu varlık alanı arasında anlamlı bir ilişki kur- maya başladığınız anda mayınlı alana girmiş oluyorsunuz. İslam’ın aşkın varlık tasavvuru ile modernizmin varlık anla- yışının yek düzeliği arasında sıkışmadan açılım yapabilme çabası. yerli duyarlılığa sahip sanatçıların temel sorunu ol- du. Geleneksel sanat anlayışından beslenerek ürün vermek- ten anlaşılan şey çoğu kez geleneksel formların aynen kop- yasını yazmak şeklinde yorumlandı. Geleneğin kendi içinde- ki dinamiklerden habersiz. Tekrar-cılık tuzağına düşenler geçmiş zaman ustalarını tekrarlamaktan başka ölümsüz ve orijinal bir eser veremediler. Oysa gelenek kendi içinde yeni- den keşfe tâbi tutulduğu oranda yaşayabilirdi. Tekrarlama- dan geleneği yeniden keşfetmek ve gelenekten beslenerek yeni ürünler verebilmek yaratıcı bir performansı gerekli kılı- yordu. Geçmişin dondurulması sanatçılığın ölümü anlamına gelir ve pek çokları geleneğe sahip çıkmak adına bu tuzağa düştüler. Form/biçim kaygısı yaratıcılığı/içeriği öldürdü.

Şimdi temel sorun, geleneğin muteal (aşkın) ev- ren/varlık tasavvuru içinde ortaya çıkardığı formlardan ha- reketle modernizmin maddi/görünür varlık tasavvurunun ortaya koyduğu ürünlerden beslenerek modernizmi de aşan ürünler verilebilir mi? Hat sanatının dünyası ile minyatürün soyutlamaya yatkın perspektif anlayışı modern resmin sun- duğu açılımlarıyla, hatta plastik sanatların imkanlarıyla buluşarak modernizmin keşfedemediği, onu aşan yeni bir tarza imkan tanıyabilir mi?

Peyami bu sorulardan hareket ederek mi eserlerini or- taya koydu bilmem ama sergideki tabloları yansıyan çalış- malarını izlerken bir anda kafama bu tür sorular hücum etti. Yağlıboya soyut resimden hatta geçerken, renk ve çizgilerin taşıdığı açılım, geleneksel plastik anlayışla modern plastik tarza hakim bir sanatçı duyarlılığı hemen yansıyor.

İki farklı formlardan hareketle iki farklı varlık tasavvuru- na/ sonsuza açılabilmenin imkanlarını zorluyor.

Tam bu noktada şöyle bir sorunun ortaya atılması ne kadar tutarlı olabilir: Gelenekten beslenen **aşkın modernliğin** mümkün olup olmadığı. Bu sorunun cevabı bir yana, bizzat sorunun kendisi yeni bir **problametik** oluşturuyor. Kuramsal tartışmalar bir yana Peyami'nin eserlerinde kendini gösteren en önemli tema, yoğun olarak bir aşkınlık arayışının sürekli var oluşudur. Bu aşkınlığa ulaşmayı denerken, modern olanla geleneksel olan arasındaki biçim/form ayrımına gitmeden, her iki formun imkanlarıyla aşkın olanı mümkün kıldığını gösteren (belki de göstermek isteyen) bir üslûp daha baskın duruyor.

Mecidiyeköy, 1993

Galerinin ilk sergisinin açılışı yapılacak. İkimiz de ilginin ne düzeyde olacağı konusunda heyecanla karışık bir endişeli bekleyiş içindeyiz. Akşam sergi açılışı gerçekleşiyor, beklediğimizin üstünde çok değişik kesimlerden yoğun bir ilgi. Daha çok ebru gibi bir geleneksel sanata duyulan ilgi-den kaynaklanan meraklıların da dahil olduğu yoğunluk.

CRR, 1 Şubat 2000

Serginin açılışından biraz sonra gelebiliyorum. Tanıdık simalar var. "Peyami, açılışa ilgi nasıl?" diye soruyorum... "Çok iyi; profesyonel bir katılım var

ABD'DE YAPILAN BİR ARAŞTIRMAYA GÖRE...

Hemen hepimiz söze şöyle başlayan bir konuşma dinlemiş ya da en azından okumuşuzdur: Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre... Eğer bir konuşmacı sözüne bu şekilde başlamışsa ya da bilimsel bir makale bir veya birkaç yerde böylesi bir göndermede bulunuyorsa o çalışmanın bilimselliği ve konuşmacının sözlerinin ne denli derin hakikatler içerdiği artık kesinlik kazanmış demektir. Amerika'da yapılan bir araştırmaya gönderme yapılmış olması "bilim kilisesi"nin (Feyerabend'in kulakları çınlasın) tartışılmaz naslarına sarıldığınız anlamına gelir. Artık o veriler tartışılır olmaktan çıkmıştır. Bize ise bu veriler ışığında kendimize çeki düzen vermek düşmektedir. Ya da hiçbir şey yapamasak bile halimizin Amerika karşısındaki perişanlığına değin bir yakınmada bulunabilir: sigaranızdan bir nefes daha çekip "Yapılacak daha çok iş var" diyebilirsiniz artık. O bir nefes çekimi sigaradan sonra artık her şey hallolmuş gibi gönül huzuruna kavuşabilir, hatta iç rahatlığı ile ülkenin hali üzerinde kafa patlatır, çene yorabilirsiniz.

Ama bu olağan tavırların dışında bir de elitlerimizin hali var ki o çok önemli. "Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre" diye söze başlasalar da gerçekte Amerika Birleşik Devletleri'nde ne olup bittiği onları fazla ilgilendirmez. Siz, memleket meselelerine, memleketin kaderine dair yapılan her bilimsel ve yüksek seviyede konuşmanın bir veya birkaç yerinde "Amerika'da ya da Avrupa'da yapılan" kimi araştırmalara yapılan atıflardan bu zevatın aşırı derecede Ameri-

kancı ya da Avrupa hayranı olduğunu düşünmeyin sakın. Haksızlık etmiş olursunuz. Oysa durum tam tersidir. Ve bu zevat gerçekten Amerika'nın her dediğini yapacak kadar Batı hayranı tipler değildir! Sanıldığının aksine memleket meseleleri hakkında memleketin çözüm bekleyen sorunları hakkında hepimizden daha çok yerli (buna yerel desek iyi olacak laf aramızda) bir duruşa sahiptirler.

Bu iddiamızı ispatlamak için çok dolambaçlı sözlere, geçmişte sergilenen yüksek vatanperverlik örneklerine dair arşiv çalışmaları yapmaya gerek yok. Zira arşivlerimizin ve kütüphanelerimizin tozu sağlıklı birini bile kronik alerji yapmak için yeterlidir. Aynı konuşmada ya da bu göndermenin geçtiği akademik çalışmanın bir başka paragrafında, hatta bu ifadenin birkaç cümle ilersinde şöyle bir vatanperverane bir ifade ile karşılaşacaksınızdır:

Türkiye'nin Kendine Özgü Şartları Var

Evet gerçekten, her bilimsel/politik açıklamanın arkasında böyle bir dipnot koyma gibi bilimsel alışkanlığa sahip tek ülke olacak kadar Türkiye'nin özel yeri var: Türkiye'nin kendine özgü şartları var. Bu o kadar kesin geçerlilik arz eden bir kuraldır ki; siyasetçilerden bilim adamlarına, askerden medyada at koşturana yüksek fikir sahibi kalem ve kamera erbabı bile bu bilimsel kurala uyarlar.

ABD Başkan Adayları

Ben de bu sarsılmaz bilimsel hakikati saklı tutarak Amerika'da yapılan bazı araştırmalardan bahsetmek istiyorum. Aslında benim bahsedeceğim bilimsel araştırma değil siyasi bir gözlem. Din ve devlet ayrımının çok güçlü olduğu Amerika'da, din ile devlet arasındaki duvarın taşları birer birer dökülmeye başlamış *New York Times* gazetesinin haberine göre. Bu gelişmenin son örnekleri de yaklaşmakta olan başkanlık seçimlerinde adayların seçim kampanyalarında gözlemleniyormuş. Örnek mi? Mesela başkanlık yarışının güçlü adaylarından George W. Bush (Methodist Kilise-

si'ne bağlı) seçim kampanyasını kilisede başlatmış. Bir başka güçlü isim Al Gore (tıpkı Carter gibi Baptist Kilisesi'ne bağlı) ise en çok etkilendiği "siyaset düşünürünün" Hz. İsa olduğunu belirtmiş.

Buna benzer bir başka örnek olarak da İngiltere'nin sosyalist İşçi Partisi lideri Tony Blair'in de kendisini Başbakanlığa götürecektir seçim kampanyasını Southwark Katedrali'nde başlattığını iyi hatırlıyorum. Sosyalizmle katedral/kilise ilişkisi elbette birden bire çıkmış değil İngiltere'de. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle İskoçya'da başlayıp güneye doğru hızla yayılan sosyalist kilise okulları geleneğini bilmeyen Türk aydın-sosyalistleri için bu konu şaşırtıcı gelebilir. Hatta bu okulların 1950'li yıllara kadar etkinliğini sürdürdüğünü de bu arada ilave edersem kilise- sosyalizm- iktidar ilişkilerine Avrupalı bir katkı sağlamanın rahatlığını duyabilirim. Tabii İngiliz Muhafazakarları'nın din ilişkisini ayrıca anmaya gerek yok; zaten onlar kilisede yatıp kalkıyor neredeyse.

Paradigma Dönüşümü

Ancak Amerika söz konusu olunca bu iki adayın da din devlet ayırımından yana güçlü bir geleneğin olduğu ABD'nin güney bölgelerinden çıkmış olması Amerikan toplumdaki değişimin de habercisi sayılıyor, yine Amerikalı siyasal gözlemciler göre. Bu durum toplumdaki değişimin ne denli güçlü olduğu, katı laik uygulamaların artık gevşemeye başladığı şeklinde yorumlanıyor. Toplumda bir paradigma dönüşümü (paradigm shift) yaşanıyormuş gözünden bir şey kaçmayan gözlemcilerin ifadesine göre.

Bu durumun en canlı örneği okullarda yaşanıyor. Özellikle 1980 yıllarının sonlarına kadar okullarda iyice artan laik uygulamalardan teker teker vazgeçmiş yüksek mahkeme. Daha bu yıl bazı eyaletlerde Darwinci öğretiden vazgeçildi, onun yerine İncil'e dayalı insanlığın oluşumu, evren tasavvuru çocuklara öğretiliyor. Özellikle 1996 yılından itibaren dini okulların da devlet yardımı almaya başlamasına

ve buna şimdiki adayların destek veriyor olmasına din devlet ilişkilerinde yaşanan değişimin en belirgin özelliği olarak bakılıyor.

Tam da bizde, bu yıllardan itibaren din devlet ilişkisinin iyice gerilmeye başladığı, kimi okullarda okuyan talebelere zenci muamelesi yapıldığı, inancına göre örtünen vatandaşın bile kamu kurumlarından kovulduğu, resmi işlemlerini bile yapamaz hale geldiği döneme bakıp da Amerika ile Türkiye'yi karşılaştırmaya kalkmayın. Türkiye'nin kendine özgü şartları olduğunu referans alan bilimsel kuralı aklınızdan çıkarmayın.

Bir de bu dönemde Türkiye'nin Amerika ile tarihinin en sıcak ve yakın dönemini yaşadığını da.

Şubat 1997/New York

Dünya Ticaret Merkezi'nin kulesinden New York'u kuş bakışı görme arzumuz gerçekleşemedi. O gün kuleye çıkışlar kapalı. Recep Şentürk'le yürüyüşümüzü sürdürüyoruz. Yakınlardaki elektronik ve müzik mağazalarına bakıyoruz. Bilgisayar programları, özellikle CD ROM'a yüklenmiş sözlükler ilgimi çekiyor. Ben ünlü Güney Afrikalı jazz ustası Abdullah İbrahim'in son çıkan Yarona isimli CD'sini alıyorum. Bu arada Recep tam 3500 eserin kayıtlı olduğu bir kitap CD ROM'unu hediye ediyor. Koca bir kütüphaneyi cebimde gezdiriyordum.

Şubat 2000

Dünya klasiklerinden dinî metinlere, tarihte iz bırakmış diplomatik ve tarihsel metinlere kadar 3500 eserin yüklü olduğu bu CD'yi çocuklar için yazılmış bir masal kitabı için baştan sona araştıracağımı, bu iş için saatlerimi vereceğimi tahmin edemezdim.

Taha okumayı henüz söküyor. Kendisine hediye edilen bir dizi masal kitabı arasından birinin başlığını okuyarak doğru olup olmadığını bana soruyor: Dindar Kedi.

Üstelik Aesop Masalları serisinden bir uyarlama. Ne tuhaf bir ismi var diye düşünmeden edemiyorum. Bir kaç dakika içinde masal kitabını sonuna kadar okuyorum merakla. Resimlere bakıyorum, önünde rahlesi olan, başında takkesi

ve elinde tesbihıyla dindar bir kedi... Masalda ise, neredeyse kedi yerine irticacı bir Müslüman tasviri ile karşı karşıya olduğunuzu anlamakta güçlük çekmiyorsunuz zeka seviyenizi zorlamadan. Ördek ile tavşanı dindar ve ibadetine düşkün (görünen) bir kedinin nasıl aldattığı anlatılıyor. Masal bu ya, Milattan Önce 500 yıllarında yaşamış Yunanlı Aesop gelecekte olabilecekleri görmüş olamaz mıydı?

Fakat "Bu masalda beni rahatsız eden şey ne olabilir?" diye kendi kendime düşünmeden edemiyorum. Sonuçta dindar kılığında bir sürü yaratık insanları aldatabilirdi ve aldatıyordu nitekim. Çocuklar bu yaşta bu dindar kisvesine bürünmüş "ç kağıtçı, sahtekar" tiplere karşı uyarılmalı değil miydi?

Sorun tam da burada başlıyor zaten. Özellikle ilk okul döneminde çocuk yaşta insanların ön bilincin oluşmasında sembollerin, hayal dünyasının önemi büyük. Bütün bir ders kitapları ve eğitim müfredatı içinde din ve maneviyat adına hiçbir şey verilmeyen çocuğun tanıştığı/karşılaştığı ilk dindar tipinin onun kişiliğinde ne derin bir iz bırakacağını düşünüyorum. Hemen her gün televizyon kanallarında gördüğü tipleri çağrıştıran bir kedi figürü ile gerçekteki hayattaki din ve dindar tipi arasında kurması istenilen bağlantıyı düşününce dehşetin boyutları ortaya seriliyor.

Bir keresinde Nur Vergin'in anlattıklarını hatırlamadan edemiyorum. Fransa'da daha ilkokul birinci sınıfta iken, yeryüzündeki ırklar tanıtılıyor; Beyaz ırk, siyah ırk, sarı ırk... Türkler sarı ırk arasında gösteriliyor. "Ellerime ve tenime bakıyorum sınıftaki Fransızlar gibi aynı renkte ama neden sarı ırk olarak gösterdiklerini anlayamadım" diyor, Vergin. Daha ileriki sınıflarda Türkler'in de beyaz ırka mensup milletler arasında öğretildiğini fark ediyor. Bir Fransız'ın çocuk yaşta "ilk bilinçaltı"na böylesi "aşağılayıcı" bir Türk imajı çizildikten sonra gerçeği öğrense de Türkler'e ilişkin oluşun önyargısının derinlerde kalması/bilinçaltına yerleşmesinin amaçlandığı yorumunu yapıyordu Nur Vergin.

Ama ben Aesop Masalları arasında dindar kedi isimli bir masalın olmadığını anlamak için kitaplığımıdaki tüm masal kitaplarını teker teker indirip bakıyorum. Nafile öyle bir masal yok. Sonunda Recep Şentürk'ün New York'ta hediye ettiği cep kütüphanesi bilgisayara yerleştirip içindekileri araştırıyorum. Dindar Kedi isimli bir masal yok. Belki uyarlama olduğu için içeriği aynı olsa da ismi değiştirilmiş olabilir düşüncesiyle Aesop Masalları'nın tümünü tek tek okuyorum... Nafile gayret... Aynı yuvaya sahip çıkan ördekle tavşanın sorununu çözmek için hakimlik yapan dindar kedi masalını bulamıyorum. Önünde rahlesi olan takkeli, tesbihli kedi olmadığı gibi böyle bir masala da rastlamıyorum. Belki birileri yerini biliyordur. Belki "tam metin Aesop Masalları" diye insanları aldatan Amerikalı irticacılar bu masalı CD'ye yüklememişlerdir, Amerikalı çocuklar bilinçlenmesin diye!..

ÜNİFORMALI MEDYATÖRLER

Bilmem farkında mısınız, son günlerde yapılan tartışmaların konusu ve üslubu artık siyasi olmaktan çıktı. Kimse Siyasal İslam, irtica tehlikesinden, ya da üniversite kaplarına dayanan başörtülü irticadan, başörtüsünün siyasal simge olmasından bahsetmiyor/yakınmıyor.

Ortaya çıkarılan ceset mayınların oluşturduğu sosyopsikolojik ortam siyasal alanda sonuçlarını zaten devşirdiği için daha derin konulara, daha cesurca eğilme imkanı oluştu. Artık din/kitap/mukaddesat gibi kavramlardan ya da bu anlam çerçevesinden ilham alan her sosyal ve fikri etkinlik sonuçta katliam, vahşetle eşdeğer görülmeye başlandı. Daha doğrusu medya gladyatörleri içlerinde besledikleri kin ve tiksintiyi kusmaya başladılar bile.

Artık kimse, ordudan haklı-haksız atılan subaylar hakkında yapılan işlemin hukuki olup olmadığını, ya da bu kararların yargı denetimine açılıp açılmaması gerektiğini tartışmıyor. Artık sivil bürokrasi içinde kurulan jurnalleme/ispiyon sistemi ile yönetilir olduk. İşinde gücünde bir memurun evine götüreceği rızık, her dönem ortaya çıkan ve tarih boyunca ortak karakteri temsil eden ispiyoncunun iki dudağının arasından çıkacak bir kelimeye emanet. Siyasal İslam, irtica gibi tartışmalardan hızını alamayan medya gladyatörleri sıranın artık toplumun dini inancına geldiğini düşünüyorlar. Tartışmada hedef büyütülmüş, çıta biraz daha yukarı kaldırılarak küstahlığa dönüşen pervasızlık hortlamış gibi görünüyor.

Kurban Kesmeli miymişiz?

Kurban keserken vahşet tablosu sergileniyormuş. Bir adım ötesi; zaten bu cinayetlerin sorumlusu da bu kan akıtma kültürü denecek. Arkasından da har vurup harman savurarak han-ı yağmaya döndürdükleri ülkeyi bu hale getirdikleri yetmiyormuş gibi geriliğin bedeli toplumun inançlarına fatura edilecek.

Mısır'da Ne Değişti?

"Antik Mısır'ın kadınları yasa karşısında erkekle eşitti. Evlilik ve boşanma sözleşmelerini düzenlemeye yetki-lydi.

Boşanırken evlilik sırasında edinilen mal varlığının üçte birini alırdı.

Mısırlı kadının bu yasal hakları Büyük İskender'in işgal ordusuyla

Gerek Yunan gerekse Mısır kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla,

Mısırlı kadınlar en az 2 bin 500 yıl kadar önce; 1) Tarla, arazi, mülk sahibi olabiliyor, 2) Köle, hizmetkâr çalıştırıyor, 3) Köle azat edebiliyor, 4) Evlat edinebiliyordu (*North Western University Library, Internet Belgesi*).

Aynı topraklarda ne değişti, yorumu sizlere bırakıyorum..." (Enis Berberoğlu, *Hürriyet*, 4 Mart 2000)

Şimdilik, değişen şeyin ismini vermiyor sayın yazar. Ama tartışmalar bu tempoda gittiği, muarızları da kendilerine biçilen role razı olmayı sürdürdükleri takdirde Mısır'da ve Türkiye'de de Firavun döneminden sonra ortaya çıkan değişimin adı açıkça, sıfat kullanmaya bile gerek kalmadan yazılacak.

Türkiye'de Müslümanlığı temsil durumunda bulunan yazar, düşünür, aydın, siyasetçilerin ise ödünç kavramlarla hak ve özgürlük talepleri, ülkedeki "marjinal" gruplar kadar bile gür değil. Gayetle sinik ve edilgen. Kendi kavramlarından, değerlerinden ürken bir halle insaf bekler durum sergilemele-ri 28 Şubatçı medya gladyatörlerinin iştahını kabartıyor.

"İlahiyat Bir İlim Değildir"

Bu cümle, 1950 tarihli Hür Gençlik dergisinden alınma. Dönemin 'Büyük Doğu'sunda bu derginin kupürünü görünce yarım yüzyıl içinde değışenlerle değışmeyi, ilerleyenlerle geride kalanları kıyaslamak daha da netleşiyor. Tek parti döneminin kaba pozitivizmini bile geride bırakan tartışmalara bakarak bugünkü medyatik Şubatçılar'la o dönemin körkütük Batı sarhoşu/idealist aydınları arasındaki fikir ve düşünce seviyesi farkını okumak mümkün oluyor.

"İlahiyat bir ilim değildir. Binaenaleyh modern bir üniversitede yeri yoktur. Bilindiğı gibi Orta Çağ'ın din baskısı altında bunalan..."

Askeri okuldan atılmasa, MGK'ya girecek bir amiral olsaydı 28 Şubat kararlarına imza atabileceğini söyleyen Ali Kırca gibi üniformalı medyatörlerin başlattığı "Kurban keselim mi kesmeyelim mi?" tartışmasının nerede duracağını kestirmek hiç de zor değil.

Üniversite önünde coplanan başörtülüleri savunamayan, "gerekirse açsınlar" diyen tavrın sonunda kısıtılacağı köşe bu nokta olsa gerek. Başörtüsünü savunamazsanız dini savunabilir misiniz? Tartışmanın, başörtüsünün din içinde yeri değil, başörtüsüne yer veren "din"in kendisine yönelik olduğunu kavrayamayan Müslümanlara ise, marjinallere has bir tavırla bireysel hakların bahşedilmesini istemek kalcak.

Bu topraklar, ruhları karartan yalan rüzgarları ile sahicci, diriltici, soluk arasındaki farkı fark edecek bir basiret ve tarihi deneyime sahiptir. Sahicci olanı her zaman bulmuştur.

AYDINLANMA PROJESİ Mİ?

"Zöpel'in (Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı) söyledikleri dikkate değerdı. AB'nin Helsinki kararlarını "çok ciddiye" aldığını, ancak Türkiye'nin üyeliğinin "en az" 15 yıl sürebileceğini, bu bakımdan zamanın Türkiye açısından "çok kıymetli" olduğunu belirtti. AB'nin bir Hıristiyan değil "Aydınlanma Kulübü" olduğunu, Kant ve Lessing tarafından savunulan dinsel hoşgörü ilkelerine dayandığını vurguladı. Almanya'nın bütün büyük kentlerinde birer cami varken, (Vatikan'a göre) Türkiye'de sadece bir Katolik kilisesi bulunmasının, öte yandan "Türk ana babaların kızlarının ateist Avrupalılarla evlenmelerine karşı çıkmalarının" Aydınlanma felsefesine uymadığını söyledi." Şahin Alpay, Milliyet, 25 Mart 2000

Betlehem'de Noel ve Ezan

Choel-Hyun Joo "Ama neden şimdi?" diye sızlanıyor, ne-redeyse ağlayacak durumdaydı. Güney Kore'den gelmişti yüzyılın bu son Noel ayinini görüntülemek için. "Sanıyorum ben biliyorum, neden şimdi yağmurun yağdığını." Hava kararmış, dünyanın dört bir tarafından gelen müzik grupları Trinity Meydanı'nı dolduran kalabalığa konser veriyor, gece yarısı da ayin başlayacaktı. Trinity Meydanı'na bakan bir binanın damını dolduran gazeteciler televizyoncular yarı ayine dönüşen konseri görüntülemeye çalışıyor. Yanı başımda

CNN daha önceden tedbirini almış yağmura karşı çadırını kurmuş, naklen yayın yapıyor, NBC spikeri anons geçiyor.

Yağmurun neden şimdi yağdığını nereden biliyorsun, der gibi baktı Joo. "Bugün öğleyin Kudüs'te cuma namazından sonra Müslümanlar yağmur duası yaptılar çünkü." Muhtemelen böyle bir şeyi ilk defa duyuyordu ama benim iddiama itiraz etmek yerine sorusunu yineledi. "Ama neden şimdi? Doğru dürüst resim çekemeyeceğim."

Yağmur iyice şiddetlenince binanın içine çekiliyor binanın katları arasında gazeteci ordusu dolaşmaya başlıyor. Binanın içine girince, meydana hakim cephedeki bu beş katlı binanın aslında Filistin yönetimine ait muhtemelen bir bakanlık binası olduğunu fark ettim. Resmi binanın odalarında dolaşıyorum... Devlet olmak kolay değil.

Yağmurun dinmesiyle terasa çıkıyoruz. Ayini hatırlatan Noel konseri devam ediyor. Meydana bakan ve bulunduğum binadan daha yüksekte duran Hz. Ömer Camii'sinin minaresinden ezan yükseliyor. Doğuş kilisesi ile Hz. Ömer Camisi aynı meydanı paylaşıyor. Aşağıdaki meydana, zaman zaman rock, zaman zaman jazz konserine dönüşen Noel törenlerine bakarken bir taraftan da ezanı dinliyorum. Bin yılı aşkın süredir bu harmoni hiç bozulmadı. Tel Aviv'de gazetecilik yapan yanımdaki genç bayan ise bana dönüp, "Bu gün de bile ezanı susturmuyorlar, biraz saygı gösterebilirler" diye yakınıyor.

Kudüs, 27 Aralık 1999

Via Dolorosa'da omuzlarında haç olduğu halde ilahi söyleyerek ilerleyen kalabalığın peşinde ilerliyorum. Bir Hıristiyanın hacı olması için yetecek bir yolculukta onlarla birlikteyim. Via Dolorosa, yani acılı yol... Hz. İsa'nın sırtında hac olduğu halde bu yoldan geçerek çarşıya gerildiğine inanılıyor. Grubun güzergahı çarşının en canlı yerinden geçiyor. Kasetçiler, şekerciler, baharatçılar, kasaplar... Mescidi Aksa'ya doğru akın eden Müslümanlar... El tezgahlarında dokunmuş işlemeli kumaşlardan şehirlik elbiselerini giymiş

Filistinli kadınlar. Ve bunların arasında başka bir akıntı. İlahi söyleyerek Hz. İsa'nın mezarının bulunduğu inanan Holy Sepulchre Kilisesi'ne doğru ilerleyen kalabalık. Hıristiyan ilahileri ile dükkanlardan yayılan Abdüssamet'in okuduğu Kur'an sesleri birbirine karışıyor. Hiç kimse aynı kalabalığın içinde omuz omuza ama başka bir dünyaya akan bu Hıristiyan grubun farkında bile değil. Sanki onlarla aynı mabede yolları çıkıyormuş gibi rahat davranışı dikkatimi çekiyor. Kutsal kiliseye geliyoruz sonunda, burası Via Dolorosa'nın son durağı. Kilisenin içinde İtalyan başbakanı ile karşılaşıyorum. Hz. Ömer Kudüs'e geldiğinde bu kilisenin avlusunda namaz kılmış. Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen bu kilisenin daha sonra Müslümanlar tarafından cami yapılmaması için avluda namaz kıldığı söyleniyor. Ve kilise avlusunun diğer ucunda Hz. Ömer Camisi yükseliyor. Selahaddin Eyyubi'nin yaptırdığı Hankah Camii'si kilisenin duvarıyla bitişik. Aynı duvarı paylaşıyor.

Regents Park, Londra

Buraya ilk gelenler için, Londra'nın en merkezi yerlerinden birinde minareli bir cami görmek ne kadar heyecan verici. Aynı zamanda İslam kültür merkezi. İngiltere'deki İslami çalışmaların kalbi burada atar. Londra'daki minareli iki camiden biri. Yusuf İslam her cumartesi burada halka oluşturup sohbetler yapıyor. Bu halkaya bakıp İngiltere'deki İslam'ın gündemi ve Müslümanların ilgi alanı, hatta Müslüman olmayanların gündemindeki İslam hakkında fikir edinilebilir. Bu camide Müslüman olmaya gelen gayrimüslimlerin şehadet getirişine tanık olmak bana heyecan vermiştir hep.

İlk gördüğümde, minareli bir caminin varlığı karşısında duyduğum sevincin geçici olduğunu fark etmekte gecikmeyeceğim. Çünkü Regents Park'taki bu caminin minaresinden ezan okunması yasak. Mimari olarak minareli bir cami yaptırmak özel izini gerektirdiği gibi ezanın minareden dışarıya verilmesi de yasak.

Başka kùltùrlere karşı diğer Avrupalılara göre çok daha liberal olan İngilizlerin bu tutumu Kıta Avrupa'sındaki çoğulculuk konusundaki zaafiyetin işaretlerini vermeye yetiyor. Aydınlanma deneyimi, başkası/ötesi ile bir arada yaşama olgunluğunu kazandıramadı. Tarihsel olarak böyle bir tecrübeden zaten mahrumlar... Pluralizmin tarihi geleneği yok burada.

DEVİR-İ SÜLEYMAN'DAN SONRA

Değişim yanlılarımız, Türkiye'nin genç dinamikleri Devr-i Süleyman'ı kapattı. Artık istikbalimiz hakkında ümitvar olabiliriz. Türkiye'nin değişim dinamikleri sonunda harekete geçebildiler.

Devr-i Süleyman'ın sona erdiği gün ülkenin dinamizmini en iyi temsil eden (!) taraftarlarımız iki İngiliz'i yere serdiler. Gururlandık. Zaten bizi Avrupa Birliği'nden dışlamaya çalışanlar ülkenin dinamizmini gördükleri için korkuyorlardı. Sahip olduğumuz dinamizm değişik boyutlarıyla parlamentoya da yansdığına göre artık Türkiye'nin önünde kimse duramazdı. Genç ve dinamik, iyi yetişmiş bir Meclis yenilenmiş üyeleriyle ülkenin dinamizmini yansıtacak bir Cumhurbaşkanı seçebilirdi artık. "Medyatik bilge"liğin ışığında Tagor esintisinin meclise esmeye başladığı günden beri olağan dışı atılımlar, ülkenin ufkunu açacak ileri görüşlülüğün ürünü kararlar bir bir çıkıyor.

Ama yine de çocukluk yıllarıma dönmeden edemiyorum. Hangi seçim kampanyasıydı acaba? Uzaktan, güzergahı değiştirilmiş belediye otobüsünden Demirel'in kürsüden aşağıya sarkan gövdesiyle iki elini sallayarak nutuk irad ettiği bir karelik fotoğraf kafamda canlanıyor. Büyüdüm, okudum, yazı yazmaya başladım ama benim için Demirel fotoğrafı uzaktan gördüğüm kareden ibaret kaldı.

Sivas-Kayseri maçından sonra çıkan kavgada/arbedede kırk küsur kişinin hayatını kaybettiği yıllara ait bir Türkiye fotoğrafı, Demirel imajının kafamda başka yüzünü oluşturu-

rur. Yıllardır bir birine düşman kesilen iki şehrin dramatik tablosu.

Devr-i Demirel bitti. İki şehrin kavgası unutuldu.

Meclis genç ve dinamik, Türkiye'nin değişen çehresini temsil edecek birini devletin tepesine yerleştirecek. Değişim rüzgarlarının bu denli güçlü estiği dönemde bu siyasi iradeyi şimdi göstermeyecekse ne zaman gösterecek mebuslarımız?

Yüce Divan'la başı derde girmemiş, postmodern darbe durumlarında durumun icaplarını çok iyi kavrayıp; yeni iç tehlikelere uygun yeni bir retorik geliştirme becerisine, siyasi kıvraklığa sahip atılımcı birileri şimdiden aday olduğunu fısıldadı bile. Belki zeka kıvraklığıyla çelişir görüntüsü veren reklam arası konuşma üslûbu olsa da bunun muhteva ile bir alakası yoktur. Konuşma kıvraklığının zekanın bir göstergesi olduğunu söyleyenler işte burada yanılmışlardır.

Bir de, eski Doğu Bloku ülkelerinden birinde yumruk yiyen Cumhurbaşkanı adayının gözü şişmiş fotoğrafı kafamda canlanıyor. Neden Las Vegas'ta ya da bir Batı Avrupa başkentinin ışıltılı salonlarında değil de şaibeli Doğu Avrupa başkentinin kumar salonlarında dayak yiyelim. Bunu çözebilmiş değilim. Gerçi Devr-i Süleyman'da Demirel de bir yumruk yemişti ama bu memleket meselelerine dair açıklama yaparken yapılmış haince bir saldırı idi. Hainler içerde ve dışarda her zaman olabilirlerdi netekim.

Ama yere serdiğimiz İngiliz holiganların resmi üstüne manşet çekip, bu toplumun dinamiğine sahip çıkan duyarlılık medyaya yansıdığına göre değişimin entelektüel temelleri hazır demektir.

Eski gazete arşivlerinde rastladığım Sivashlılarla Kayserililerin birbirine taş attığı kırk küsur kişinin yere serildiği dönem bitmiş; İngiliz holiganlarını "vatan toprağı" nı öperken resimleyen gazetelerin dönemi başlamıştır artık. Yeni bir döneme, değişime ayak bastığımızın resmidir (!)

Devr-i Süleyman'ın bitişinin resmidir.

SİVASTOPOL ÖNÜNDE

1997

Bahçesaray'dan güneye, Karadeniz kıyılarına doğru yol alıyoruz. Bereketli Kırım toprakları alabildiğine önümüze seriliyor. Cengiz Dağcı'nın romanlarını okur gibi bir yolculuk. Kırım olduğu gibi duruyor. Tatarlardan boşalan köyler Rus bürokratlarına yazlık olmuş.

İşte çocukluğumdan kalma bir mehter bestesi. Sivastopol burası. Sılada nişanlısı bekleyen erler Kaptan Paşa'nın önünden geçiyor gibi geçmiş zaman bestesi kulaklarımda çınlıyor.

Ukrayna ile Rusya Sivastopol filosunu bölüşmüşler, böylece Rus filosu resmen Ukrayna toprağı sayılan Sivastopol'da kalmıştı. Zira buradan başka Rusların deniz üssü olarak kullanabilecekleri bir sığınakları kalmamıştı Karadeniz'de. Sovyetler'in dağılma sürecinin en kritik pazarlığı sıcak çatışmaya yol açılmadan halledilmişti. Bir kaşık suda dünya savaşları çıkaran dünya sistemi koca bir filoyu kavgasız bölüştürebiliyordu. Ne ilginç, ne tuhaf...

Şehir tipik bir Rus şehri görünümünde. Kırım'ın diğer yerlerine göre çok daha bakımlı; gelişmiş. Sovyet döneminin (komünist Rus demek daha doğru belki) elit kısmının uğrak yerlerinden biri ne de olsa. Şehirde gruplar halinde gezen Rus bahriyelileri göze çarpıyor.

Sağ tarafımız büyük koylarla çevrili. Bir deniz üssü için buradan daha ideal bir yer zor bulunur. Yokuş yukarı ara-

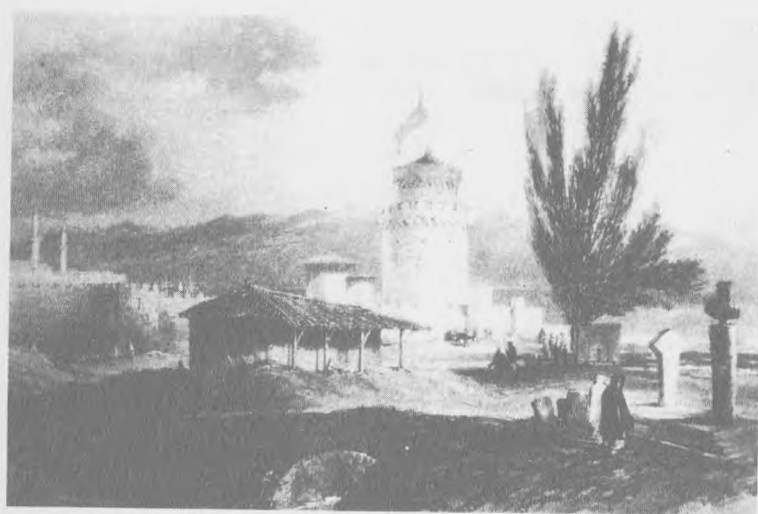
bayla çıkarken bir taraftan da aşağıdaki devasa savaş gemilerini seyrediyorum. Denizcilik günlerim... Akdeniz'in dalgalı sularında koca gemide kendimi fındık kabuğunun içinde yalpalar gibi hissettiğim geceler...

Dünyanın en büyük savaş filosu gözlerimin önünde Şimdi. İi ie koylarda demirlemiŐ kursni renkte savaş gemileri Rus imparatorluğunun elinde kalan son grkemlerinden biri. Filonun etrafı duvarla çevrili olmasına rağmen ne dikenli tel var ne de nöbetçi.

Gördüğüm sahne karşısında bir an gözlerime inanmadım. Arabayla, filonun etrafını çepeçevre dolaşan yolda yokuş yukarı ıkıyoruz. Filonun içinden bacağında kot pantolonuyla 18 yaşlarında bir gencin omuzuna yklediğ'i bir torpidoyla geldiğini fark ediyoruz. Arabayı yol kenarına park ederek olayı anlamaya çalışıyoruz. Gerçekten duvarlara doğru gelen bir genç omuzladığ'i uzun torpidoyla sakın adımlarla ilerliyordu. Bize doğru yaklaştığında kendisine baktığımızı fark ederek biraz gülümsedi. Etrafına bakınıp duvara sıçradı. İnce, uzun bedeni hafif eėilmiŐ olarak omuzlarında taşıdığı yükle bir müddet duvarda yürüdü alçak bir yere geldiğinde yola atladı. Zaten sakın olan yol trafiğine aldırmadan karşıya geçip kayboldu.

Nisan 2000

Gazetelerde okuduğum bir haber dudaklarımda istihzai bir gülümsemenin belirmesine neden oluyor ister istemez: "Sivastopol'daki Rus filosuna ilk ziyaretini yapan Devlet Başkanı Putin; 'Karadeniz bir Rus gldr' dedi."

SELANİK'İN HEYKELLERİ

Selanik, 19 Mayıs 2000

Selanik'te bütün yollar Aristo Meydanı'na çıkar. İzmir'in Kordonboyu'nu hatırlatan sahilden başlayıp, şehrin kalbine, yukarı semtlere doğru açılan geniş uzunca bir meydan. Meydanı çevreleyen görkemli binaların mermer sütunları antik Yunan ve Bizans'ı hatırlatıyor. 1917 yangınında büyük kısmı kül olan şehrin yeniden yapılanma projesine uygun olarak yükseltilen bu binaların mimari bakımdan estetik değeri tartışılır. Ancak bir güç gösterisi için yapıldığında şüphe yok.

Aristo Meydanı'nın en kuzeyinde, sahile doğru bakan beyaz Venizelos heykeli, sahile yakın tarafında düşünen Aristo'yla aynı meydanı paylaşıyor. Selanik'te din adamları heykelinin çok olması bu toplumda din ile ulusal kimliğin ne kadar iç içe olduğunu sembolize etmeye yetiyor. Aristo, Venizelos ve papaz... Modern Yunan kimliğinin hangi temeller üzerinde yükseltilmeye çalışıldığının göstergesi. Sık sık bir aziz ya da din adamı büstü görebilirsiniz.

Din daha doğrusu kilise toplum üstünde hâlâ çok etkin. Siyasal yapı, kilise ile içiçe görünümünü verecek ölçüde dini otoriteye söz hakkı tanıyor. Kilise'nin doğrudan yaptırımı olmasa da kamusal alanda, siyasalın oluşmasında meşruiyet kaynağı.

Bugünlerde en çok konuşulan konulardan biri, Yunan vatandaşlarının kimlik kartında "dini" hanesinin kaldırılıp kaldırılmaması. Kilise kaldırılmasına şiddetle karşı çıkıyor.

Kaldırılmasını isteyenler Avrupa Birliği normlarından söz edecek olsa, "Bu ülkenin ulusal birliği ve varlığı Ortodoksluk’la içiçedir" cevabını alıyor. Tarihsel olarak çok doğru görünen bu tespit karşısında liberallerin, solcuların itirazı fazla yankı bulmuyor toplumda.

Kimlik kartında "dini" hanesinin kaldırılmasını isteyenler arasında "azınlık"tan Türkler de var. Türklerin (en azından) bir kısmı "Nüfus kağıdında Müslüman kelimesi görüldüğü anda ikinci sınıf vatandaş/insan konumuna itiliyoruz" gibi bir gerekçeyle dinin kimlikte belirtilmesine karşı çıkıyor.

e-mail Notu

New York’ta yaşayan gazeteci bir arkadaşımdan Paskalya sırasında bir e-mail aldım: "Yunanlı bir arkadaşım Paskalya ayını için gece kiliseye gittik. New York’taki her sınıftan Yunanlı oradaydı. Normal hayatta son derece dinsiz olan bu insanlar, kutsal saydıkları bir günde bir araya gelebiliyorlar. Türkiye’de böylesi bir ortamdan ne kadar uzak yaşadığıma hayıflandım."

MEÇHUL ŞAİRDEN TARİH DERSİ

Selanik, Mayıs 2000

Abdülhamid'in yaptırdığı İdadi'nin bina olarak büyüklüğü şaşırtıcı. Bugün üniversitenin önemli bölümlerinden biri olarak hizmet görüyor. Herhalde yaptıklarıyla bıraktığı imaj arasında bu denli tezat barındıran başka bir padişah yoktur. Osmanlı modernleşmesinin en önemli adımları onun zamanında atılmış. Eğitim alanında yaptığı atılımların izi buralarda bile hala ayakta.

İstanbul, 8 Haziran 2000

Davut Dursun'la Selanik üzerine sohbet ediyoruz. "Abdülhamid yönetiminde siyasal anlamda otokratik bir yapı sergilemiş olabilir ama döneminde, sosyal alanda yoğun bir modernleşme çabası gözlemleniyor." şeklinde bir tespit yapıyor.

Selanik, Mayıs 2000

55 yaşlarında iki kız kardeşin işlettiği, İdadi'nin tam karşısındaki büfeye serinlemek gayesiyle bir şeyler almak için vardığımda derin bir sohbe dalacağım hiç aklımdan geçmiyordu. Türk olduğumu öğrenen kadınlar Türkçe konuşmaya başlıyorlar. "Annem babam Rumca bilmezdi. Rumca'yı hiç öğrenmediler. Ben önce Rumca'yı mı yoksa Türkçe'yi mi öğrendim hatırlamıyorum. Her iki dili de aynı anda konuşuyordum herhalde." Ailesinden, Türkiye'den, hatta

Türk-Yunan ilişkilerine değin uzandık. Konuşmanın tam ortasında orta yaşlarda bir hanım geldi. Büfeci kadınlar aracılığıyla bizimle konuşmaya çalışıyor. Tavırları tipik bir cumhuriyet öğretmeni olduğu izlenimi bırakıyor. “Biz sizi çok seviyoruz, siz de bizi sevin. Eğer bizi seviyorsanız kili-semizi (Ayafosya’yı) açın.”

10 Haziran 2000, Milliyet

Yargıtay Başkanı Sami Selçuk, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) girmesi halinde, haçın yanına hilalin geleceğini söyledi.

“Türkiye dünkü Türkiye değildir. Atatürk devriminin altyapısını hazırladığı demokrasi, Türkiye’nin yeğlediği tek rejimdir. Halkının çoğu Müslüman olan ülkeler arasında laikliği benimsemiş tek ülke Türkiye’dir. AB’nin kapısına dayanmış ve tartışılan Türkiye, işte bu Türkiye’dir. Haçın yanına hilal gelecek. Birlik, kültür zenginliğiyle çoğalacak ve Avrupa, cemaatleşmeden ve içe kapanma sinizminden uzaklaşacak. Böylece AB, demokrasi cephesinde çok önemli bir siper ve egemen tepe kazanacak. Buradan Asya ülkelerine kapısını açacak.”

Selanik, Mayıs 2000

Alaca İmaret Camii ayakta kalan üç camiden biri. Camilerden ikisi müze, biri ise metruk, daha doğrusu harabe halde. Alaca İmaret Camii’nin yıkılan minaresinin izleri hala duruyor. Kaidenin üstünde sanki dün yıkılmış gibi minarenin alaca taşları sökülmiş duruyor. Sanki bir deprem sonrası köke yakın yerinden kırılan ağaç gibi.

Avluya bakan pencerenin mermer pervazlarından birinde silinmiş yazılar dikkatimi çekiyor. Siyah mürekkeple Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şiirler, dualar. Bir kısmı silinmiş, bir kısmı zamana karşı direnen duvar yazıları sanki. Geçmiş yüzyıllardan geleceği okur gibi; kim bilir hangi titrek elin yazdığı iki mısra hala mermerde duruyor.

Selam olsun müezzin ile imama,

Mukayyet olsunlar beş vakit namaza.

Bu mısraları yazan münzevi şair, bir zaman sonra Alaca İmaret'te ezanın susacağını, beş vakit namazın kılınmayacağı o günden görmüş müydü yoksa?

FİKİR ÖFKESİ

Rahmetli üstad Necip Fazıl'ın çok yönlü kişiliği olduğunu herkes kabul eder. Bir eylem adamı olarak, bir şair, bir sanatçı olarak adeta tek kişilik ordu gibiydi. Onu anlamaya yönelik yapılacak tüm çabalar, onun kişiliğiyle birlikte yaşadığı süreci de göz önüne almak zorundadırlar. Aksi halde, yaşadığı zamandan soyutlayarak bir Necip Fazıl portresi çizmek mümkün değildir. Belki bu durum her sanatçı için geçerlidir ama Necip Fazıl için olmazsa olmaz bir durumdur. Türk toplumunun içinden geçtiği tarihi kırılmanın tüm dönüm noktalarını yaşamış bir fikir adamı olarak yıkıntıların acısını ruhunun derinliklerinde hissetmiş, yaşadıklarını bir çile yumağına dönüştürerek fikir örgüsünü tamamlamaya çalışmış ve kalemine yansıtmıştır. Yaşadıklarını bir kenara koyarak Necip Fazıl'ı anlamak nasıl mümkün değilse, Necip Fazıl'ın yazdıklarını ve yaşadıklarını anlamadan, anlamlandırmadan Türk toplumunun geçirdiği dönüşüm sürecini anlamak ve anlamlandırmak da mümkün değildir. O bir neslin vicdanıydı çünkü.

Şerif Mardin bir makalesinde Necip Fazıl'ı anlatacak en önemli anahtar kelimenin "öfke" olduğunu yazıyor. Cumhuriyet aydınının, günlük hayatın kıvrımları arasında gizli gibi duran dini unsurları görmek istemediği, yok saydığı için topluma yabancılaştığını, toplumu anlayamadığını, onun için de tepeden bakmayı tercih ettiğini vurgular. Necip Fazıl gibi, batı şiir kuramını en iyi anlamış nadir Türk şairlerinden biri olarak böylesi modern bir kişiliğin resmi söyleme tepkisini

Türk toplumunun günlük hayatını belirleyen unsurların yok sayılmasına, yok edilmesine bağlar. Ve onu ayakta tutan şeyin de bu ayrıntılar olduğunu söyler. Toplumumuzun dinamiklerini kültürel boyuta indirgeyen sosyolojik bir yaklaşım olsa da Şerif Mardin'in tespiti bu zamana kadar sosyal bilimcilerin görmezden geldiği esasın altını çizmesi bakımından önemli sayılmalıdır.

Şerif Mardin, son yıllarda Türk toplumunu anlayabilmek için Necip Fazıl üstüne çalışmalar yapıyor ve bu konuda da İngilizce makaleler yayınlamaya başladı bile. Sosyal bilimler açısından "fikir öfkesi"nin ne'anlama geleceği bilim adamlarınca tartışılabilir olsa da Necip Fazıl'ı anlamada anahtar kelime olduğuna katılıyorum. Aynı türden bir fikir öfkesini Kemal Tahir'de de görmek mümkündür.

Bir imparatorluktan modern ulus devlete geçiş sürecinde yaşanan/maruz kalınan kimi uygulamaların vicdanlarda bıraktığı izleri sızlanarak karşılamak yerine, iddiası ve davası olan bir fikir adamına yakışır fikir öfkesiyle karşılamının dersini verir üstad. Bu tavır, kendini savunmak adına da olsa muhataplarından, muarızlarından ödünç almaya tenez-zül etmeyen asil bir öfkedir.

Fikir öfkesinin yerini hoşgörünün aldığı bir siyasal ortamda hoşgörüsüzlüğün bu kadar yaygın olması paradoks olarak değerlendirilebilir mi acaba? Kendini savunma adına başkalarından alınan ödünç kavramlara sığınarak yürütülecek bir mücadelenin yaşama şansı ne olabilir?

Büyük Doğu'lardan birinin kapağına "Divanelere muhtacız" diye yazan Necip Fazıl'ın öfkesine muhtacız.

BİR BAŞKA "BARIŞ"

Kudüs, 1999

Geçtiğimiz Cuma namazını binlerce Müslüman'la beraber Mescid-i Aksa'da kıldım. Bir Müslüman olarak bu kutsal mekanda bulunmanın anlamını idrak etmeye çalışırken bir Filistinli Müslüman olarak Mescid-i Aksa'da "bulunmanın ya da bulunamama"nın ne anlama geldiğini sezinlemeye çalıştım. Kimi zaman sezgiler aklın önüne geçiyor, ancak "sezgi" ile gerçekliği kavrayabiliyorsunuz.

Beytullahim (Betlehem)'de, El-Halil'de hatta Tel Aviv'de gezerken bir yandan da "barış süreci"nin Filistinliler için, Yahudiler için ne anlama geldiğini okumaya çalıştım. Her şeyden önce Filistinliler için barışın gerçekleşmesinin en temel göstergesi genel anlamda Kudüs, özelde ise Mescid-i Aksa'nın konumudur. Sonuç olarak, Filistin "devleti"nin birbirinden kopuk herhangi bir bölgesinde yaşayan Müslüman Arap için Mescid-i Aksa'da namaz kılma hakkını elde edememiş olması barışın gerçek bir barış olmaktan uzak olduğu anlamına geliyor. Bir Filistinlinin hâlâ Cuma namazını kılmak için Kudüs'e giremiyor olması ekonomik, siyasal ve sosyal olarak durumlarında bir değişme olmadığını ifade etmek kullanılan anahtar ifade olarak algılanmalıdır. Birbirine uzaklığı 15-20 dakika mesafede olan Beytullahim'le Ramallah'a İsrail'in izni olmadan gidemeyen Arapların, barış sürecinin işleyip-işlemeyeceğini sorduğunuzda vereceği cevap yine Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya girme haklarının ol-

madığı Şeklinde olacaktır. Oysa her iki Şehir de Filistin yönetimi altında sayılıyor.

Barış yanlıŐı Yahudi için sorun Suriye'nin anlaşmaya razı edilmesiyle ilgilidir Şu aŐamada. Suriye anahtar ülke konumunda.

Bir Batılı gazeteciye soracak olursanız, durum hassas olmakla birlikte her iki tarafın "fanatik"leri barışı provoke etmedikleri sürece iyimser olmamak için neden yok. Her iki taraf da kazançlı sayılabilirdi.

Oysa, Beytüllahim'de bir lokantada iftarı beklerken yan masada oturan bir Filistinli sosyo-ekonomik açıdan hangi noktada olduklarını zetleyiverdi: "Son beş yıldır Filistinliler arasındaki ekonomik-denge iyice bozuldu. Halkın yüzde 10'u daha zenginleŐirken geri kalan kısmı alabildiğine yoksullaŐtı. Barış tepedeki siyasiler adına gerçek."

Biz iftarı henüz bitirmiŐtik ki, Hz. İsa'nın doğduğu yer kabul edilen Nativity Kilisesi'nde yapılacak ayine katılmak üzere İtalyan ve İspanyol BaŐbakanları'nı getiren eskortun siren sesleri meydanda yankılanıyordu. Yaser Arafat'ın devlet başkanı olarak önemli konukları vardı.

BİR ŞEHİR, İKİ MEDENİYET, ÜÇ SÜTUN

Bir fetih yıldönümünde hatırlamaktan öteye bu şehri düşünmeyi gerekli kılan farklı şeyler olsa gerek. Fetihle birlikte yaşayan bu şehrin ruhu hala diriliğini koruyor çünkü. Fetih ve İstanbul birbirini çağrıştıran iki farklı ama biri olmadan diğerinin anlamını bulamayacağı iki değer olarak idrakimizi her an yeniliyor.

İstanbul fethedildiği vakit Fatih Bizans'tan üç şey devraldı: Yunan felsefesi, Roma hukuku ve Ayasofya. Bu üçlemeyi biraz daha açacak olursak Batı medeniyetinin üzerinde yükseldiği üç şehrin İstanbul'da bir araya geldiğini fark ederiz. Atina, Roma ve Kudüs... İmparator Justinyen hukuk mecmualarında Roma hukukunu bir araya getirip toplamasaydı muhtemelen Batı'nın temellerinden biri eksik kalacaktı. Bizanslı rahiplerin Yunan metinlerini Batı'ya aktarılmasındaki rol hiç de küçümsenecek çapta değildir. Ayasofya'nın Hıristiyanlık için, en azından Ortodoks dünyası için simgesel anlamı, Katolik ayini yapıldığı için kutsiyeti zedelense de önemlidir. Bunu bildiği için Fatih Bizans mozaiklerinin üstünü kapatmayı hiç düşünmedi. Fatih için, Ayasofya'nın camii olarak hayatiyetini sürdürmesi, yeni bir medeniyete beşiklik edecek şehrin metafizik temellerinin atması anlamına gelmektedir. Bir yandan da "geleneğin/tradisyon" sürekliliğine işaret etmektedir.

Fatih'in İstanbul'u alması, herhangi bir şehrin topraklarına katılmasından öte: bir medeniyetin başka bir medeniyete/öteki olana galibiyetini simgeliyordu. İstanbul'un ayrıcalığı Batı medeniyetinin üstünde yükseldiği üç sütunu bünyesinde

barındırmasından geliyor. Fatih'i ve fethi sıradanlaşmaktan kurtaran böylesine bir medeniyet idraki içinde İstanbul'u alması ve İstanbul'u yeniden inşa etmesidir. İstanbul'un fethiyle iki medeniyet, daracık yarımadadan ibaret coğrafyada tüm birikimlerini karşı karşıya getirerek güçlerini denediler. Buranın fethi farklı iki medeniyet için de yeni medeniyet merkezinin oluşması anlamına, medeniyetin yeni merkezlere taşınması anlamına geliyordu. İslam medeniyeti İstanbul eksenli yeni bir açılım devresine girerken, İstanbul'da yenik düşen Bizans Batı medeniyetinin yeni merkezlerine taşınıyordu. Bizans Batı'ya taşınarak modern batının temellerini beraberinde götürdü ama hiçbir zaman yeni bir İstanbul inşa edemedi Batı. Üç sütun hiçbir zaman bir araya gelmedi. Her iki medeniyet için de bir merkez kayması söz konusu oldu. Bizans düşerken yeni açılımlar için başka merkez arayışlarına doğru yelken açtı. Diğeri ise, galip bir medeniyetin temsilcisi olarak İstanbul'un yeniden keşf(i), fetih(i) ve inşa(sı) işine girişerek, İslam medeniyetine yeni açılımlar sunacak bir başlangıcın eşiğinden içeri adım atmış oldu. Bizans'ın alıp götüremediği üç sütun İstanbul'da kendini dönüştürerek, kendini yeniden üreterek/dönüşerek kaldı. Ve tarih, fetih sırasında, fetihle birlikte bu şehirde çok kısa bir zaman dilimi içinde ve küçük bir coğrafyaya sığdırılarak tüm boyutlarıyla yoğunlaştırılmış olarak yaşanmış oldu. Fetih sonrası yüzyıllar, Fetih sırasında İstanbul'da yaşanan tarihi yoğunluğun ayrıntılı dökümünden ibaretti.

İstanbul hâlâ bu yoğun tarih diliminin ayrıntılı dökümünü yaşamayı sürdürüyor mu dersiniz? İstanbul'un medeniyet idraki anlamında bilinci küller altında kalmış olsa da yeryüzünde ruhu olan az sayıdaki birkaç şehirden biri olduğunda kuşku yok. Tüm şehirlerin umut olmaktan çıktığı, şehirlerin ruhunun gömüldüğü modern imkanlar yığınından ibaret hale geldiği yeni yüzyılın başında İstanbul hala ruhunu diri tutuyor, direniyor çürümeye karşı.

Son sözünü söylemedi çünkü İstanbul.

Çünkü İstanbul, ruhu olan, ruhunu koruyan bir şehir.

SİZİN PAYINIZA NE DÜŞÜYOR ?

Geçen yıl, Kosova olayları yeni patlak verdiği sıralarda gazetede ziyaretime gelmişti. Sırp politikalarına karşı bu kadar sert eleştiriler yapan gazeteyi ziyaret etmesini diplomatik cesaretine bağlamıştım. Yanında korumaları bile olmadan gayet sivil biçimde gazeteye gelmiş uzun süre "sohbet" etmiştik. Söze çok doğrudan bir girişle başlamış, "Biliyorum aramızda çok kötü şeyler oldu. Ama anlaşabilmek için önce insan olarak birbirimizi tanımalıyız" demişti. İlk olarak, Bosna'dan başlamış, orada gerçekten çok kötü şeylerin olduğunu, savaşın zaten kötü olduğu hatırlatmasında bulunarak; her iki tarafın da çok zarar gördüğünü söyleyerek devam etmişti. Bizim gibi bir gazetenin Sırpolar hakkında neler düşündüğünü bildiğini ama konuşularak bazı şeyleri anlamının mümkün olduğunu ve resmi bir görevli olmaktan çok bir Yugoslav vatandaşı, bir şarkiyatçı, bir bilim adamı olarak konuşmak istediğini özellikle belirtmişti.

Doğrusu kaldığı birkaç saat zarfında dostça bir sohbet yaptık.

Yugoslavya'nın yeni dünya düzeni tarafından cezalandırıldığını, Batı'nın ülkesini böldüğünü söylüyordu. Ne ilginç biz de Batı'nın Müslüman oldukları için Boşnakların katline göz yumduğunu düşünüyorduk.

Yugoslavya'nın Türkiye Büyükelçisi Darko Tanaskoviç'le pazar günü Nuriye Akman'ın bir konuşması yayınlandı. Za-

man zaman bilim adamı yanını açığa çıkaran konuşmada ilginç şeyler söylüyordu.

"Kur'an'da en güzel şey insanı provoke etmesi. Kur'an'ın muhatabı olmak zordur yani. İnsan Kur'an'ı okurken kendini yeniliyor" diyor Tanaskoviç. Kur'an'ı Sırpça'ya tercüme etmeye çalıştığını da öğreniyoruz bu arada.

Sabah gazetesinde yayınlanan röportajı okurken yaklaşık bir yıl kadar önce yaptığımız konuşma bir filmin kareleri gibi önümde aktı. Gerçekten iki insan olarak konuşmak mümkün müydü bunca olup bitenlerden sonra?..

NATO'nun yeni dünya sisteminin* Yugoslavya'yı nasıl parçalamak, ülkesini cezalandırmak istediğini anlatıyor yine büyükelçi. Evet bunda haklılık payı var. Özellikle Amerika'nın Avrupa'yı yeniden dizayn etmek düşüncesinin tüm bu olup bitenlerle yakından alakasının olduğu muhakkaktı. Ama o anahtar soru sorulunca verdiği cevap karşısında donup kalıyorsunuz: Arnavutlar'ın uğradığı adaletsizlikten hiç bahsetmediği sorulunca, "Herkes Arnavutlar'a yapılan adaletsizlikten bahsediyor. Sırlara yapılanlardan kim bahsediyor? Hiç kimse. Benim payıma düşen bunu söylemektir."

Bu cevaptan sonra, ben de kendi kendime şöyle bir soru sordum, "Acaba Tanaskoviç'in Kur'an'ı Sırpça'ya çevirmesi mümkün mü?"

Kur'an'ın insanı provoke ettiğini söyleme cesaretini gösterebilen birinin kendi payına haksızlığı yakıştırmış olması insanlık adına hiç de onur verici bir şey olmasa gerek. Belki de sorun kimin payına ne düştüğünü iyi bilmesidir.

Evet, sizin payınıza ne düşüyor?

İRTİCA DEPREMDEN DAHA TEHLİKELİDİR

O Sabah... 03.02

Uyumak için uzandığınız yataktan sarsıntıyla kalkmak. Hayatınızda hiç yaşamadığınız bir dehşet anını tecrübe etmek. Zaten daha evvel böylesi bir deneyimden geçmiş olmak biraz da ikinci bir deneyim için yaşamaya vaktinin olmaması anlamına geliyor.

Her şeyin altüst olmasını beklediğiniz kırk beş saniye aslında müthiş bir sükûneti içinde gizliyor. Her şey her an aslına rücû etmek üzere. Kırk altıncı saniyeden itibaren tanık olacağınız dehşet anlarını, korkunç manzarayı beklemenin sükûneti.

Her şeyin elinizden alınmasına, sahip olduğunuzu varsaydığınız her ne varsa hepsinin birden elinizden gitmesine razı olduğunuz bir anda geri gelen hayat. Size bahşedilen her nefesi daha bir şükürle karşılıyorsunuz. Nimetin nimet olduğunun bilincine varıyorsunuz.

Tüm günahlarınızdan tövbe etmek geliyor. Bir daha hiç bozulmayacak yeminler ediyorsunuz bize acizyetimizi hatırlatan o gücün sahibine. Kim bilir kaçınıcı kez verilip de bozulan söz... Ama hayır, diyorsunuz bu kez asla...

Ölüme ne kadar da hazırlıksız olduğunuzu hatırlıyorsunuz.

Eksik kalan tüm ibadetleriniz yeniden yapmaya, içinize giren dünyadan, dünya taparlıktan sıyrılmaya karar veriyorsunuz.

Ve size sayısını ancak O'nun bilebildiği kadar bir nefes alma hakkı daha bahşediliyor... Kurtuldunuz, O'na yakın olmanın ferahlığını hissediyorsunuz.

Kalbinizde bir rikkat hafifliği, sevinç ve coşku hissediyorsunuz. Artık dolusunuz. Saydamlaştığınızı, gölgenizin bir anda yok olduğunuzu hissediyorsunuz.

Gönlündeki bu yaldızın parlaklığı ne kadar sürecek? Aynanın sırrı yine dökülecek mi yoksa?

Osmanlı'yı Dinlemek

Osmanlı şehirleri emperyal binafardan, sivil mimariden yoksun olduğu iddia edilerek eleştirilir... Son dönem Osmanlı aydını da bundan şikayetçidir. Garbı gezip gördüğü kaşhaneler, saraylar karşısında hayret ve şaşkınlığa düşen Osmanlı münevverinin aydın olma evrimi bu hayıflanmayla başlar.

The Independent gazetesinin yazarı Robert Fisk yine buralarda dolaşiyor. Depremle ilgili gözlemlerini kendine özgü bir üslupla aktarıyor. Yaşanan felakete ilişkin yorumlarda olayın tarihî arkaplanını dikkate alan iki yoruma rastlıyorum. Biri Çetin Altan'ın ait diğeri de Robert Fisk'in yazısında geçiyor. Çetin Altan yine Osmanlı'ya bindirmiş. Osmanlı'da toprak padişaha ait olduğu için istediğine bahşedermiş. Daha sonra bu yetki Meclis'e verildi ve Amerika'nın 50'li yıllarda başlattığı karayolu projesiyle toprak köylülerin yağmasına uğradı diyor. Ve ekliyor, çarpık şehirleşme de yağmaya göz yuman "bu tür demokrasilerin" ürünüdür.

Robert Fisk Osmanlı'nın neden ahşap mimaride ısrar ettiğinin altını çiziyor. Bu bölge deprem hattı üzerinde olduğu için betonarme gibi malzeme kullanımına izin vermeyen Osmanlı'nın bu uygulamasını dikkate almayan anlayışı felaketten sorumlu tutuyor.

Çetin Altan felaketten Osmanlı'yı sorumlu tutarken Robert Fisk felaketin Osmanlı'nın sözünü dinlemekten kaynaklandığını ileri sürüyor.

Saraybosna'da 8 numaralı Svizirna evini gezerken evin yapım tarihinin 1600'lere kadar dayandığını öğrenince inanmamıştım ilkin. Bu ahşap yapı bu kadar süre nasıl dayanabilirdi. İki avlulu selamlık ve haremlikten oluşan muhteşem Türk konağının bir örneğine Türkiye'de bile rastladığımı hatırlamıyorum.. Şehircilik ve mimariye ilişkin tüm paradigmalar altüst olmak üzere. Bizdeki yıkım kullanılan malzemenin dayanıklılığıyla alakalı olmaktan çok bilinçli bir tarih katliamından kaynaklandığını bir kez daha "idrak" ediyorum.

Yönetme Refleksi

Deprem konusunda ne kadar hazırlıksız olduğumuz, neden yeterli ekiplerin zamanında hazır tutulmadığı gibi eleştirileri geçiyorum.

TÜPRAŞ felaketi bu ülkede en azından yönetim düzeyinde yönetme refleksinin kaybolduğunu gösterir. En ilkel tesislerde bile olmayacak türden bir hantallaşma. Bu ülkede her şeyin nasıl da tesadüfen yürümekte olduğu sonucundan başka bir kanaate varamıyorsunuz.

Devletin en dinamik ve organize kesimi gücünü, tüm enerjisini ülkenin en dinamik kesiminin, ülkeye can veren damarlarını hayattan söküp atmaya çalışırsa sonuçta bu olur.

Göz göre göre çıkan bir yangın karşısında tüm organizasyon ve yönetim refleksini nasıl yitirdiğimiz ortaya çıktı bir kez daha.

Toplumsal dinamikleri tahrip etmeye konsantre olan devlet organizesi; hem toplumdaki sivil inisiyatifi tahrip ettiğini hem de kendi meşruiyetinin ve gerekliliğinin, dahası devlet tanımının geçerliliğini yitirdiğini fark edecek mi acaba? Devlet aygıtının ülkeyi ayakta tutan, var kılan dinamikleri yıkmaya uğraşmaktan bitap düştüğünün resmiydi son yaşananlar. Sorulması gereken soru şu: TÜPRAŞ yangını için hareket geçme ve organize olma refleksini bile göstere-

meyenler, Amerika'dan yardım isteyenler yarın ülkenin iş-
galden kurtarılması için de aynı zme sarılacaklar mı?

Bu sorunun bir cevabı olduğunu sanmıyorum.